



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**In D. Petri Apostoli Epistolam Vtranqve, Heinrychi
Bullingeri Commentarius**

Bullinger, Heinrich

Tigvri, 1534

Expositio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-36052

In hac præter cõmunem morem, Pax (ait) multipli-^{Pax} cetur: nimirum quod ibi animi pace securitateq; opus est, ubi mala præter solitum affligunt hominem. Huc pertinet illud Saluatoris dictũ, In mundo afflictionem habebitis, in me uero pacem.

EXPOSITIO.

Laudandus est Deus & pater domini CAP. I.
nostri Iesu Christi, qui iuxta suã copiosam misericordiã regenuit nos in spem ciuam, per hoc quod resurrexit Iesus Christus ex mortuis in hæreditatẽ immortalem & incontaminabilem atque immarcessibilem, conseruatam in cõlis erga uos, qui uirtute dei custodimini per fidem, ad salutẽ, quæ in hoc parata est, ut patefiat in tempore supremo.

Expositione inquit negotium, gratulationeq; in animos sese insinuat auditorũ. Summa omnium istorum in hoc est. Laudandus est Deus qui misericordia sua per Christum redemit nos à morte uitamq; nobis donauit æternam. Copiosius autẽ persequitur membra singula, partim ut ipsum Dei beneficium cõmendaret, partim ut cõsequenti argumentationi uiam sterneret commodam. Principio laudandus est Deus inquit, Sacrificiũ
Laudis enim sacrificium noui populi, gratissimũ Deo laudis.

COMMENT. IN I. EPIST.

sacrificium est, quo si quis non litarit, nequaquam nomine Christi accensendus erit. Deinde per expositionem subiungit, quis sit ille Deus, nimirum pater domini nostri Iesu Christi. Qua sententia diuinitatem Christi & personarum demonstrat subsistentiam. Et nomina siue appellationes Dei, essentiam Dei non circumscribunt pleneque nobis referunt, sed aliquo modo & formula quadam captui humano commoda efferunt. Iam & Deum esse aliud non est quam beneficium, benignum, bonum, auxiliarem, denique & uitam & conseruatore esse omnium. Cum ergo istam suam beneficentiam & opes ineffabiles tum maxime mundo prodidit, cum filium unicum in mundum misit, non abs re dicitur pater domini nostri Iesu Christi, utpote qui se in Christo maxime Deum, id est benignum & seruatorem ostenderit. Sed ipse Petrus dilucidè iam addit causas cur sit laudandus, in quibus simul & Diuinae naturae declaratur indoles. Dicit enim, Qui iuxta copiosam suam misericordiam regenuit nos in spem uiuam. Propterea (inquit) laudandus est Deus, quod nullis nostris prouocatus meritis, mera et natius bonitate sua ductus, nos à morte aeterna reuocauit ad spem uitae immortalis. Hæc uero euangelij summa & scopus est. Vide autem quàm grauibus uerbis efferat singula. Misericordiae appositum addit epitheton, copiosam aut multam aut diuitem appellans. Propheta

Dei nomina.

Misericordia Dei.

pheta enim, Miserator (inquit) & misericors Dominus, longanimis & multum misericors. Non in perpetuum irascetur &c. Psal. 102. Deinde multo uiuidius est, Regenuit nos in spem uiuam: quàm si dixisset, Restituit nobis uitam. Principio enim Regene-^{Renascentia.}
randi uerbum commonet nos nostræ infirmitatis & miserie. Genuerat nos Adam, sed ad mortem. Natura enim filij iræ sumus. Regeneratione ergo opus ijs qui filij heredesq; Dei esse debebant. Hanc uero renascenti potestatem fecit Deus omnibus in Christum credentibus: ut diligentius excutitur apud Ioannem in capite primo & tertio. Deinde plus dixit, Regenuit nos in spem uiuā: quàm si dixisset, Viuificauit: non tam quod orationis genus dicendiq; figura augustior est, quàm quod ipsa res sic enunciata nescio quid magni spirare uidetur. Iam & modum & rationem ostendit per quam simus renati in spem uiuam, nimirū per id qd' Deus filiū excitauit à mortuis. Resurrectio sanè cōprehendit totum Christi myste-^{Resurrectio.}
rium. Resurrectione enim declaratur orbi quod peccatum sit expiatum. Nisi enim peccatum expiasset Dominus, præualuisset mors peccati poena. Reuixit aut' Dominus, proinde & mortem & peccatum aboleuit: non quod non sint, sed ne fidelibus noceant, qui iam per uiuificam Christi resurrectionem discunt uitam parem ipsis esse paratam. De qua multis in

Immortalitas.

1. ad Corinth. cap. 15. Porro hic mira uerborū turba
 miro incremento loquitur de æterna uita per Christū
 nobis parta, quam iam ante uocarat Spem uiuam.
 Nunc enim hereditatem uocat immortalem, Græce
 ἀφθαρτοῦ incorruptibilē, tacita collatione hanc hæ-
 reditatem cunctis in orbe præmijs præferens. In hoc
 sæculo nihil tam firmum pulchrum & desiderabile
 est quod incorruptionis sit expers: hæc sola spes ui-
 uifica & immortalis est. Reliqua duo Paraphrastes
 sic interpretatus est, Manet illa nos fœlix hereditas,
 quæ neq; tædio molestiæue contaminari, neq; senio
 sitūue marcessere possit. Apparet autem postremam
 metaphorā sumptam esse à floribus. Ad superiorem
 amplificationem pertinet & sequens, Conseruatam
 in cœlis erga uos. Hoc autem & excellentiā & cer-
 titudinem salutis declarat. Quasi dicat, Nec est quod
 metuamus, ne quis hanc interuertat, aut eā nobis præ-
 riptat hereditatem, aut humanis æstimet sensibus,
 cœlestis et diuina est. Paulus in Collossen. hanc ean-
 dem rem alijs uerbis ita eloquutus est: Emortui estis,
 & uita uestra abscondita est cū Christo in Deo. Et
 ad Philippen. Nostra (ait) cōuersatio in cœlis est, ex
 quo & seruatorē expectamus Dominum Iesum Chri-
 stum, qui transfigurabit corpus nostrū humile, ut con-
 forme reddat corpori suo glorioso &c. Proinde spes
 nostra, hoc est hereditas nostra cœlestis est, æterna.

Hebræis
 abscondere
 est serua-
 re, ergo
 abscondita,
 id est ser-
 uata.

Exuti enim mortali hoc corpore ipsum numen in sua
 substantia uidebimus, in sua specie, cumq; uniuersis
 dotibus opibusque suis, fruemurque his omnibus non
 parce, sed ad facietatem, non ad fastidium, quod ferè
 comitatur saturitatem, sed ad iucundam impletio-
 nem: quæ quidè minus afficitur tædio, quàm flumina,
 dum perpetuo in mare influnt & per terræ abyssum
 refluunt, nullum adferunt hominibus tædiū, sed com-
 modum potius & gaudium, semper rigando letifi-
 cando ac noua germina fouendo. Et Seneca de hac
 alibi multo foelicius Theologastris quibusdam disse-
 ruit. Sequitur nunc occupatio, Si enim brauium fœ-
 licitas & beata uita in coelis conseruata est, quid in-
 terim nos in terris? quæ hic nobis spes habenda?
 Custodimur (inquit) uirtute Dei per fidem, ad salu-
 tem. Multa hic nobis mala perferenda pietatis no-
 mine: sed uincunt sancti fide quæ uirtus Dei est. Nam
 & Ioannes, Hæc est uictoria (ait) quæ uicit mundum
 fides uestra. Fides in aduersis animat, confirmat, con-
 solatur, erigit & ducit, ne uspiam impingamus, aut si
 ruere cœperimus, non corruamus, saluteq; exciden-
 tes collidamur. Proinde dum in humanis agimus nulle
 induciæ, nulla pax speranda est. Caterum ubi foelici-
 ter hanc absoluerimus militiam, tum corona ista im-
 marcescibilis in cælis reposita imponitur uincetibus.
 Id quod Petrus sic extulit, Quæ in hoc parata est, ut

De æterna
 uita.

Sic delat-
 bitur ad
 patientiam

Corona
 immarces-
 bilis.

B

COMMENT. IN I. EPIST.

patefiat tempore extremo. Extremum autem tempus anime respectu est, quum ex humanis excedimus: at respectu finis rerū omnium, quum corpora resuscitantur ad iudiciū: tum enim eternum & animo & corpore uiuent sancti, impij perpetua morte peribunt. Non potui hic non annotare Paraphrastis uerē aurea uerba, ista, Nunc latent premia & saepe iuxta uulgarē estimationē peius habent qui meliores sunt, & perire uidentur qui maxime sunt incolumes, & florere uidentur qui maxime pereūt. Hic exercendæ pietatis tempus est, premio suum præscriptum est tempus, quod nō oportet anteuertere. Nobis interim sit satis, quod æterna fœlicitas nobis est in tuto, quam nullus hominū aut demonū possit intercipere, modo ne nos deficiat fides, qua neglectis rebus mortalium, toti pendeamus à cælo. Sint interim feroces qui Deo rebelles, fidūt mundi presidij, insultent interim: cæterum ubi uenerit illa dies uersis in diuersum rerum uicibus affligentur illi, uos exultabitis uictores.

in quo exultatis, nunc ad breue tempus, si necesse sit, afflicti in uarijs experimentis, quo exploratio fidei uestræ, multo preciosior auro, quod perit, & tamen per ignem probatur, reperiatur in laudem & gloriam & honorē, tum cum reuelabitur Iesus Christus.

Funda=

Fundamentis per superiora iactis, captisq; beati-^{Patentia}
 tudinis eternæ desyderio lectoribus, superstruit nunc
 patientiæ præclarum ædificium, per præmia & cœ-
 lestia bona ad ipsam adhortans. Diximus autem in
 argumento Patientiam frequentem & celebrem esse
 huius epistolæ locum. Ad hunc porrò modum cohæ-
 rent singula. Dixit immarcesibilem coronam nobis
 esse in cœlis repositam. Huic iam subiungit, In quo
 (ἄγαλλιάσθε) exultatis, uel (imperâdi modo) exul-
 tate, *Deß jr üch fröuwen vnd trösten söllend.*
 qui nunc aduersam fortunam experimini. Ceterum
 ut breuitas docta argumentatione est referta, ita hic
 aliud quoq; à temporis breuitate intertextitur argu-
 mentū. Habent mala singula, quantumis magna sint,
 finem suum: & totum hoc quod uiuimus tempus
 quàm breuissimū est. Mala itaq; minus diuturna sunt.
 Pulcherrime enim Seneca, Propone (ait) profundi-^{Breuitas}
 temporis uastitatē & uniuersum cōplectere: deinde ^{uitæ.}
 hoc quod etatem uocamus humanam, compara im-
 menso, uidebis quàm exiguū sit quod optamus, quod
 extendimus. Ex hoc quantum lachrymæ, quantū so-
 licitudines occupant, quantum mors antequam ueniat
 optata, quantum ualetudo, quantum timor, quantum
 teneri aut rudes aut inutiles anni? Dimidium ex hoc
 edormitur. Adijce labores, luctus, pericula, & intel-
 liges etiam in longissima uita minimum esse quod ui-

COMMENT. IN I. EPIST.

Afflictio
sancta.

uitur. Adicitur & aliud nō minus iucundū & consolatione plenū, si necesse sit. Quasi dicat, Si exigat negotium ipsaq; salus nostra, breui finiet afflictiones Dominus. Fidelis enim Deus qui non sinit nos tentari supra id quod possumus. Vel, Afflicti, si opus sit, id est non afflixerit Dominus nisi prosit uobis afflictio. A causa ergo ductum argumentū. Declaratur autē isto eos errare plurimū qui crucem siue afflictionem inter summa infortunia primam numerant: uel non expectata Dei sententia sibiipsis imponunt crucem. Hoc enim crede, si necesse sit, Dominū non obdormiturum res tuas: tu magis curaueris ut ad afflictionē tuam patienter feras manum eius, siue ipsa crux multo siue pauco sit ferenda tempore. Ad ἔξουθενισμὸν illud pertinet, quod afflictiones iam experimenta uocat, ab utilitate argumentans. Locus autē præsens à Paulo elucidatus legitur ad Roma. 5. Gloriamur super afflictionibus, sciens quod afflictio &c. Nam notissimus aliās locus. Quin & consequens ὁμοίως ἰσ de auro & igne facit ad expositionem loci præsens. Quod enī ignis est auro, id afflictio est fidei. Aurū igne nō deperditur, sed probatur purgaturq;. Proinde afflictionibus non perduntur fideles, sed excoquantur, in hoc, ut sinceri sint in fide. Recte ergo afflictiones uocauit experimenta. Ductum est & hoc argumentum ab utilitate, sed exornatū collatione et allusione.

Confertur

Confertur enim auro fides, quæ & ipsa ut aurum probatur, atq; hac re auro similis est, sed auro nobilior fides. Aurum sanè preciosissimum est in rebus mortalium, sed longe excellit fides, quæ rerum æternarum est, cum illud caducum sit, res alioqui perdita & peritura. Erasmus in Chiliad. ὁ χρυσὸς τῷ πυρὶ (ait) δοκιμαθεὶς, Aurum igni probatum dicitur is cuius fides rebus aduersis explorata spectataq; est. Vsurpat hanc collationem & D. Petrus apostolus epistola priorè πολὺ τιμιώτερον χρυσίου τὸ ἀπολυμένον διὰ πυρὸς δὲ δοκιμαζομένου. id est, Multo preciosius auro, quod perditur, siue auro pestifero, quod tamen per ignem probatur. Est autem hoc auro non citra miraculum peculiare, ut ignis non solum nō fiat deterius, sed magis ac magis enitescat. Itidem is qui uere bonus est obiectis malorum procellis illustrat animi uirtutem, non amittit. Et quæ sequuntur. Hactenus enim Eras. uerba retulimus. Allusum quoq; ad literas sanctas. Nam Psal. 65. Quoniam probasti nos Deus (inquit Dauid) igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra. Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Item Zachar. 13. qui locus maxime huc pertinere uidetur, legimus dixisse Dominum, Et couertam manum meam

COMMENT. IN I. EPIST.

ad paruulos, & erunt in omni terra, dicit Dominus. In duas partes diuidentur & deficient, & tertia pars relinquetur in ea, & hanc ducam per ignem & excoquam eos sicut excoquitur argentum, & probabo eam sicut probatur aurum. Porro id totum (iam iterum deflectit ad utile) in hoc fit, ut quod hic uidebatur illatum ad dedecus, cedat in laudem gloriam et honorem. Habet autem uirtutem uerborum congeries, eximiam significans fore sanctorum gloriam, non in hoc mundo, sed tum cum apparuerit saluator Christus. Ioannes enim, Scimus (ait) quoniam si apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Et Paulus, Transfigurabit corpus nostrum humile, ut cōforme reddat corpori suo glorioso. Item, iustum est apud Deum, reddere ijs qui affligunt uos, afflictionem & uobis relaxationem, &c. 2. Thessalonicen. 1. Hactenus animauit afflictos nomine fidei ad patientiam: potissimum autem spem futurorum bonorum proposuit, quæ ut sola fide percipiuntur, ita patientia sola fide animatur.

quem cum non uideritis diligitis, in quem in præsentia, cum non uideatis, credentes tamen exultatis gaudio ineffabili & glorificato, reportantes finem fidei uestræ, salutem animarum,

Nunc

Nunc ergo de ingenio fidei paucula hæc obiter
 inserit, ut aditum simul ad approbationem certitu-
 dinis fidei paret. Caro experimenta poscit & uisi-
 bilibus hæret: Fidei autem natura est rebus inuisi-
 bilibus, hoc est æternis & diuinis hæere. Paulus
 enim ad Hebræos undecimo, Fides (inquit) est sub-
 stantia rerum sperandarum, argumentum eorum
 quæ non uidentur. Vbi plura de natura fidei anno-
 tauimus. Certè Petrus paucis fidei uim & effectum
 comprehendit. Principio enim adimit illi sensum
 animale & obiectum uisibile, substituens spiritalia
 & internum adeoq; cœlestem sensum, qui nititur
 rebus & uerbis Dei æternis. Christum (inquit) non
 uidistis, sed in presentiarum, hoc est, in mundo oculo-
 rum carnalibus. Aliàs enim nemo nescit & fidei suos
 esse oculos. Nam in Galatis dicit Paulus, O stulti Ga-
 late, quis uos fascinoauit, ut non crederetis ueritati?
 quorū ante oculos Iesus Christus $\omega\rho\epsilon\gamma\rho\acute{\alpha}\phi\eta$ adum-
 bratus, inter quos et crucifixus? Hac ratione adest et
 uidetur Christus in Cœna illa mystica, quæ si tantum
 pane & uino cōmuni et prophano (ut sic dicam) in-
 structa esset, iam neq; Cœna mystica neq; Cœna Do-
 mini dici posset. Iam quæ fides comprehendit, uerè
 comprehendit, uera enim non falsa comprehendit.
 Proinde cum in cœna Dominū fidei oculis cōtempla-
 mur, uere utiq; adest in cœna Dominus, uerè inquam

De natura
 fidei.

Christus
 in cœna
 cōtempla-
 tione fidei

COMMENT. IN I. EPIST.

ut fidei poscit natura. Quod ergo alij sub uoce Verè
 corporaliter aut carnaliter subingerunt, de suo con-
 tra fidei naturam adijciunt. Fides sanè orthodoxa
 credit Christum Dominū incarnatum, in carne mor-
 tuum & resuscitatum, ascendisse cœlos, sedere ad
 dexteram patris, inde uenturum iudicare uiuos &
 mortuos. Igitur quoad in hoc mundo agit fidelis, non
 uidet aut attingit aut manducat Christum corporali-
 ter, id est carnaliter, sed magis spiritualiter. Siquidem
 ipse Christus apud Ioannem de uera iusticia & fide
 differens ait, Spiritus sanctus autem arguet mundum
 de iusticia, quia ad patrem uado, & posthac non
 (θεωπεῖτε) uidetis, id est uidebitis me. Sed de hac re
 aliâs. Deinde fides uera efficit in cordibus fidelium
 dilectionē cum Dei tum proximi. Hinc enim Petrus,
 Quem cum non uideatis (ait) diligitis. Et Paulus ad
 Galatas 5. In Christo Iesu neque circumcisio neque
 præputium quicquam ualet, sed fides per dilectionem
 ἐνεργουμένη efficax aut agens. Ioannes quoq; dile-
 ctionem proximi ex dilectione Dei æstimans dicit,
 Si quis dicit diligo Deum, & fratrem suum odit, men-
 dax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem ui-
 dit, Deum quem non uidit quomodo potest diligere?
 Præterea pacem & gaudium parit fides in pectori-
 bus fidelium. Nam Petrus, Credentes tamen exulta-
 tis gaudio, nec uulgari, sed ineffabili & glorificato,
 id est

Tempus
 pro tempore.

Dilectio.

Gaudium.

id est defecato. Gaudia enim mundi uaria disturbant
infortunia: at gaudium fidei nemo hic interturbat.
In hoc gaudio omnia pericula contemnentes sancti
per patientiæ & uirtutum tramitatem constanter
pergunt ad uitam. Nam fidei finis est æterna uita.
Petrus enim, Reportantes (ait) finem fidei uestre sa-
lutem animarum. Ita oportuit & Christum pati &
ingredi in gloriam suam. Et in Actis legimus Paulum
exhortatū fuisse Antiochenos & Lystranos Iconien-
sesq; ut perseuerarent in fide & quod per multas
afflictiones oporteat intrare in regnū Dei, Acto. 14.
Iam ut fide nil uerius certius & constantius est, ita
fine eius æterna uidelicet uita nil certius uerius præ-
sentiusq;.

de qua salute exquisierunt & scrutati
sunt prophetae, qui de uentura in uos
gratia uaticinati sunt, scrutantes ad quē
aut cuiusmodi temporis articulum sig-
nificaret qui in illis erat spiritus Chris-
ti, qui priusq; acciderēt testabatur uen-
turas in Christum afflictiones, & quæ
essent consequaturæ glorias.

Duo simul hisce absoluit. Differit enim de fidei
nostræ ueritate ac certitudine, ne afflictī timerent se
pati propter causam siue doctrinam prauam. Sed
& prophetijs & Christi exemplo docet, non nisi per

COMMENT. IN I. EPIST.

aduersa patere aditum ad felices beatasq; sedes. Paraphrastes ista paucis quidem, sed dilucidissime (ut alias serè omnia) exponit, hisce uerbis, Ingens lucrum est cum iactura caduci corporis seruetur immortalis anima. Sic uisum est eterno consilio Dei, ut his rationibus salutem consequerentur homines, quibus & Christus ipse peruenit ad eternam beatitudinem. Neq; enim hæc fortuito geruntur, sed quod nos factum uidimus id prophetae ueteres, qui multo ante nos uaticinati sunt fore, ut per fidem & euangelicam gratiam absq; legis Mosaicæ præsidio seruariemini, diligenter exquisierunt & scrutati sunt, non contenti tanquam per nebulam uidere, quod esset futurum, sed illud quoq; pia curiositate sciscitati sunt à spiritu Christi, qui iam tū illis arcano afflatu significabat qd esset passurus Christus, ac mox ad quantam gloriam euehendus, quo uel quali tempore id esset futurum: siquidem ingeni desyderio salutis huius tenebantur illorum animi. Tantum Paraphrastes. Sunt autem nobis singula exactius & diligentius excutienda. Nā hic locus maxima firmamenta & mysteria fidei nostre continet. Principio quod attinet prophetarum dignitatem & authoritatem, non possum satis mirari quorundam crassam inscitiam & temeritatē blasphemam, qui cum in prophetis sint inexercitissimi nec in literis apostolorum magis docti, audent tamen sibi

Vnus est spiritus ueteris & noui testamenti.

censo

censoriam uirgulam in pietatis negocio sumere, pronun-
 ciantes duos esse spiritus, duo testamenta, & du-
 plicem populum: fortassis addent aliquando ex Cer-
 done hereticissimo monstro duos etiam Deos, alte-
 rum quidem cum priore seculo crudelius, alterum
 uero cum posteriore mitius agentem. Quam sen-
 tentiam opinionemue impiissimam planè multis in
 Marcione persecutus est eruditissimus Tertull. doctis
 in illum libris editis. Equidem fateor diuersorum spi-
 rituum, testamentorum, duplicisq; populi mentionem fieri
 in sacris: sed longe alio sensu quam isti intelligant.
 Isti protinus clamitant ueterem ecclesiam prorsus fuisse
 carnalem, Christi ecclesiam nouum esse populum,
 nempe spirituale. Vetus ergo testamentum carnale
 esse, nouum autem spirituale. Proinde & spiritum
 nouum esse datum nobis, de quo scriptum sit, Spi-
 ritus nondum erat datus, quia Iesus nondum erat
 glorificatus. Item, Nescitis cuius spiritus sitis. Cete-
 rum non expendunt isti populi Iudaici Testamenti
 & Legis datæ rationem uim & institutum. Ab ini-
 tio nullus uel Adæ, Enoch, Noë uel ipsi Abrahæ Religio antiquorū
 præscriptus Ceremoniarum ordo. Primi seculi ho- patrum.
 mines nitebantur pollicitationi primis factæ paren-
 tibus, Semen mulieris calcabit caput serpentis. Ab-
 rahæ uerò & posteris in pauca quedam capita
 tota religionis summa est coniecta, in hanc nempe,

COMMENT. IN I. EPIST.

Ero Deus tuus & seminis tui post te, Deus inquam
 omnisufficientia siue copie cornu. Dabo tibi semen,
 illud uidelicet quod caput serpentis calcabit, in quo
 omnes gentes seruabuntur. Tu uero ambula coram
 me & sis integer. Id uero totū quid erat aliud quā
 quod nobis in Christiana fidei summa dicitur, Deus
 nostri misertus filium suum in mortem pro nobis de-
 dit, ut eius morte seruati & docti posthac uiuamus in
 nouitate uitæ? Hactenus ergo unus est spiritus &
 unum testamentum utriusq; populi. Porro ubi uetus
 illa Adæ Abrahæ & omnium ab ortu mundi sancto-
 rum fides & religio in posteris cōiuctu Aegyptiaco
 obliterari incēpisset, idololatria & corruptis Gen-
 tium moribus ceu cōtagione uitiatas Iudæis, per Mo-
 sen educti in desertum, ibiq; ad montem Sinai intra
 ueteris religionis metas ac carceres inclusi sunt Lege
 scripta. Hæc tabularum erat, ipso Dei digito inscri-
 pta, quæ & authore Christo & apostolis aliud nihil
 quā amorem Dei & proximi, hoc est, ea ipsa re-
 ligionis capita, quæ supra Abrahæ diximus esse data,
 comprehendit, quæ & ipse Dominus Iesus & apo-
 stoli eius prædicatione & scriptis docuerūt. Hacten-
 us ergo spiritus iterum unus, testamentū quoq; idem
 utriusq; populi. Iam uero cum ne lege quidem scripta
 & absolute omnia quæ ad beatam & honestam ui-
 tam sufficere uidebantur cōprehendente tradenteq;
 intra

intra ueræ & auitæ religionis limites coninerentur, ipsis subinde tumultuantibus & ad Aegyptiacos mores deficientibus, circumscripti sunt & statutis ritibusq; quibusdam Sacrorum, quos generali uocabulo nominamus Ceremonias. Hæ ritum quidem & agendi modo carnales sunt, significatione autem spirituales. Porro ipsa lex quæ uoluntas Dei est spiritualis est: quatenus ergo carnalis, respectu hominum non Dei carnalis est, & iccirco ea parte qua carnalis, non est de substantia (ut aiunt) legis. Neq; uero & sancti ceremonijs quicq; tribuerunt. Id cum multis astrui possit prophetarum & historiarum testimonijs, unico tamen sed eo per quàm claro et efficaci Ieremiæ comprobabimus testimonio. In 7. ergo cap. dicit, Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israël, Holocaustumate

und fräse
send üroet
fleysch
selbs. Nö
esurio.
Psal. 49.

addite uictimis & uestras carnes edite: quia nõ sum loquutus cum patribus uestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti de uerbo holocaustumate & uictimarum: sed hoc uerbum præcepi eis, dicens, Audite uocem meam & ero uobis Deus & uos eritis mihi populus, et ambulate in omni uia quam mandauit uobis, ut bene sit uobis. Quid uero his super hac re dici potuit planius? Videmus ergo Deo, tum quoq; cū ceremoniæ summo essent in præcio & usu, spiritualement fuisse ecclesiã, carnalem uero nõ minus tunc quoq; quàm nunc exosam. Vetus igitur

COMMENT. IN I. EPIST.

Confale
Galat. 4.

tur populus popter figuras & res istas significatiuas,
non à substantia, sed magis accidente Legis dictus est
carnalis aut uetus populus. Quis autem tam uecors
ut nunc colligat, ergo tota lex carnalis, ergo populus
uetus carnalis. Tunc enim nõ minus quàm nunc spiri-
tualis & carnalis erat populus. At turbatores nostri
neutrũ admittunt. Nam ut ueterem ecclesiam pror-
sus carnalem faciunt, ita contra Paulum 1. Corinth. 10.
nostram ecclesiam carne exemptam, prorsus spiritum
esse uolunt. Sed redimus. Vnus fuit spiritus sancto-
rum in lege & ante legem. Ceterum in lege multi
erant qui neglecto legis spiritu literam sequerentur
occidentem, ij autem dignas luebant pœnas. Horum
ergo respectu, quin et figurarum caussa pollicebatur
Dominus spiritũ & cor nouum, legem & testamen-
tum nouum: non utiq; nouum & alienum à primario
Abrahæ testamento, aut diuersum à sanctorũ spiritu,
sed eundem, & hoc uno abundantiorẽ quo presen-
tiora nobis sunt ea, quæ sancti ueteres expectabant.
Eundem ergo spiritum nobis dedit & alium siue no-
uum. Eundem quia eadem religionis summa: & aliũ
siue nouum, quia alio modo & palàm se iam aperit
diuina bonitas, adimplens ipsa re per filium incarna-
tum omnia quæ ab auis nostris auisq; promissa. Vides
iam unde enate sint appellationes ueteris & noui te-
stamenti & populi, et quod attinet ipsam testamenti
& legis

Confer
hæc cum
31. Iere-
miz.

et legis substantiam idem sit utriusque populi spiritus. Si enim omnino diuersus esset, iam Christus et apostoli perperam nobis Abraham et ueterum exempla, imò ipsam fidem proposuissent imitandam. Petrus certe spiritum prophetarum palàm hoc in loco spiritum Christi nominat. Apud Lucam durius excipiens *Lucæ 9.* intempestiuam discipulorum uindicandi cupiditatem Dominus, non damnat Helie factum aut spiritum, cum et Baptista dicatur spiritu Helie imbuendus, sed zelum nimis præcocem in discipulis culpauit, idque cõmuni schemate dicens, Nescitis cuius spiritus sitis: pro eo quod est, Nescitis aut certe nõ expenditis quo animo ista loquamini. Iam quod apud Ioannem legitur, Nondum erat spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus, loquutionis genus est dependens ex consequenti. Hactenus enim spiritus quidem in fidelibus fuerat, sed copiosius et pluribus ab ascensione dabatur credentibus. Vnde et Augustinus quæstionem sup hac re mouens, quomodo negetur fuisse spiritus in sanctis cum post multos alios legamus Simeonem et Zachariam repletos spiritu sancto prophetasse: et respondet, Eundem quidem fuisse spiritum sanctum, sed modum donationis fuisse diuersum. Sed hæc paucis, plura in Actorum capite secundo, et Hebræorum capite octauo. Plura scripsit Tertullianus aduer. Martionem in quarto libro et contra Iudæos.

COMMENT. IN I. EPIST.

Irenæus quoq; aduer. Valent. Euseb. item in præfat. Eccle. histo. & Lactant. lib. 4. cap. 20. Symbolum secundo conditū disertis uerbis in hunc modum confitendū docet, πνεῦμα εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κύριον, τὸ λαλίσσαρον διὰ τῶν προφητῶν εἰς μίαν καθολικὴν καὶ ἑσσοδικὴν ἐκκλησίαν, hoc est, Credo in spiritum sanctum dominum, qui loquutus est per prophetas in unam catholicam et apostolicam ecclesiam. Audis unum atq; eundem esse spiritum qui per prophetas loquatur in unā generalem ecclesiam, olim quidē à prophetis nunc ab apostolis uerbo ueritatis qui sancti spiritus instinctus est, collectam. Caterum qui lepidum istud de duplici spiritu commentum obtrudunt simplicioribus, aliud uolunt quàm quod suauia aliàs & hypocritica uerba prima fronte pollicentur. Res enim moluntur nouas, nouam ecclesiā colligere cogitāt, è qua magistratū expellant & se rerū dominos in ea cōstituant: ideo enim ministerium uerbi nostri, quod tamen non nostrū sed Dei est, omnemq; sancti magistratus administrationem in unitate & disciplina ecclesiastica conseruanda & instituenda, condemnant. Sed pereat maligni spiritus consiliū, nos iam ad nostra redimus. Quæ prophætæ nobis protulere ex spiritu dei non animi sui libidine prodiderunt. Prodiderunt autē totā hanc euangelij de salute æterna per Christum consequenda rationem, quam

Euangelij
ex prophætis.

quam

quam Petrus hic salutem, mox gratiam (ein fründ-
 lichen handel Gottes) appellat. Salus enim gra-
 tuito nobis per redemptionem Christi contingit. Nec
 vulgariter aut per transfennam salutis mysteria no-
 bis cōtemplanda proposuerunt sed exactissime. Re-
 rum etenim diuinarum sitientissimi salutis mysteria
 exquirebant & scrutabantur. Siquidem Daniel non
 postremus inter prophetas primarios illa de re uir
 desyderiorum à Domino appellatus est, certè quod
 nihil magis desyderaret quàm rerum diuinarum &
 salutis ueræ cognitionē, quæ & illi pro uoto præ cæ-
 teris contigit. Cæterū tria subijcit per consequentia
 rerum capita, sed ea in quibus fidei Christianæ com-
 prehenditur summa, quæ propheta studiose à nu-
 mine exquisierint orbisq; scripto ceu per manus tradi-
 derint. Primū, Ad quem aut cuiusmodi temporis ar-
 ticulum salus per Christum esset peragenda: quando
 aut quibus temporibus esset uenturus. Secundum,
 Quas afflictiones esset subiturus. Tertium, Quomodo
 glorificandus. De singulis sigillatim dicemus. Prin-
 cipio quod tempora Christi attinet clarissima extant
 prophetarū testimonia. Iacob enim patriarcha apud
 Mosē Gen. 49. Non auferetur (inquit) sceptrū de
 Iuda, et legislator de medio pedum eius, donec ueniat
 qui mittendus est, & ad eum erit expectatio Gentium.
 Eam prophetiam Onkelus Syrus interpres ad hunc

Capitales
 ligionis
 Christianæ

De Mes-
 sias temp-
 ribus.

Isaie 11.

C

COMMENT. IN I. EPIST.

modū, interprete Pellicano nostro, exposuit, Non recedat potestas regia de domo Dauid, & scriba de filiis filiorum eius quousq; in seculum, quousq; ueniat Messias cuius est regnū, & ad eum obedientiā præstabit Gentes. Eusebius uero Ecclesiast. histo. lib. 1. cap. 4. prophetiā istam de temporibus Herodis Antipatri, qui primus ex alienigenarū genere ortus regnum obtinuerit Genus Iudaicæ, exponit. Sed et plerique ecclesiasticorum scriptorum ad eum modum interpretarunt. Caterum huic expositioni aduersatur quod apud Ieremiam in cap. 22. diuina sententia in Iechoniam ita pronunciatur, Sic dixit Dominus, Scribite uerbum istum orbatum sine herede, uirum qui non prosperabitur in diebus suis, quia non prosperabitur à semine eius uir sedens super solium Dauid, & dominans adhuc in Iuda. At Christus Dominus intra 670. plus minusue annos nondū adueniebat, & intra hos nullus legitur dignitate potestateq; regia regnasse in solio Dauid super Iuda. Quod enim de Machabæorū dominio multa leguntur, ad rem præsentem nihil pertinent. Machabæi enim de stirpe Leuitica prognati erant. Proinde claret iam quod in fine regni Babylonici prophetia Iacob de sceptro auferendo expleta sit. Nam in Iechonia abrogata est dignitas regia domui Iuda: sed nondum interim nascebatur Schilo Messias Christus dominus. Quid ergo dicemus

Non testimonium.

Alij, licet Leuitæ esse ut, dicebantur tamē stirps Iuda.

dicemus cum uideamus Eusebianam expositionē pa-
rum habere firmamenti? Certe expendenti ista dili-
gentius duo occurrerunt, quæ hic opponi posse uide-
bantur. Prius, prophetiam Iacob non modo de sce-
ptro sed lege quoq; siue legislatore auferendo disse-
rere. Porro legislatorē quem Iacob uocauit $\rho\rho\eta\mu$
etiam doctum in lege, scribam, $\epsilon\upsilon\ \nu\omicron\mu\omicron\phi\upsilon\lambda\omicron\kappa\alpha$ iu-
dicem uirumq; primarium appellitant literæ sanctæ.
Tales uero nunquam defuerunt tribui Iuda à readi-
ficata urbe usq; ad Herodem illum magnum, qui pri-
mus ex alienigenis sibi in populo Iudaico parauit mo-
narchiam. Pessundata enim à Babylonijs dignitate
regia, emerferunt è tribu Iuda duces, quorum primus
Zorobabel appud Haggeum $\epsilon\upsilon$ Zachariam fuisse
refertur cretus sanguine regio. Nam Matthæo indice
filius fuit Salathiel qui rege Iechonia erat natus. Pro-
inde non frustra crediderim pedum $\epsilon\upsilon$ $\rho\rho\eta\mu$ in
uaticinio Iacob fieri mentionem. Voluit enim signi-
ficare primo quidem regiam dignitatem fore concul-
candā: deinde uero è conculcatis reliquijs exoritu-
ros duces et uiros in sanctitate primarios è quibus deinde
nasciturus sit Schilo, tum quidem cum turbatis rebus
mortalium rerum summa totiusq; Iudaicæ Gentis im-
perium ad alienigenam fuerit deuolutum. Quod à
Babylonica captiuitate ad Herodis usq; tempora cō-
pletum esse comprobabimus, ubi prus istud anno

Iosephus
ant. lib. 14
cap. ult.

Pedes in
Daniele
significant
postremas
regnum
partes.

COMMENT. IN I. EPIST.

tauerimus istis palam probari regnū Christi non fore
carnale. Videmus enī carnalia in regno Iudæ omnia
esse abrogata priusq̄ adueniret rex uerus et æternus.
Iam uero ad superiorum confirmationem expositio-

Haggeus. Haggei ult. legimus. In die illo dixit Dominus exer-
cituum, accipiam te Zorobabel filium Salathiel, ser-
uum meum, dixit Dominus, & ponam te sicut annu-
lum, quia te elegi. In die inquam illo quo commouebo
cælum & terram et omnes Gentes, hoc est, quo pri-
maria regna mundi inter se committam, Perico Ma-
cedonicum, Macedonico Romanum: in istis inquam
turbis te & posteritatē tuam seruabo. Te enim elegi,
ut sis annulus signatorius, hoc est ille per quem ueri-
tatem promissionis meæ obfirmem. Id est, te elegi, ut
ex te nascatur Christus secundum carnem, qui omnia
satisfaciat quæ in Lege & prophetis promisi.

Daniel.

Daniel autem clarius in 2. cap. In diebus autem re-
gnorum illorū (inquit) suscitabit Deus cæli regnum
quod in æternum nō dissipabitur, & regnum eius al-
teri populo non tradetur. Commiuet autem & con-
sumet uniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternū.

**Sub Ro-
mano im-
perio nas-
tus Chri-
stus.**

Vide obsecro consonantiā prophetalem, etiam Dan-
niel. In diebus (ait) regnorum, uidelicet Macedonici
& Romani, quæ paulò ante postremo loco recensu-
erat, suscitabit Deus regnum Christi æternum, quod
omnia

omnia alia comminuet. Superius enim mentionem fe-
 cit cuiusdam lapidis sine manibus abscissi de monte,
 qui immissus regnis omnia comminuerit. Quis uero
 hic lapis? Respondeant prophetae alij, respondeant
 euangelistae. Christus Dominus est lapis iste caelo
 descendens, ex uirgine natus, qui caelesti uirtute citra
 humanam opem sibi totum subdidit orbem. Similia
 his inuenies et apud Zachariam in 6. cap. Posteaq[ue]
 enim monarchiarum conflictum exactius et copiosius
 quam Haggeus pinxisset, tandem ad Iesum sacerdo-
 tem ac Zorobabelem perueniens, ita ad hunc, Dei
 iussu, loquitur, Sic dicit Dominus exercituum dicens,
 Ecce uir גֶרְמֵן Germen (alij Oriens) nomen eius, et
 sub eo germen erit, et edificabit templum Domini.
 Et ipse edificabit templum Domini, et ipse portabit
 decorem et sedebit et dominabitur super solio suo,
 et erit sacerdos super solium suum, et consilium pa-
 cis erit inter ambos. Quibus nihil potuit ad rem prae-
 sentem dici quadrantius. Videmus coram quomodo
 subuerso iudae solio, subrepserit et reliquijs iste Zoro-
 babel, e quo tandem commissis inter se regnis et se-
 mutuo lacerantibus Romanisq[ue] superantibus, nasci-
 tur Christus uerus rex et sacerdos. Zorobabel dicitur
גֶרְמֵן germen, quia de stirpe Dauid. Ex hoc ger-
 mine orietur (ait) aliud germen, illud uidelicet de quo
 Ieremias in 23. Ecce dies uenient et suscitabo Dauidi

Isaie 28.
 Psal. 117.
 Matth. 21.
 Lucæ 2.

Zacharias.

Christus a
 temporibus
 Adæ dicitur
גֶרְמֵן
 Semen: a
 temporibus
 Dauid
גֶרְמֵן
 Germen
 propter
 promissa
 liones.

COMMENT. IN I. EPIST.

צמח צדיק germen iustum, & regnabit rex & sapiens erit. Et Zorobabel quidem ædificauit templum Domini. Sed propter Christum eadem sententia repetitur, Et ipse ædificabit templū Domini, illud nimirum de quo Haggeus, Et uenient cum desyderabilibus omnes gentes, & implebo domum istam gloria, dixit Dominus exercituū. Maior erit gloria domus istius posterioris, quā prioris, dixit Dominus exercituum: & in loco isto dabo pacem, dixit Dominus exercituum. Id quod Iudæi nunquam possunt ostendere impletum esse carnaliter. In ecclesia autem nostra abunde præstitit omnia Deus, in qua simul & rex et sacerdos est Iesus Christus Dominus noster, qui sibi ex Iudæis & Gentibus ecclesiam delegit macula & ruga carentem. Et ut nulla erat inter Iesum & Zorobabelem æmulatio, ita nulla cogitanda est inter patrem & filium. Ex his (opinor) intelligere licet quod tametsi sceptrū à Iuda sub monarchia Babylonica ablatum, attamen צמח e medio pedum Iudæ non sit sublatus, donec rerum summa ad Herodem Ascalonitam deuoluta, è tribu Iuda nasceretur Christus Dominus, qui & rex & sacerdos regnauit in solio Dauid patris sui. Atq; hanc quidem priorem arbitratus sum esse rationem qua difficultas uaticinij Iacob, & contraria Ieremie sententia, superari atq; explicari possit.

Sequitur

Sequitur iam ratio posterior. Daniel, qui merito desideriorum uir cognominatur, scrutans res populi Dei futuras & præterita expendens, animo consternatus quod uideret omnes ferè prophetias ueteres impletas, in summum uenit discrimen. Legens enim Ieremiæ uaticinia consideransq; quod sceptrū à Iudæ esset ablatum, & quod LXX. anni captiuitatis iam essent exacti, interim uero populus Iudæ nihilominus oppressus ageret inter idololatrias, Hierusalē iaceret uastata, regni et gentis suæ gloria interisset prorsus, ad Deum conuersus & in orationem ardentissimam profusus, quæ 9. cap. Danielis continetur, orat Dominum, ut secundum promissiones suas populum reducat, Hierusalē restituat, idq; (לְמַעַן יָרֵד) id est propter Dominum, Christum intelligens, quem David in Psal. 109. Dominū * suum appellat. Non (ait Daniel) propter nos ipsos restitue nos, sed propter Christum Dominū, nempe ut per hunc toti orbi exhibeas quod pollicitus es. Nisi enim populum tuū reducas, nisi urbē restituas, quomodo exhibit lex de Zion & uerbum Domini de Hierusalem: quomodo implebuntur ea quæ promisisti per prophetas? Iam ergo exaudiri à Deo meretur, qui ardentissimis uotis, non suam sed Dei quærebat gloriam. Itaq; protinus ipsi astat angelus Gabriel expositurus fata populi Iudaici, nempe quod reducendus, quod Hierusalem ædi-

Danielis
hebdoma-
dæ expo-
nuntur.

Quia de
lumbis
eius natus
uerus ho-
mo, & 12.
men Do-
minus ue-
rus. Matt.
22.

COMMENT. IN I. EPIST.

ficanda : deinde quod destinato tempore adducenda sit **צדק על מים** iusticia seculorum, id est Christus qui est omnium seculorū & sanctorū ab exordio mundi ad finem usq; iusticia & sanctificatio, per quem uisio et prophetia à Deo obsignatur, id est, per quem rata effecit Deus quæcunq; prædixit per os omnium sanctorum suorum prophetarum. Præsupposito itaq; eo quod populus reducendus & urbs restituenda adeoq; iam iam restituta sit, consequentibus differit de temporibus Christi. Prius in genere proposuerat hebdomades LXX, hoc est, dixerat Iudaico populo totidem restare hebdomades ab urbe restituta ad excidiū usq; cum gentis tum urbis, intra quas tamen omnia essent adimplenda quæ de Christo prædixerant prophætæ: nunc ergo speciatim differit de singulis, et principio de temporibus Messie quando sit uenturus, dicens, Scito ergo & animaduerte quod ab exitu uerbi, ut redeatur & ædificetur Hierusalem usq; ad **משיח נגיד** CHRISTVM principem hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ. Ceterum propheta hebdomades annorum intelligit. Septuaginta autem hebdomades efficiunt annos 490. Hic uero ab urbe reædificata ad Christum usq; non 70. sed 69. numerantur hebdomades. Nam 7 & 62. cōstitiunt 69. Remanet ergo ad alia temporā, ultima illa & unica nempe septuagesima hebdomas
at intra

Leuit. 25.

at intra 32. Darij annum & 42. Augusti, ueluti limi-
tes & septa, currit præsens 69. hebdomadū compu-
tatio. Daniel enim ab exitu (ait) uerbi ut ædificetur
Hierusalem, usq; ad Christum hebdomades 69. Est
autem notandum loquutionis genus, Ab exitu uerbi, ut
restituatur Hierusalem. Id enim pollet, quasi dicas
Germanice, Wenn sich verlossen das Hierusale-
m gebuwen. Hoc autē factum legimus 32. Darij
Histaspis anno, Nehem. 5. Quibus & Iosephus con-
sentiens dicit Nehemiam opus sustinuisse per annos
duodecim. Cum ergo 20. Darij Artaxerxis (quod
omnium Persicorum regum, ut Aegyptiorum Ptole-
mæus ac Phærao, Romanorum Cæsar, Palestinorum
uero Abimelech, cognomen erat) anno Nehemias
manumissus sit, ut extat Nehe. 2. duodecim autē an-
nos impenderit urbi restituendæ, certe 32. Darij Hi-
staspis aut Artaxerxis anno opus absoluit. Nunc ergo
Daniel hoc dicit, Numerabis à 32. Darij anno hebdo-
mades 69. id est annos 483. totidem enim annos effi-
ciunt 69. per septenarium numerum multiplicata,
& habebis annos Natiuitatis Christi certos. Videam-
us iam temporum ex Chronicis rationem quomodo
isti concinant uaticinio. 32. annus Darij incidit in 3.
annum Olympiadis 72. Olympias autē habet annos
4. Porro 42. Augusti annus quo natus est Christus in-
cidit in 3. annū Olympiadis 194. Tolle iam ab his 194.

C 5

COMMENT. IN I. EPIST.

Olympiades 72. superiores, & remanebunt Olympiades 122. Porro 122. per quaternariū numerū multiplicata constituunt annos 488. certe 69. hebdomadam annos, s. duntaxat annis superantibus. Nam 69. hebdomades efficiunt tantū 483. annos. Verum exiguus hic s. annorum numerus superans nihil potest expositioni huic aliàs sibi probe constanti, simplici, claræ ac ueræ dubij ingerere. Scripsimus ante annos aliquot De hebdomadis hisce opusculum, sed interim uariâ experientia in primis autem D. Theodori Bibliandri præceptoris nostri fidelissimi doctissimiq; institutione & opera didici nullam suputationem certiore esse, quàm quæ fiat per Olympiades. Illa ergo quæ tum scribebam ad ista nunc exigi & conferri adeoq; ex hisce sarciri & emendari uolo. Quod atinet ad rem præsentem, abunde præstitum sartumq; opinor per Danielis diligentiam, quod quisquam desyderare poterat in subobsuro Iacobi apud Mosem ænigmate. Opinor & illud luce clarius esse expositū, quod Petrus dixit prophetas scrutatos esse ad quem aut cuiusmodi temporis articulū uenturus esset Christus. Hactenus enim audiuimus quanta sedulitate certitudine & diligentia in hac re indaganda laborarint Moses, Daniel, Haggeus, & Zacharias, qui & ipsum punctum aduentus Christi acu (ut dicitur) attingerunt.

Sed

Sed quia semel coepimus Hebdomadas Danielis obiter enarrare, addamus & ultimam illam hoc est septuagesimam, ut ex illa id quoque colliquescat quod etiam hic propheta uenturas (ut Petrus ait) in Christum afflictiones admiranda claritate prädixerit. Sequitur igitur, Et post hebdomades sexaginta duas (iam omittit minorem numerum, qui tamen subintellegendus est) occidetur Christus (כחמין) & nihil ei, intellige habebüt quod impingant meriti. Hactenus de temporis articulo quo Christus erat uenturus scripsit, nunc de Christo ipso, de populi peccato & excidio dicet. Hoc autem de Christo dicit. Exactis hebdomadis istis 70. in postrema ista & ultima hebdomada occidetur Christus. Nam in posteriori uersu clarius subditur, Confirmabit autem pactum multis hebdomada una. Vbi maxime loquutionis genus obseruandū est. Hebdomadi enim uidetur tribuere quod reuera Christi est, qui morte sua (ut in Hebræis dicitur Paulus) testamentum confirmauit. Sed & nobis in usu est loqui, Hic annus fœlix erit aut abundantem dabit frugum copiam. Porrò hæc septimana pertingit à natiuitate ad excidiū usque urbis & Gentis. Aliam enim rationem à superioribus habere uidetur. Nec enim integra nec dimidia tantum annos 5. habet, quæ si ducatur per denariū fient anni 70. intra quos Christus absoluit tempus dispensationis, & iuxta

De passione & gloria Christi ex prophetis.

Multis quia Gentibus quos que, & omnibus credentibus, Matthæi 26. Increduli se excludunt.

dei mensuram peccatorum, ut post dirutum templum
 & urbem solo equatam obtingeret ab Isaia & alijs
 intentata repudiatio. Iam si per Olympiades 70. an-
 norum inquiras numerum, dices omnia sibi pulchre
 constare. Diximus enim Christum natum esse 3. anno
 Olympiadis 194: ceterum constat templum & urbem
 Hierosolymorum diruta esse 2. Vespasiani Cæs. anno,
 qui 2. annus erat Olympiadis 212: numerantur ergo
 à nato Christo ad urbis excidium Olympiades 18,
 quæ efficiunt annos 72, hoc est, ultimam istam heb-
 domadam uno atq; altero duntaxat anno superante.
 Totidem ferme colliguntur anni si per Cæsarum quoq;
 annos suputationem instituas. Tam probe sibi con-
 stant & certa sunt Dei oracula. Illud uero in primis
 lepidum est qd' hanc ipsam Septimanam diuidit, ita ut di-
 midata Christo, et dimidiata populo & urbi seruiat.

Curfus &
 mors
 Christi.

Intra triginta tres annos absoluit Christus cursum
 suum. In mortem enim à popularibus suis traditus præter
 meritum, uel ipso iudice Pilato attestante, Nihil cri-
 minis inuenio in hoc homine: Dei tamen dispensa-
 tione propter peccata mundi expianda, in crucem
 adactus, clamauit, Consummatum est, inclinatoq; capite
 emisit spiritum. Protinus autem atq; hæc facta, scissum
 est uelum templi à summo usq; deorsum: ut uel hisce
 signis prodigijsq; Deus attestaretur duriceruicibus
 Iudæis per hostiam filij abrogata iam esse omnia ty-
 pica

pica sacrificia. Recte ergo Daniel, In dimidio (inquit) hebdomadis cessabit hostia & sacrificium. Sed dum illi constanter pergerent sancta quidem olim at nunc nephanda & abominanda offerre sacrificia, præterea & sanctos Christi persequerentur, in exilium pellerent, & multos interimerent, longanimitate sua ad poenitentiam uocauit eos Dominus, per residuos huius hebdomadis triginta septem annos, imò & minis ab concepta absterruit pertinacia. Siquidem **וְקָרַעַתְּ מִשְׁמַיִם אֶת־בְּנֵי־בָרָא** (ait propheta) id est, Et super alam pinnam siue portam abominatio- num uastator (intellige) erit. Vocat autem templum ipsum quod hætenus sanctum dicebatur Abomina- tiones. Abominabatur enim ea Dominus quæ à morte Christi secundū legem in templo fiebant. Ergo pro- digio quodam super pinnam siue portam templi per procuratorem Iudææ Pilatum curauit statui uastato- rem, id est, signum uastationis. Legimus enim in hi- storijs Pilatum portæ templi dominici auream im- posuisse Aquilam. Porrò Aquila Romanorū inter- signe signum erat furoris diuini, portendens Romanos & templum & urbem occupaturos, ni ceptis desisterent, Christumq; Domini susciperent. Sed nequicq; moniti perrexere patrum mensuram implere: proinde Deus iusta ira commotus & templum & urbem & Gen- tem funditus excidit, ueluti immisso diluuiio. Idq; to-

Vastatio
Templi &
urbis.

COMMENT. IN I. EPIST.

tum fecit per principalem populum uenientem (iuxta
Balaam uaticinium) ex Italia. Nec primo protinus
aggressu istos unica strage extinxit, sed per uarias ca-
lamitates, turbarū, seditionis, coniurationis, famis &
pestilentiae per annos 35. uexatos, ad finem demum
belli excidit: nimirū in uindictam omnis effusi san-
guinis iusti prophetarum apostolorū ac Christi Do-
mini potissimum, & ut reliquijs Iudæorum palam de-
clararet, quod Mesiam miserit pollicitum, qui legem
adimplens summam religionis intra fidei & charita-
tis limites constituerit, abrogatis simul ceremonijs
siue sacris carnalibus templi omnibus. Iccirco enim
oportuit post conculcatum sacerdotium & regnum
ne templi quidē ruinas posteris superstites remanere.
Et hæc quidem copiosius, sed nō abs re et citra lecto-
rum (ni fallar) insignem utilitatem huiusq; loci lucu-
lentam explanationē. Audiuius enim quæ hic pro-
pheta Christo præscripserit tempora, & quod pas-
sibilem fore prædixerit.

Abrogatio legis.

Gloria
Christi
uictoria et
regnum.

Addamus iam ex eodem hoc propheta, quas ille
prædixerit consecuturas Christi mortem glorias. In 7.
cap. Aspiciebam (inquit) in uisione noctis, & ecce
cum nubibus cæli, quasi filius hominis ueniebat, &
usq; ad antiquum dierum peruenit, & adductus est
in conspectum eius. Et dedit ei potestatem & hono-
rem & regnum & omnes populi tribus & lingue
seruiens

seruient ei: potestas eius potestas aeterna, quae non auferetur, & regnum eius non corrumpetur. Testimonium hoc secundum est, & praeter id quod diserte loquitur de consecutura gloria Christi, totum penes Christi mysterium perstringit. In initio enim pulchre notatur utraq; Christi indoles diuina et humana. Secundum diuinam uenit ad antiquum dierum, id est similis siue coequalis est patri. Neq; enim ea locutio localiter est exponenda. Consequens sententia, Et adductus est in conspectu eius, localiter exponenda est, non tamen citra ἰσοϋοίαν. Illa porro similitudinem habet: ut cum Latinus dicit, Accedit ad hoc, hoc est, huic non dissimile est. Itaq; Christus secundum diuinam naturam patri coequalis est. Vnde à Ioanne uerbum Dei, à Paulo uero character et imago substantiae Dei, item in forma Dei & Deo aequalis esse dicitur. Secundum humanam naturam uerus & perfectus homo est. Hinc enim non dicitur homo, sed filius hominis. Vt enim apud Gellium Fronto censet eum plus dixisse qui ait Multi mortales, quam qui dicit Multi homines: ita plus dixit qui ait Filius hominis, quam qui dicit Homo. Illud enim comprehendit tacitum quendam genium omnibus insitum indolentiaq; humanae naturae & miseriae. Verum igitur & perfectum hominem fatetur Christum Daniel cum filium hominis appellat, id quod Paulus dilucidioris

Ioan. 1.
Hebræ. 1.
Coloss. 1.
Philip. 2.

Quare
Christus
in euange-
lio dicitur
filius homi-
nis.

bus uerbis ita extulit, Exinaniuit seipsum forma seruū sumpta in similitudine hominū constitutus, & figura repertus ut homo. Ceterum homo factus est ut haberet quod pro homine offerret. Id ubi expleisset, & unica hostia eternam redemptionem inuenisset, consedit ad dexteram patris, inde uenturus iudicare, & approbare omnibus impijs iusticiam & innocentiam

Math. 26 & gloriam suam. Vnde coràm Caiapha cōsistens & uarias ab impijs contumelias perpetuens, tandem ad presens testimonium prophetæ allusit & dixit, Ammodo uidebitis filium hominis sedentē à dextris uirtutis, & uenientem in nubibus cœli. Crucem ergo Christi illa in primis gloria est consecuta, quod rediuiuus cœlos ascendit, quod in cœlis sedet ad dexteram patris. Porro iudicio futuro maxime declarabit gloriam suam, quod patri cœqualis, quod unus solus & eternus Deus sit cū patre & spiritu sancto: quin & ipsi, ubi finis appetierit omnium, subdentur omnia, hoc est ipsi subijcietur potestas aduersaria, eaq; tormentis excrucietur perpetuis, ipse uero unā cum sanctis suis eternum regnabit. Hæc ex Daniele.

**His cōfer
Ioā. cap. 5**

**Zacharias de
passione
& gloria
Christi.**

Subijciemus iam & alia prophetarum de passione & gloria Christi testimonia, nec quælibet nec uulgaria, sed dilucida præclara & certissima quidem illa. Apud Zachariam in cap. 3. ita de Iesu sacerdote magno differitur ut pleraq; & Christo Domino compe-

tant.

tant, quedam uero prorsus sibi habeat peculiaria Ie-
sus sacerdos. In his uero hic illius gessit typū. Inten-
tatur Iesu à Satana crimen. Tentatum & saluatorem
nostrum à Satana refert historia euangelica. Cri-
men intentatum erat sordida uestis. Hac significaba-
tur incarnatio Christi. Speciem enim serui suscepit
Dominus: & caro eius cum reuera purissima & san-
ctissima esset, peccati caro uisa, Satanae spem inic-
cit, fore ut nonnihil sibi iuris in ipsum esset reliquum. Ioan. 14.
Sed nihil inuenit in eo. Etsi enim torris & nostri si-
milis factus sit, concupiscentia tamen nō ambustus, sed
in ara crucis crematus morte sua nos ab aeterna morte
redemit. Hec de incarnatione & passione Domini:
nunc de glorificatione. Auferte (inquit Dominus) ue-
stimenta sordida ab eo. Ecce abstuli à te iniquitatem
tuam et indui te (מתלוצות) puris uestimentis. Chri-
stus Dominus de spiritu sancto conceptus, peccatum
non habuit, nec dolus inuentus est in ore eius, Domi-
nus autem imposuit ei omnia delicta nostra. Oblatus
est ergo, ut peccata mundi expiaret. Quare absoluta
tertia die rediuiuus apparuit discipulis, nō iam mor-
talem, sed clarificatam carnem habens. Præterea &
Cydaris munda & corona aurea imposita est capiti
eius. Deus enim dedit illi nomen quod est supra omne
nomen. &c. Philip. 2. Quod autem hic sit post hi-
storiam sensus genuinus, comprobabunt uerba: con-

D

COMMENT. IN I. EPIST.

Sequentia. Sequitur enim, Audi quæso Iesu sacerdos magne, tu, & amici tui sedentes coram te: quia uiri portendentes sunt. Ecce enim ego adducam seruum meum Germē. Quia ecce lapis quem dedi corā Iesu, super lapidem unum septem oculi: ecce ego calabo sculpturam eius, dixit Dominus exercituum, & delebo iniquitatem terræ, in die uno. Iesum & amicos, id est cōsacerdotes, palām nominat uiros portenti. Omnes enim sacerdotes Aaharonici typi fuerunt sacerdotij Christi. Quin & planius sese exponens addit, Ecce adducam eum in quem omnium oculi sunt intenti, qui in crucem adactus, uno die & una hostia omnium peccata auferet, Christum significans Dominū, quem primo seruum uocat, sicut Isaias in cap. 42. quem locum citauit & Matth. in cap. 12. Secundo appellat ipsum germen, de quo paulo ante diximus. Tertio lapidem, propter firmitatem, sicut & Isaias & Daniel. Super hunc lapidem unum, id est primarium, dicit fuisse oculos septem: id est, in Christum esse omnium prophetarum & sanctorum oculos intentos. Omnium enim seculorum firmitas & salus est Christus. Et R. Dauid Kymbi rectē diuinat septenarium numerū perfectionis esse. Porrò hunc lapidem sculpsit Deus, quando clauis cruci suffixus est Christus. Tunc uero uno die & unica hostia perfectos effecit in perpetuū eos qui sanctificantur. De qua re copiosissime

Isaie 9.

fiffime disputavit ad Hebræos Apostolus. In 13. huius
 propheta capite pater per prosopopœiam ad gla-
 dium, Gladie (inquit) excitare super pastorem meū,
 Christum significans, qui ex hoc loco apud Ioannem
 in 10. pastorem se ouium dicit, propter assumptam
 naturam humanam & dispensationis mysteriū. Sed
 aliud quoq; in Christo excellentius est, Sequitur enī,
 רעל גבר עמיתא Et super uirū coherentē mihi Expres-
sum diuina-
nitatis
Christi tes-
timonium
 siue cognatum siue coæqualem meum. Christus enim
 secundum diuinam naturā patri coequalis est, eter-
 nus, immortalis: sed secundum naturā humanam pas-
 sibilis. Proinde additur, Percute pastore, & disper-
 gentur oues. Passione enim & crucē eius significauit
 gladius, qui ubi prouidentia Dei filio esset immissus,
 dispersi discipuli, solum in afflictione reliquerūt Do-
 minum. De qua re apud Matth. in 26. cap. plura.
 Adderem his 53. Isaiæ caput clarissime de passione et
 gloria Christi conscriptum, nisi non multis ante die-
 bus in 8. cap. Act. Aposto. conscribens Cōmentariū
 paraphrasi exposuissem. Ex Psalmis si post tot clara
 testimonia requiris plura, extat inter alios de Christi
 dispensatione et mysterio testificans 2. 15. 22. & 109.
 Hec autem in hoc exposui uerbosius, ut uideres quo-
 modo spiritus Christi ipsum aduentus Christi articu-
 lum, passionem & gloriam, per prophetas orbi ex-
 planarit. Vnde iam colligimus religionem Christianā

nam longe certissimā & uerissimam esse, utpote quæ tantis, tam doctis, tam sanctis, tamq; uetustis nitatur testibus. Cætera uero quæ ad Petri pertinent consilium exposuimus in capite huius disputationis, iam ad uerba Petri redimus.

quibus & illud reuelatum est, quod haud sibiipsis, imò nobis ministrarent hæc quæ nunc annunciata sunt uobis, per eos qui uobis prædicauerunt euangelium per spiritum sanctum emissum e coelo, in quæ desiderant angeli prospicere.

Quod prophetae nobis scripserint.

Plures expositiones in Annotationibus suis recensuit Erasmus: sed occupatio est. Respondet enim illis qui prophetarum scripta nihil ad se pertinere & ueteri duntaxat populo data credunt. Imò (ait) nõ ideo docti inspiratiq; à Deo prophetarunt, ut sibiipsis aut sui duntaxat temporis hominibus consulerent, sed ut omnem posteritatem erudirent. Sic & Paulus, Quæcunq; (ait) scripta sunt, in nostram doctrinam scripta sunt, ut per consolationem scripturarum spem habeamus. Et in Actis causam agens coram rege Agrippa, Nihil (inquit) extra id doceo, quod prius docuerunt prophetae & Moses. Act. 26. Eodem ergo spiritu profecta sunt quæ scripsere & egere post prophetas apostoli. De prophetis enim audiuius, quod spiritus Christi fuerit in eis. De apostolis nunc audimus quod

ea annunciarint quæ prius reuelata sine prophetis.
 Nam quæ illi dixerunt uentura, hi uenisse & expleta
 testantur, idq; spiritus sancti opera, qui iuxta euange- ^{Ioã. 16. 14.}
 licam historiam non multis ab ascensione Christi ^{Acto. 2.}
 diebus apostolis datus est, nimirum ut cœlesti uirtute
 roborati euangelium hoc prædicarent toti orbi: iam
 quæ ad finē adiecta est sementia, In quæ desiderant
 angeli prospicere, hyperocham & tacitam quandam
 collationem habet, sed ad maximam euangelij, hoc est
 negocij Christi commendationem facit. Egregie enim
 Paraphrastes, Hæc tam (ait) ineffabili Dei consilio ^{Euangeliū}
 gesta, non mirū si propheta concupiscebant cernere, ^{sanctorum}
 cum etiam ipsis angelis sit admodum iucundum gra- ^{deliciæ.}
 tumq; spectaculum, cuius cōtemplatione non queunt
 expleri. Certè inuenias non raro in sacris ueteres
 patriarchas & prophetas maximo animi desiderio
 Christi exoptasse aduentū. Et Christus hoc noīe bea-
 tos dixit apostolos, quorum oculi uiderint quæ multi
 reges & prophetae uiri utiq; primarij & eruditi cu-
 pierint uidere, sed non uiderunt. Simeon ille pius &
 iustus senex pusionem suscipiens Iesum in ulnas, sibi
 totiq; mundo congratulans clamat, Nunc dimittis ser-
 uum tuum Domine secundum uerbum tuum in pace.
 Quia uiderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti
 ante faciem omnium populorum & c.

Quapropter succincti lumbis mentis

COMMENT. IN I. EPIST.

uestrae, sobrii, perfecte sperate in eā quae ad uos defertur gratiā, dum uobis patet Iesus Christus, tanq̄ filij obediētes ut nō accomodetis uos pristinis concupiscentijs, quibus dum adhuc ignoraretis Christum agebamini, sed quem admodum is qui uos uocauit sanctus est, ita ipsi quoq̄ sancti in omni cōuersatione reddamini, propterea quod scriptum est, Sancti estote, nam ego sanctus sum.

Demonstrata ex prophetarum testimonio religionis Christianae fideiq̄ certitudine, & quod fatali quadam necessitate imò paterno Dei cōsilio ad exemplum capitis Christi, omnia eius membra sint affligenda: iam infert, Contempta igitur afflictione in ueritate firmi persistite. Huic tamen illationi aliud iam institutum appendit. Desleat enim ad innocentiam uite, ad quā miris modis incitat credentes: quod sine hac fides esse nequeat, sed & patientia nulla esse possit. Oratio autem mira copia miraq̄ exornatione est uariiegata, præterea & occulto spiritus afflatus uegeta floridaq̄. Cum enim paucis potuisset sic colere legisse, Igitur cum hæc ita habeant, & uideatis quid frugis ferat patientia, & quā certa sit ea spes cuius gratia affligimini, immobiles in ueritate perstate: man-

huit

luit tamen hoc posterius omni diligentia per figuras orationis exornatum proferre. Principio enim uti= Vera & tur metaphora transumpta ab ijs qui impedimentis ^{fyncera fides,} omnibus positis expediti accinguntur itineri. Aperitur autē metaphora per unicam uoculam adiectam. Lumbos enim non corporis, sed mentis dixit, à corpore ad animum transiens. Tertullianus 4. aduer. Martionem libro, Succingere (inquit) debemus lumbos, id est expediti esse ab impedimentis lacinosæ uitæ et implicitæ. Item lucernas ardentis habere, id est, mentes à fide accensas, et operibus ueritatis relucen= tes, atq; ita expectare Dominū, id est Christum. Breuiter, Succincti lumbis sunt, qui omnia animo impedimenta ueritatis deposuere, totumq; Deo animum deuouere soli. Sequitur enī quod exponat, νήφοντες, id est sobrij siue uigiles: hoc est, succincti lumbis sunt, qui uigiles siue sobrij, ueternum carnis excusserunt et humanæ sapientiæ crapulam edormierunt. Porro id tum fit, cū τελείως, id est, perfectè fidimus euangelio, quod gratiam Dei nobis nunciat, ex qua nobis donatus est filius Dei. Iterū enim sequitur expositio, ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ, id est, Per reuelationem Iesu Christi: siue ut Erasmus uertit significantius, Dum nobis patefit Iesus Christus. Hoc est, Illam intelligo gratiam, qua nobis Iesus Christus manifestatus est. Iam uero hisce omnibus uerbis nihil

COMMENT. IN I. EPIST.

aliud dixit, quàm, Proinde expunctis omnibus è pe-
 ctore humanis carnalibus affectibus toto corde cre-
 dite Christo Domino, qui uobis prædicatus est per
 euangelium. Non ergo operæpretiū fuerit multis hic
 agere de Sobrietate Castitate aut Temperantia, de
 quibus nihil dicitur, sed de uera & sincera constan-
 tiâ; Fide in Christum, quæ excoquit & absumit car-
 nis affectiones, pauorē, inconstantiam, & impatien-
 tiam, aspernatur autē mundi uoluptates & gaudia,
 uni sese Deo totam dedicans. Quod uero sequitur ad
 uerbum hoc sonat, Ut filij obedientiæ, nequāq̄ confor-
 mes prioribus ignorantia uestre cupiditatibus. Eras-
 mus perspicuitati studens sensum probe reddidit. De-
 flectit autem Petrus ad Innocentiam, ad quam argu-
 mento à natura filiorum ducto hortatur. Filiorum
 est genio & actis referre parentem, huius obedire
 præceptis. Porro fides efficit nos filios Dei, qui nos è
 mundo euocatos sibi uult in innocentia uitæ seruire.
 Proinde nos quidē qui Deo credidimus, nō in pristina
 natiuitatis sed nouæ uitæ moribus ambulare debe-
 mus. Voluptatibus, luxui, crapulæ, ambitioni, iræ,
 auariciæ, superbiæ sese dedunt, qui hunc tantū mun-
 dum norunt, Christum & uitam beatam in futuro
 seculo nesciunt. Nos autem qui uocatione euangelij
 de mundo auocati sumus ut illa non expectemus quæ
 suis ille impartitur cultoribus, sed maiora & perma-
 uentiora

Innocen-
 tia siue in-
 egritas
 uitæ.

mentiora & amoeniora, animum quoq; & mores car-
nis auitos debemus mutare. De qua transformatione
scripsit & Paulus Roma. 12. Quin ipse Petrus hisce
protinus adiungit Patris cœlestis exemplum inuitans ^{Sanctimo-}
ad innocentiam & sinceritatem dicens, Sed quemad- ^{nia.}
modum is qui uos uocauit sanctus est, ita ipsi quoq;
sancti estote in omni uestra conuersatione. Idq; iam
denuo cõfirmat & explanat eleganti à pronuntiatis
petita sententia, iuxta illud quod scriptũ est, Sancti
estote quia & ego sanctus sum. Locus autem extat
Leuit. 19. Ceterum sanctimonia illa de qua loquitur
Petrus non contingit nobis ex nostris meritis, sed ex
fide Christi, qui nos lauit à peccatis nostris & nos sibi
sanctificauit in peculium per fidem, cuius uirtute cu- ^{1. Cor. 6.}
stodimur ab illecebris mundi, quæ custodia hic dici-
tur factimonia. Aliàs nemo nescit mortalem nõ posse
æquari integritate & sanctimonia Deo. Proinde no-
bis dum in humanis agimus nostra est sanctimonia,
quæ gratia magis quàm merito sanctimonia est. Plura
de hac re in Psal. 14. Ezech. 36. & paulò post in
cap. 4. Hinc uero intelligimus errare illos qui præ-
ceptis externis, ceremonijs rebusq; nihili, sanctimo-
niam instituunt. Qualis est superstitiosa & propu-
diosa monachorum colluies, unà cum reliqua su-
perstitiosorum doctorculorum turba, constituente
sanctimoniam in ἑθελοθρησκείᾳ (ut Paulus ait) non
ἰωσβεϊᾶ καὶ ἀληθείᾳ.

Et si patrem inuocatis (citra personarum respectum iudicantē iuxta cuiusq; opus) uideate ut in timore conuersantes incolatus uestri tempus transigatis. Cū sciatis uos non caducis rebus, uelut argento aut auro fuisse redemptos à uana uestra conuersatione, quam ex patrum acceperatis traditione, sed precioso sanguine, uelut agni immaculati & incontaminati Christi.

Fides uera
Timorem
Dei habet.

Eodem hæc pertinent quo & superiora. Iterum enim adhortatur ad innocentiam uitæ, argumento ducto à natura fidei & cognitionis Dei. Inuocandi enim uerbum posuit pro uera & solida religione seu fide. Ut sit sensus, Si uere credidistis Deo, si item cognouistis Deum esse patrem uestrū, ita tamen ut simul malum puniat citra ullius personæ respectum (alibi enim ad Cornelium idem Petrus dicit, In ueritate conperio, quod non sit personarū respectus apud Deum, sed in quacunq; Gente, qui timet Deum & operatur iusticiam acceptus est illi) iam ipsa hæc Dei agnitio efficiet, ut hoc temporis quantulumcunq; sit, quo à patrijs hoc est cœlestibus sedibus, exules, in hisce reptamus atq; peregrinamur terris, transigamus in timore Dei. At timor ab immunditia omni abstrahit, sanctimoniam custodit & gignit. Hic ego reliquas diligenti

genti lectori expendenda relinquo, nempe quod præcipuo huic argumento cuius summam iam iam exposuimus, alia duo intertexuit, Prius, quod uera sanctimonia non consistat in circumcissione, non in ritu legis externo, sed in uera animi pietate. Hinc enim dixit, iudicat iuxta cuiusq; opus. Posterius, quod breuitate & miseria huius uitæ item conditione nostra quod hic non habemus manentem locum, uoluptates mundi spernendas cœlestia autē & uere permanentia bona ambienda, suasit. Iam & à redemptionis precio, quod per collationem egregie amplificat, innocentiam suadet. Liberati (ait) estis adeoq; & redempti, nō auro aut argento, sed sanguine Christi, redempti inquam à uana conuersatione, quam ceu per manus acceperatis à patribus. Quo uero maius est precii quo redempti sumus, quo maius periculum è quo liberati sumus, hoc magis cauendum, ne iisdem inuoluamur sordibus. Porro uanas patrum traditiones de Gentium & Iudeorum potes intelligere institutis. Gentes enim à maioribus idololatriam acceperant, quam facile sequitur omnium scelerum lerna. Iudæi uero sacra & ceremonias colebant & uenerabantur, quæ dispendij multum, utilitatis autem parum habuere. Ad tempus etenim correctionis (ut apud Paulum est) impositæ erant. Ab ijs ergo, hoc est superstitionibus erroribus & peccatis, liberauit nos Christus. A Lege uero quæ

Hebræ. 11.
& 13. cap.

Vanz traditioes
patrum.

COMMENT. IN I. EPIST.

Dei uoluntas perpetua est (loquimur autem de decalogo, de fide & charitate) neminem liberauit, qui uenit ut legem adimpleret. Quod precium redemptionis attinet, aperta satis est collatio. Ad amplificationem pertinet quod sanguinem preciosum uocat, quod ipsum Christum agnum immaculatum, & incontaminatum appellat. Nihil enim in orbe preciosius est Christo et redemptione eius. Nihil habet anima nobilius, nihil charius aut desiderabilius. Hic ex spiritu sancto conceptus & uirgine natus macula caret, purus & illibatus est ab omni immunditie inquinamento: unde & pro peccatis nostris hostia pura sancta & illibata solus esse potuit. Id quod lege quoque apud Moysen in 12. cap. Exodi prefiguratum erat. Ad quem locum alludens etiam Baptista, de Christo Domino testificans dicit, Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi. Et Paulus, Pascha nostrum immolatus est Christus &c. De redemptione autem per Christum prestita pluribus disputatum est apud Paulum ad Hebraeos 7. 8. 9. & 10. item ad Roma. 3. capite. Recte uero ex hoc loco estimamus perperam colligere eos qui ex patrum maiorumque consuetudine aut traditionibus ueritatem religionis alicuius approbare uolunt. De eorum stultitia alibi in Act. apostolorum diximus.

Qui preordinatus quidem fuerat antequam conditus esset mundus, sed manifestus

nifestatus fuit extremis tēporibus propter uos, qui per illum creditis in deū, qui illum excitauit e mortuis, & gloriā ei dedit, ut uos fidem & spem haberetis erga Deum:

Occasione arrepta de Christo Domino pro more apostolico disserit obiter. Quoties enim per occasionem licet excurrunt apostoli in mysterium Christi.

Quod autē hic dicit huiusmodi est, Quæ de agno hoc immaculato pura inquam Christi hostia dicimus, non nupera sunt aut hominū arte inuenta uel composita, sed æterna et æterni Dei cōsilio profecta. Deus enim

Christus agnus ab origine mundi occisus.

ab æterno filium suum sacrificio destinauit, ut per hoc emundarentur sancti. Vnde alibi Christum Ioannes

Apoc. 13a

agnum uocat ab origine mundi occisum, id est, eum qui ab æterno hostiæ sit destinatus per quam munden- tur omnes ab origine mundi electi. Paulus enim in 9. cap. ad Hebræ. Christum non nisi semel oblatum esse sub finem mundi testatur. Est et illud in uerbis Petri considerandum, quod redemptio nostra gratuita est.

Si enim in uno Christo salus est, et is nobis antequam iacerentur fundamenta mundi, destinatus est, profecto salus nō ex merito nostro qui nondum eramus, sed ex natia bonitate prorsus gratuita est. De qua re copiosius scripsit Paulus ad Eph. 1. Dicet iam aliquis, Si ab æterno destinauit nobis filium Deus, qui factum

COMMENT. IN I. EPIST.

In nouissimis temporibus Christus natus.

est ut serius hunc miserit in mundum? Respondet Petrus, Sed manifestatus fuit extremis temporibus propter uos, qui per illum creditis in Deum. Vbi duo nobis consideranda sunt. Prius, quod ipsum Dei consilium statuit non quibusuis sed postremis tandem temporibus sanctos per filiū redimere. Id enim per prophetas orbi nunciauit, qui hæc sub postrema tempora prædixerunt futura. Proinde Apostoli non temerè postremorū meminere temporum: quæ & postrema non ideo dicuntur quod finis immineat protinus toti mundo, sed quod postrema sint respectu uisionum & prophetiæ, quæ per Christū implendæ erant. Posterius, quod consiliū et factum Dei à nobis non est culpandū calumniandumue, quod hoc sic fecerit, aut illud tardius fecerit, sed in quouis opere Dei quid aut quare fecerit cogitandum. In præsentiarū cum gratiarum actione expendendū quod quæcunq; Deus per Christum fecit, propter nos fecit: nimirum in hunc finem, ut per Christum cognoscamus Deum, cognitoq; fidamus toto pectore. Nam in Christo declaratur nobis ueritas iusticia atq; bonitas Dei, quibus recte perceptis Deo quàm firmissime adhareamus. Quæcunq; ergo Deus cum Christo egit in hoc egit, ut nos sibi familiares faceret, & æternum bearet. Atq; illud in negotio Christi expendendum est, nō cur tardius miserit, aut quare sanctis patribus nō præstiterit, ut & ipsi

ipsi coram aspicerent eum quem salutis suae crede-
 bant esse authorem. Præterea expendendū quid fe-
 cerit, nempe excitavit illū à mortuis, ut nobis (sicut et
 supra annotatum est) certam faceret immortalitatis
 spem: et hanc ipsi contulit gloriā, ut ppter ipsum ha- ^{Gloria}
 beremus spem in Deum. Id est eum nobis dedit medi- ^{Christi.}
 atorem, ut liberū ad Deū haberemus accessum. Nam
 & Paulus ad Roma. 5. dicit, Per Christum nacti su-
 mus aditum fide in gratiam istam in qua stamus &
 gloriamur sub spe gloriæ Dei. Porro si in eo uera &
 unica filij Dei gloria est ut illum credamus & confi-
 teamur eum esse per quem nobis iratum numen pla-
 catum, & aditus ad æternas sedes paratus sit, item
 cuius nomine in conspectum Dei prodire audemus,
 quoties uel peccati onus uel periculorum procellæ
 opprimunt & in profundū demergunt, certè planum
 est illos gloriæ Dei derogare, qui præterito Christo,
 Diuos contendunt esse peccatorum patronos, & ho-
 minum merita hoc est humana commenta parare adi-
 tum ad ædes beatas. Responsum est superioribus ad
 calumnias nostri quoq; sæculi rixatorum, quibus hoc
 potissimum nomine damnatur euangelium, quod iam
 primum sit restitutum. Sed de his aliàs.

Qui animas uestras purificastis obes-
 diendo ueritati, per spiritū, cum charis-
 tate fraterna ab omni simulatione aliis

na : ex puro corde uos inuicem diligite impense, renati non ex semine mortali, sed immortalis per sermonem uiuentis Dei & manentis in æternum. Postquã omnis caro quasi gramen est, & omnis gloria hominis, quasi flos graminis: exaruit gramen & decidit flos: uerbum autem Domini manet in æternum.

Verba Petri ad ueritatem Græcanicam ad hunc propemodum modum habent, Castificantes animas uestras, in obedientia ueritatis, per spiritum, ad fraternam dilectionem, quæ sine furo sit, ex puro corde inuicem diligentes uehementer. Cæterum cuius expositum puto quo hæc uerba pertineant, & quomodo cum præcedentibus cohæreant. Dixerat de fide & spe in Dominum, idq; obiter, cum aliàs instituerat dicere de innocentia & sanctimonia uitæ. Verum cum illa non nisi ex fide nascatur, subinde de fide, aliud tamen agens, differit, interim uero ad institutum rediens uicissim ad Sanctimoniam transiit. Eò iam pertinet quod de castificatione (ut sic dicam) animarum profert. Castificatio animorum nihil aliud est, quàm uera sanctificatio, quæ quidem hypocritica est si ex animo non est. Animum ergo addidit Petrus, sed & causam, In obedientia ueritatis per spiritum. Author enim ueræ innocentie & sanctificationis est spiritus Dei:

Veræ sanctimonie notatio per species & affinia.

Dei: qui ex eo nomē adeptus est. Nā scriptura spiritū
 Dei ab effectu spiritum sanctificationis uel spiritum
 sanctum uocat. Qui non quouis modo aut ritu san-
 ctificat, sed in obedientia ueritatis, id est per fidem
 ueram. Illa enim ueritati obedit. Atqui hęc post se
 trahit dilectionem, nec quamuis, sed fraternā, hoc est
 Christianam, quę fucum nescit. Porrò illa fucum ne-
 scit, quę ex puro corde & ἐκτενώσ, id est, intense
 uehementer siue impense diligit proximum. De qua
 multis egit Ioannes apostolus in sua Canonica. Ha-
 ctenus uero descripsit per gradus siue species quasdā
 ueram sanctimoniam, quę consistit in fide, animi pie-
 tate, moribus puris & charitate Christiana: nunc
 ad hanc iterum animat rapitq; argumento ducto à
 renascentia & indole filiorū. Quasi dicat, Renatos
 noua uita decet, nempe ut moribus parentē referant
 è quo nati sunt. Porrò renati sumus nō utiq; carna-
 liter: hoc enim intellexit per semen corruptibile, sed
 spiritualiter, nempe per sermonē uiuentis Dei. Con-
 uenit igitur ut nouam uiuamus uitam, id est sanctam,
 spiritus sancti uirtute & opera institutam. Sermo
 autem siue Verbum Dei, uis Dei & potentia cœlestis
 est, quam apud Ioannem in cap. 3. Dominus cum Ni-
 codemo de hac ipsa renascentia disputans, aquam &
 uentū appellitat. Non quod renascentia uirtute ele-
 mentorum fiat, sed ideo isto dicendi genere usus est,

Renascentia.
 τὸ νεκρὸν
 ἢ τὸν νεκρὸν
 ἢ τὸν νεκρὸν
 ἢ τὸν νεκρὸν

E

COMMENT. IN I. EPIST.

ut collatione & similitudine rerum terrestrium facilius cœlestia intelligeremus. Renascimur ergo cœlestus spiritu sancto cōuertente & instituyente corda nostra uirtute sua atq; opera uerbi ueritatis, quod ab ipso seruatore nostro apud Matthæum semini confertur fructificanti. Nec caret mysterio & emphasi qđ non dixit, Per uerbum Dei, sed, Per uerbum uiuentis Dei. Significauit enim efficacem et uiuentē uim uerbi agentem in cordibus fidelium. Audiunt quidem & impij uerbū Dei, sed nulla interim uiuifica uis in cordibus eorum. E diuerso per Semen corruptibile & primam natiuitatē intelligit uim hoc est impotentiam carnis, deniq; totam corruptionem generis humani: quam sanè uariæ calamitates uariq; scelera ut resuscitentiam omnis generis comitantur uirtutes. Atque hic iterum inuenit quo à terrestribus abstrahat ad cœlestia. Nam uerbum Dei æternum, contra uero omnia terrena marcida esse dicit, adducens elegantissimā ex 40. Isaiæ cap. sententiā. Qua diuinus uates ludæos in Babylonica captiuitate oppressos solatur, pollicens futurum, ut conuulso regno Babylonico ipsi domum redeant. Istud autem præsentī confirmat sententiā, qua totum mortalium genus comparat gramini: in primis uero Babylonem flori, qui tamen emarcuerit. Omnia enim mortalium flaccida, solum Dñi consilium perpetuū & immutabile esse. D. Petrus

Omnis
caro fœd
num. Ver
bum Dei
æternum.

trus hac sententia generaliter usus est (ut reuera & apud prophetam γνώμη καθολική est) aduersus omnem carnis gloriā, opes uidelicet, uoluptates, prudentiam, & quicquid præcipuum est in rebus mortaliū. Ceterū elegans illud miserie humane simulachrum per gramen siue flores & folia adumbratum, etiam Ethnicorum scriptis celebratum extat, Glaucus enim apud Home. Iliad. 6. ad hunc modum interprete Eras. loquitur,

Tale quidem genus est hominum quale est filiorum,
Quorū hæc uentus humi fundit, rursus illa uirescens
Profert sylua simul Veris iam afflauerit aura.

Iam & multa egregia ex hoc loco dogmata discere, Loci communes. uel locos communes licebit annotare. Quæ uel qualis

uera castitas. Qualis esse debeat fraterna charitas. Quod prima natiuitas omnesq; uires carnis nostræ nullæ sunt, quandoquidem ad salutē renascentia opus est. Quid uel qualis sit renascentia. Quod omnia mundana fluida et peritura sint, solum uerbū Domini eternū. Quæ si quis per singulas persequi uelit partes iustum penè uolumen conscribet: ego mei officij esse puto ista paucis annotare, consilium uero auctoris & orationis contextum supersticiosius etiam obseruare & ceu digito demonstrare studioso Lectori, qui deinde singula diligentius excutiet atq; perrimabit, nisi commentarijs abuti uelit.

Hoc autem est uerbum, quod prædicatum est uobis.

Animant
hæc ad
perfeues
tantiam.

Alij Verbum interpretantur Christū, qui æternæ patris uerbum, et in prophetis promissus in fine temporum sit exhibitus. Alij referūt ad Verbū proxime præcedens: nec male. Ut sit sensus, illud quod uobis euangelica prædicatione annunciātū est, illud ipsum Domini uerbum est quod inuito mundo inuitis infernalibus furijs in æternum manebit. Et sanè ut ut mille quingentis hæctenus annis seuerint tyranni & male genij aduersus ueritatem euangelicam, uictrix tamen perstitit semper perstabitq; aduersus omnes insultus Antichristi in finē usq;. Interim uero peribit impiorum mundi & carnis gloria maieestas iactantia & superbia, nec peribit modo in hoc sæculo ipsa impiorum caro floris in morē sensim marcescens, sed in futuras reseruata pœnas sine rerū omnium appetente resuscitabitur, ut æterna, hoc est condigna æternum luat supplicia. Ceterum uideri poterat hæc sententia Petri & docta esse Clausula, qua totam huius i. cap. disputationē clausit, ueluti cum Cicero post copiosam argumentationē qua probauit quod bellum contra Mithridatē sit suscipiendum, tandem, Quare uideate (ait) num dubitandū uobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in quo agitur gloria nominis uestri &c. Sic enim & Petrus post copiosam disputationem

Summa
euangeliij.

tionē de fide patientia et factimonia Clausulam subijciens dicit, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ῥῆμα τὸ εὐαγγε-
 λιδὲρ εἰς ὑμᾶς, Hoc autem est illud uerbum quod
 euangelizatum est uobis. Verbum autē summam rei
 et negotium ipsum dixit, quemadmodum et apud
 prophetas legimus, Verbum Domini quod factum est
 ad Osee et c. Sensus enim est. Hactenus uero sum-
 mam eorum contexui quæ olim uobis per euangelij
 prædicationem copiosius sunt exposita. Sunt tamen
 hæc nostra, illa ipsa. Si enim diligentius omnia colli-
 gas, quæ hactenus audiui in hoc cap. 1. ipsam ha-
 bebis euangelij substantiam: nempe quod Deus natus
 bonitate ductus, filium suum ad hostiam pro peccatis
 mundi destinavit priusquam mundus conditus sit, quodque
 hanc suam ineffabilem gratiam prophetis reuelarit,
 significans quando hæc essent futura, quando uenturus
 Christus, quid passurus, quomodo glorificandus, quæ
 omnia temporū plenitudine reuoluta prorsus eo mo-
 do completa sint quo cōplenda prædixerat per pro-
 phetas. Præscripto enim tempore incarnatū et pas-
 sum asserit Christum, qui sanguine suo à peccatis nos
 lauerit, spiritumque filiorum dederit, qui ad honesta
 impellat, nempe ut in hac fide constantes per patien-
 tiam uincamus aduersa, et per ueram sanctimoniam
 uitæque innocentiam sed et in charitate fraterna cola-
 mus Deum, qui morti genitos regenuit nos in uitæ

COMMENT. IN I. EPIST.

nouæ institutum, & spem uitæ posthac nunq̄ terminandæ. Ita uides quæ fuerit Apostolis ratio prædicandi euangelij peculiaris, & quàm longe lateq̄; ab hac absint istorum Decreta qui Apostolico nomine gaudent, apostolicam autem doctrinam proscribunt & persequuntur.

Cap. II.

Proinde deposita omni malitiâ & omni dolo & simulationibus & inuidentijs & omnibus obreftationibus ut modo nati infantes, lac illud rationale ac doli expers appetite, ut per illud subolefcatis. Siquidem gustastis quod benignus sit Dominus, ad quem accedentes qui lapis est uiuus, ab hominibus quidem reprobatus apud Deum uero electus & preciosus, ipsi quoq̄; uelut uiui lapides ædificemini, domus spiritalis, sacerdotiũ sanctum, ad offerendũ spirituales hostias acceptabiles Deo per Iesum Christum.

Eodem & hæc pertinent quo superiora, sed eandem rem dicit, sed mutata orationis figura. Perstat enim in cœpta metaphora siue allegoria, docens quid renatos deceat. Illud porrò aliud non est quàm institutio in sanctimonia et innocentia uitæ. Ad hanc uero institutionem illatione defertur. Quasi dicat:
Proinde

Proinde cum per doctrinam euangelicam nuper generatione cœlesti estis renati, adeoq; pueri et infantiuli Dei effecti, æquū est ut pueros immitati sanctos, scelera quæuis deponatis, in primis autem malitiam, dolum, hypocrisim, inuidiam, et obtrectationem, maximas Christianæ religionis pestes. Ab his uitijs puri sunt infantium affectus. Vnde in euangelio legimus Dominum, adducto in medium discipulorū infantulo humilitatem animi eius docuisse exemplo. Matthæus enim in capite 8. Contendentibus (ait) discipulis, Quis maximus esset in regno cœlorum, statuit Iesus puellum in medio illorum & dixit, Amen dico uobis nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut paruuli non ingrediemini in regnum cœlorum &c. Huc nimirum allusit apostolus Petrus, qui & allegoriam de Lacte ex 66. Isaia transumpsit, ibi enim legimus, Letamini cum Hierusalem, & cum ea exultate omnes qui diligitis eam. Sugetis enim & saturabimini de mamma consolationis eius: sugetis & delectabimini ab ubertate gloriæ eius. Consolans enim ecclesiam propheta de restitutione eius uerba facit, inter quæ lactis meminit, hoc est donorum spiritus sancti, cœlestis sapientiæ, euangelij & genij diuini. Inest enim lacti quidam ueluti genius qui in pueros per ubera ferè transfunditur. Petrus ergo à corpore ad animum transiens notas quasdam addidit per quas intelligemus, de quo

De his ad
Roma. 1.Rom. 16.
1. Cor. 14.

lacte loqueretur, nimirū illo quo de Isaias. Notæ sunt
 λογικὸν καὶ ἄδολον rationale & doli expers.
 Hoc est, Dum iubeo lac appetatis non corporis aut
 humanum inferens genium, intelligo, sed rationale
 id est spirituale, & doli expers id est syncerum, ipsam
 inquam intelligo synceritatem spiritum & animi in-
 tegratam. Et quemadmodum pueri non semper sunt
 pueri, neq; semper lacte uiuunt materna, sed adole-
 lescent aliquando: ita nolim uos semper esse pueros,
 sed grandescere donec perueniatis ad mensuram eta-
 tis plene adultæ Christi, ut Paulus dicit ad Ephesios 4.
 Atq; his ad hunc modum absolutis, calcar admouet
 currentibus. Addit enim, Atq; hoc quidem facietis,
 siquidē gustastis ὅτι χρησὸς ὁ κύριος, hoc est, quod
 benignus siue comis & humanus sit Dominus. Tantæ
 enim uirtutis est illud cœleste nectar, cognitio uideli-
 cet Dei et Euangelij eius, ut qui de eo semel gustarint
 eius desiderio sic capiantur ut prorsus in alios mutati
 subinde sese in fide & rerum diuinarum studio supe-
 rare contendant atq; indes magis magisq; ardeant
 amore & studio rerum cœlestiū. Mutauit autē &
 hanc sententiā ex Psal. 33. Hæc de priore allegoria,
 cui protinus posteriorē de spiritali associat ædificio,
 nec aliud hac ipsa docens quàm quod superiori do-
 cuerat, Christianos decere sanctimoniam. Ceterum
 maxima breuissimis uerbis immiscuit mysteria: sen-
 sus

sus tamen planus est, hic, lubet credentes Christū ac-
 cedant, hoc est Christo fidant, sese per fidem sancti-
 ficient, ut templum ac sacerdotes Dei esse possint, qui
 spirituales Deo offerant hostias, id est cui sanctimonia
 & puris litent precibus. Principio autem utitur ac-
 cedendi uerbo, sed per metaphoram sicut & Paulus
 ad Hebraeos. 11. Oportet accedentē ad Deum credere.
 Neque enim pedibus accedimus ad Deum, sed animo.
 Promde accedere significat credere, & sese Deo de-
 dicare. Deinde per eandem metaphoram appellat ^{Christus,}
 Christum lapidem, sed tropum exponens ipse uiuum ^{lapis ui-}
 addit. Lapis enim dicitur propter soliditatem ac ue- ^{uus.}
 ritatem fidemque infallibilem, sed uiuus additur, ne quis
 tropum nesciret. Hic autē de reprobatione & precio
 Lapidis huius quaedam inserit, de quibus paulo post
 clarius ac copiosius dicet. In praesemiarum ad insti-
 tutum suum properans subiungit, Ita porro ad hunc
 lapidem uiuum debetis accedere, ut ipsi quoque ueluti
 lapides uiui superaedificemini. Et ne quis nesciret de ^{Ephes. 2.}
 quo loqueretur aedificio, sese exponens dicit, Sic autē
 uolo ista intelligi, ut ipsimet illud sitis aedificiū, uerum
 Dei templum, domus spiritualis adeoque & sacerdotiū
 sanctum, id est sacerdotes sancti, qui in spiritali tem-
 plo, spirituales offeratis hostias, hoc est uosipfos fide
 Christi sanctificatos. Haec enī hostia per fidē Christi
 sic oblata Deo placet. Videntur autem haec decerpta

COMMENT. IN I. EPIST.

esse ex 66. cap. Isaiæ. In eo enim cap. docet propheta Deum & Templum & sacrificia, & sacerdotes repudiaturū, delecturum uero templum sacrificium & sacerdotiū nouum. Templum Dei nos sumus qui Deo fidimus 1. Cor. 3. & 2. Cor. 6. Quin & Isaias Dei uerba recensens dicit, Ad quem autem respiciam nisi ad afflictum spiritu, & trementē sermones meos? Quasi dicat: Ego uero aliud templum mihi elegi, corda sanctorū. Sacerdotes porrò in hoc templo sunt quotquot Christo fidunt. Isaias enim in eo quem iam citauimus loco, Et assumam (ait) ex eis (intelligit Genibus) in sacerdotes & leuitas. Sacrificiū aut quod hoc offeret Deo sacerdotium, spirituales sunt hostiæ, nō corporeæ aut uisibiles, beluine aut materia constantes terrena, sed cœlestes spiritualesq;. Egregie enim Paraphrastes, Ut (inquit) Deus spiritus est, non corpus, ita spiritualibus hostijs delectatur: ne quid desideretis Mosi ritus per euangelium Christi iam antiquatos: pro uarijs animantium generibus mactatis affectus mundanos brutosq;, libidinē, superbiam, iram, inuidiam, uindictæ cupiditatem, luxum, auaritiam, pro thymiamate puras preces è syn-ceri pectoris ara subuolantes in cœlū. Hæc Paraph. Recte ergo collegerūt ex hoc loco nostri sæculi Theologi, omnes Christianos esse sacerdotes: sed sinistrius intellexere tumultuosuli quidam, qui non uocati non electi

Templum
Dei.

Sacerdotes.

Sacrificiū

electi nec in scripturis docti uersatiq; ad fastigium
 ascenderunt euangelisticum, sumentes sibi docendi
 authoritatē in ecclesia, quam tamē in populo Christi
 nemo sibi priuata authoritate arrogaret, nisi is (ut
 Paulus dicit) qui à Deo uocatur quemadmodum Aa-
 ron. Et sanè aliud est esse sacerdotem Dei, aliud esse
 ministrum ecclesiae Dei. Loquimur autem de officio.
 Sed de his copiosius disputatum in epistola ad He-
 braeos, ubi & de Sacrificio Christianorum maxime in
 cap. 13. sicut & ad Romanos cap. 12. & 15. differe-
 tur. Hic uero mihi temperare non potui, quin ele-
 gantissimos Aur. Prudentij uersus de sacerdotio &
 sacrificio Christianorum, pijsime conscriptos hisce
 insererem Commentarijs. Verba autem sunt Romani
 martyris, qui post longam de Deo disputationem in
 hunc modum subdit,

Cognostis ipsum, nunc colendi agnoscite
 Riturum modumq; quale sit templi genus,
 Quae dicari sanxerit donaria,
 Quae uota poscat, quos sacerdotes uelit,
 Quod mandet illic nectar immolarier.
 Aedem sibi ipse mente in hominis condidit
 Viuam serenam sensualem stabilem
 Solui incapacem posse nec destructilem,
 Pulchram uenustam praeminentem culmine,
 Discriminatis illitam coloribus.

Christia-
 norum
 templum
 & sacrifi-
 cium.

COMMENT. IN I. EPIST,

Illic sacerdos stat sacro in limine
 Foresq; primas uirgo custodit fides,
 Innexa crines uinculis regalibus,
 Poscit litari uictimas Christo & patri
 Quas scit placere candidatas simplices,
 Fromis pudorem cordis innocentiam
 Pacis quietem castitatem corporis
 Dei timorem regulam scientie,
 Ieiuniorum parcitatem sobriam
 Spem non iacentem semper & largam manum.
 Ex his amœnus hostijs surgit uapor
 Vincens odorem balsami thuris croci
 Auras madentes Persicorum aromatum
 Sublatus inde cœlum adusq; tollitur
 Et prosperatum dulce delectat Deum.
 His obsecro quid poterat uel excogitari quadrantius?
 Videtur omnino sanctus Dei martyr data opera præ-
 sentē Petri locū exposuisse: sed pergimus ad cætera.
 Propterea cōtinet scriptura, Ecce pono
 in Zion lapidē summū angularem, electum,
 preciosum, qui credet in eū nō pu-
 defiet. Vobis igit̃ preciosus est qui creditis:
 cæterum ijs qui nō credunt, lapis quem
 reprobauerūt ædificantes, hic cœp-
 it esse caput angulī, & lapis in quem
 impingitur et petra ad quam offendant,
 nempe

nempe his qui impingunt in sermonē,
 neque credunt in id ad quod & instituti
 fuerant. Vos autem genus electum, re-
 gale sacerdotium, gens sancta, populus
 peculiaris, ut uires annuncietis eius,
 qui ē tenebris uos uocauit in admirabi-
 lem lucem suam. Qui quondam eratis
 non populus, nunc populus Dei: qui
 quondā non consecuti misericordiam,
 nunc estis misericordiam consecuti.

Scripturis declarat atque confirmat quod haecenus
 de lapide Christo, & sacerdotio Christianorū dixit:
 ut simul & Christum pro more apostolico, conuersis
 nuper ad fidem Iudaeis Gentibusque commodius prae-
 dicaret commendaretque, & sua contra calumniatores
 solidaret. Dixerat Christum lapidem esse uiuum qui-
 dem, sed reprobatum ab hominibus & tamen à Deo
 electum, id iam cōprobat Isaie testimonio transcripto
 ex 28. cap. Verba Isaie haec sunt: Audite uerbū Do-
 mini o illusores, qui consultum uobis putatis (sensum
 reddo) ceremonijs & rebus externis: fallimini pro-
 sus & frustra uobis salutem ex mendatio pollicemini.
 Nemo enim nisi per Mesiam sanabitur. Sic enim di-
 cit Dominus: Ecce ego mittam in Zion lapidem, lapi-
 dem probatū, angularem, preciosum, firmissime fun-
 datum: qui crediderit nō sedimet. Deus ergo unicam

Vnica sal-
 lus in Chri-
 sto.

duntaxat in orbe firmitatem constituit, cui qui inni-
 tuntur nō cadunt. Id quod festinandi uerbo per Me-
 talepsim significauit. Qui enim festinant plerunq; im-
 pingunt et cadunt, qui uero cunctantius atq; circum-
 spectius incedunt rarius offendunt & cadunt. Apo-
 stoli ergo nō uerba sed sensum reddiderūt. Qui crea-
 diderit in illo nō pudefiet. Sed quid nobis frustra fa-
 cimus negotium? cum ipse Petrus locum Isaia luculen-
 ter exponat, iucunda enim distributione subdit, Vo-
 bis quidem preciosus est qui creditis: ceterū incredu-
 lis lapis reprobatus. Hic nos de singulis agemus plu-
 sculis. Petrus enim in scripturarum abdita relegans
 occasionem ampliora cogitandi sedulis suppeditauit
 lectoribus. Primo lapis dicitur Christus propter fir-
 mitatem (ut supra quoq; annotauimus) & ueritatem.
 Psal. 17. David enim in Psalmis dicit, Diligā te Domine forti-
 tudo mea, Dominus rupes mea, & propugnaculum
 meum, & eripiens me, lapis meus, confidam in ipso,
 scutum meum, & cornu salutis meae, protectio mea.
 Lapis in fundamen-
 to fundatus.
 Deinde lapis dicitur fundatus firmissime, siue in fun-
 damento fundatus, uel propter fidē Dei immobilem,
 uel propter cōtemptum & humilitatem incarnatio-
 nis, uel propter edificium impositum. Christus enim
 fundamentum & Petra ecclesiae est. Et Paulus eō ale-
 ludens ait, Fundamentum nemo potest ponere aliud
 quā quod positū est Iesus Christus. Sed et nō ipsam

Christus lapis.

Psal. 17.

Lapis in fundamen-
 to fundatus.

Matth. 16.

1. Cor. 3.

nos, sed ipse nos portat, qui dixit, Non uos me elegeris, sed ego uos elegeri. Ioan. 15. Præterea Angularis dicitur lapis. Petrus in præsentiarū unica uoce utens ἀκρογωνίατος appellauit, quasi dicas sumangularē: idq; duplici nomine, tum propter glorificationē quæ reprobationem consequta est, tum propter hostes qui ipsum reprobauerunt, quibus factus est lapis angularis, in quem licet conuictijs impingant impij, sibi tamen suisq; capitibus magis quàm angulari lapidi nocent. Angularis quoq; dictus quod iuxta Pauli uerba ex duabus Gentibus unā fecit, ueluti in ædificijs publicis angularis solet duos sibinectere parietes. Iam et præciosus dicitur propter pios quibus in hoc mundo nihil est præciosius Christo præcioq; redemptionis eius. Sentiunt enim in hoc uno satis esse firmamenti gaudiij & uitæ, in nulla autem creatura istius quicq;. Vnde D. Petrus apud Ioannem, Quo iremus Domine? ait, Ioan. 6. Tu uerba uitæ habes, & nos credimus & cognouimus quod tu es Christus filius Dei uiui. Norunt pij lapidem quidem istum reprobatum esse à sapientibus mundi, sed huic id opponunt, quod reuera præciosus est. Impijs enim (descendimus iam ad alterum distributionis membrū) lapis reprobationis & petra scandali est. Quæ sanè uerba D. Petrus partim ex isaie s. cap. partim ex Psal. 117. transcripsit. Isaias populū Iuda consolans ne sibi ab incurfione & minis

Lapis angularis.

Lapis præciosus

Lapis reprobationis.

Syrorū principis metuat, Dominum solum timendum esse docet, qui sit petra firmissima sibi fidentibus & sese ad ipsum in spe recipientibus, Petra autē offensionis diffidentibus. Vt enim fidelium pater, ita infidelium prætor et iudex est Deus. Pari ratione Christus Dominus pijs auctor est salutis, impijs argumentum damnationis. Nam qui in eum nō credit, iam iam condemnatus est. Porro locus Psalmi 117. hic est ad uerbum, Lapidem quem reprobauerunt edificantes factus est in caput anguli. A Domino factū est istud, & est mirabile in oculis nostris. Continent autē hæc prophete uerba & gloriam & contumeliā siue mortem Christi, præterea & frustratam impiorum spem. Ceterum collationem habent tacitam. Quemadmodum enim edificantes lapidem aliquem insignem reijciunt ab edificio ne locum in eo habeat ullum, qui tamen uel inuitis uel nescijs edificij magistris tandem in summū elatus angularis fit lapis: ita Christus Dominus à scribis ac Legis doctoribus qui populi Dei uidebantur magistri reprobatus, & ueluti impostor et seditiosus minimeq; edificio Dei aptus, primū quidem è synagoga eiectus, deinde uero in crucem adductus, tandem inuitis hostibus suis, tertia die à mortuis resurrexit cælosq; conscendit, factus iam angularis lapis qui ex utrisq; unum fecit, & pijs auctor salutis, impijs argumentum æternæ damnationis existit: in quem

Petra scandali.

quæ si qui impingunt doctrinæ euangelicæ uel in se ipsi,
 uel in Christum crucifixum iniuriæ et blasphemæ, suo pro-
 uitio corruunt & in puluerem atteruntur. Simeon
 enim apud Lucam in 2. dixit, Hic positus est in ruinam
 & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum
 cui contradicitur. Quin & ipse Petrus Israëlitas ma-
 xime impegerit dicit. Hi enim impegerunt (ait) in ser-
 monem, nec crediderunt ad quod instituti fuerant.
 Impingunt enim in euangelium Iudæi, dum eius præ-
 dicatione offenduntur, non credentes eum esse Messiam,
 quem tamen fides ueritasque euangelica Christum esse
 testatur, & cuius nomine tot patribus factæ sunt pro-
 missiones, quarum cum ipsi heredes sint, eas tamen opes Act. 3.
 repellunt quas ipsis ante cæteras offert Deus. Id quod
 & Christus in ipsis accusat apud Mattheum in 21.
 ubi et pluribus de occæcatione eorum differit. Hisce
 uero omnibus sustulit Petrus etiam crucis scandalum,
 atque istorum docuit contemnendas esse calumnias, qui
 euangelium indignis conspurcant ludibrijs. Nunc per
 apostropham ad Gentes imò ad omnes Christianos
 conuersus dicit, Vos autem genus electum, regale sa-
 cerdotium, &c. Quibus uerbis superiora illa quæ de
 sacerdotio omnium Christianorum proposuerat, ita
 confirmat ut tamen filum orationis non interrumpens
 nouam ordiatur telam. Adhuc enim coherent hæc
 cum ijs quæ proxime præcesserunt. Hoc enim dicit.

F

COMMENT. IN I. EPIST.

Iudei qui Christianam religionē & doctrinam euangelicam conuitijs proscindunt lapidemq; Christū reprobant, putant nos esse prophanos, se uero populū electum, qui templum sacrificia & sacerdotium habeat: sed longē falluntur. Nam ipsos nō probat Deus, qui carne rebusq; externis repudiatis, spiritum & spiritualia poscit. Quod ergo coeperam dicere uos, qui Christo fiditis, esse domum spiritualem sacerdotiumq; sanctum, id nunc absolua & scripturis nuntiam, nempe quod uos qui Christo creditis elegerit Iudeorum infidelium loco, ut uos posthac gens electa & sancta ipsi spirituales offeratis hostias, sacrificium uidelicet laudis & gratiarum actionis. Transumpsit autem testimonia ex Exodi cap. 19. Isaia 43. uel 66. & Osea 1. Verū retractabimus singula: est enim locus insignis & foecundus. Dominus apud Mosen non citra conditionem elegit in peculium Gentem Iudeorum. Dixit enim, Si audiendo audieritis uocē meam, & custodieritis pactum meū, eritis mihi in peculium de cunctis populis. Mea est enim omnis terra, sed uos eritis mihi in regnū sacerdotale & gens sancta. Istis uero testatur Dominus suam esse totam terram adeoq; ad se omnium gentium pertinere curam. Non enim putandū est quod Deus uerax iustus clemens et omnipotens solos curarit Iudeos alias uero gentes neglexerit omnes: sed illud potius credendū est, quod dum

Christiani
loco Iudeorum
populus
Dei.

Qua conditione
electi Iudei.

curam

curam gereret omnium, ex omnibus tamen delegerit
 sibi gentem Iudaicam in peculium: ita ut in hac ma-
 xima potentie bonitatis & iusticie sue aderet ar-
 gumenta, in primis uero per hanc toti orbi exhibe-
 ret Christum, adeoq; & hanc faceret toti mundo
 exemplum. Interim uero dum illam sibi delegerit, no-
 citra conditionem delegit, utiq; liberum sibi permit-
 tens illam si uideretur, si pactis non staret, repudiare,
 & aliam in locū istius substituere. Si (ait) audiendo
 audieritis uocē meam, & custodieritis pactum meum,
 eritis mihi in peculium. Proinde, Si nō audieritis uo-
 cem meam, nō eritis peculium mihi. Iam Petrus dixit
 quod Iudæi nō crediderint in id ad quod instituti fue-
 rant: unde iam planum relinquitur, quod Iudæi post-
 hac non sint peculium Dei, sed illi potius qui audiunt
 uerbum Dei, credunt & pactum custodiunt. Id quod
 Gentes fecere, unde et Gentes posthac sunt gens uerē
 sancta, id est munda & separata à prophanis, uerum
 utiq; peculium ein sundertrut Gottes. Impij sanē
 & prophani, iniurij & blasphemi in filiū & euan-
 gelium Dei non possunt esse peculium Dei. Regale sa-
 cerdotium uocauit precipuū & nobile siue selectum
 ut cum nos delicias nostras uel epulas uel uestes uel
 liberos appellamus regium cibum uestem puerum,
 ein Fürnigliche spyß/oder ein fürstlich mensch.
 Iam uero quo illud pertineat sacerdotium explanant

consequentia, ut uires predicetis illius, qui è tenebris uos uocauit in admirabilem lucem suam. Id quod ex Isaie 43. cap. de sumptu uidetur, ubi ad hunc modum legimus, Populū istum formaui mihi, ut laudem meam annunciet. Quibus nō absimilia legis in 66. eiusdem cap. Certè Annunciandi uerbo & ppheta & Apostoli utuntur pro laudandi & gratias agendi affectu. Id frequentissimum est in Psalmis, & Paulus 1. Cor. 11. Mortem Domini (ait) annunciate, donec ueniat, id est, mortē Domini gratiarum actionibus & laudibus celebrate. Quin & hoc loco causam obiter recensuit, ob quam Deus sit à nouo hoc concelebrandus sacerdotio, nimirum quod ab errorum & peccatorum tenebris liberatos, illuminarit nos gratia sua & euangelica ueritate: que multis nominibus luci passim in scripturis confertur, id quod notius est quàm multis iam exponendum sit. De hoc ipso sacerdotio & sacrificandi modo Oseas propheta disertissimis uerbis ita disseruit, Conuertere Israël ad Dominum Deum tuum. Vnica enim uia ad salutem est conuersio ad Deū. Ad hanc porro in primis monere debet peccatorū calamitas. Addit ergo, Quoniā impegisti in peccatis tuis. Sed & copiosius exponit quid Deo offerendum sit ubi ad eum cōuerti statueris. Tantū uerba (ait) portate uobiscum, id est sacrificium confessionis & laudis, *Bungend nun gūte wort mit tich.*

Annunciare pro celebrare.

Sacrificiū laudis.

Osez. 14.

Iam & illa bona uerba, id est formulam huius sacrificij præscribit, Dicite, Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum, & reddemus uitulos labiorum nostrorum. Graue inquam scelerum onus animis incumbit nostris, tu solus id auferre potes, miserere ergo nostri Domine, & aufer à nobis peccata nostra: vnd nimm rächt für gut von vns/boni consule tenuitatē nostram, & offeremus tibi uitulos labiorum, id est laudes & gratiarum actionem pro eo quod nos à peccatis mundaueris. Hoc uero quid aliud est, quàm quod Petrus dixit annunciare uirtutem eius qui nos è tenebris in admirabilem lucem uocauit? Admirabilem inquam quia et Isaias dixit, Domine quis credet auditui nostro? & Dauid, A Domino factum est hoc, & est mirabile in oculis nostris. Istis omnibus per se aliàs satis firmis adiicit clariss. de uocatione Gentium sententiam, ex 1. cap. Osee sumptam, ne quid dubij in cuiusquã pectore remaneret, In ea Gentes uocauit nõ populum, id est, impios, quorũ non miserabatur Deus. Verum hunc locum explanat Paulus ad Ephesios 1. Illud obiter annotandum Petrum dixisse λαός εις & επι τοίκοις ημ populationis, tropo Hebraico pro populo parto siue acquisito nimirum sanguine Christi, ein erarnet volck. Attamẽ ego subinde uerũti populum peculij qui proprius & επιούσιος & acquisitus dicitur. Plura de significatione huius uerbi

COMMENT. IN I. EPIST.

Erasmus in Annotat. 2. cap. ad Titum. Ista uero de Christo haecenus perorauit Petrus, quod solus Christus sit firmitas & fundamentum fidelium, quem cum Iudaica gens recipere noluerit, repudiata sit, & in locū eius Gentes surrogatae quae posthac sanctus Dei populus Deo spirituales hoc est laudis & gratiarum actionis offerant hostias. Ex quibus nos illud primo colligimus, unam esse ecclesiam, unū populū ueterem & nostrum, siue nos in locum repudiatorū successisse Iudeorum. Id quod Paulus clarius declarauit per similitudinem arboris, è qua naturales rami defracti, & in defractorum locum syluestres insiti sunt. Quò & illae Domini in euangelio similitudines pertinent, quibus regnū Dei Vineae comparat & Nuptijs. Non enim aliam sibi comparat uineam, non nouas componit nuptias: sed alios conducit colonos, atqui in eandem uineā, & neglectis ijs quos primo inuitarat alios ad nuptias sed easdem inuitat. Ut uinea semper eadem eadem permaneant nuptiae, coloni & inuitati tantum mutantur. Porro quantum aut qua in re à nobis distent ueteres illi ante aduentum Christi patres alibi satis est expositum. Secundo colligimus Pont. Romanum prorsus esse impium, utpote qui sibi tribuit, quod nulli hominum citra maximam potest tribui blasphemiam. Hic enim uerborum Petri, cuius se falsò iactitat uicarium, oblitus, sese ecclesiae caput per-

Vna ecclesia unus populus.

In nouam religionē.

tram

tram & fundamentum esse ait. Idem ille uerū Christi sacerdotium, suo illo Chananaico, hoc est mercatorio sacerdotum ordine obscurauit adeoq; & conculcauit: sed & carnalibus suis sacrificijs spirituales & ueras Christianorum oblationes in neglectum & contemptum abduxit. Id cum hodie pleriq; seramus indignius, ille nos hæreticos esse clamitat. Cæterum nos nihil aliud quàm Christi gloriam assertam et uerum sacerdotium ueraq; sacrificia cupimus restituta. Nec diffidimus Deo, certi quod spiritu oris sui indies magis magisq; interficiet impium, interim & petra futurus sit credentibus & lapis offensionis omnibus aduersus ueritatem cõuitiantibus. Erudite enim Zacharias in cap. 12. ecclesiam & ueritatem Christianam comparat lapidi oneris siue exercitationis, ad quem fortitudinem suam explorent adolescentes, at tamen non sine insigni suo periculo. Dicit autem, In die illo ponam Hierusalem lapidem oneris omnibus populis, qui tollent illum lacerando lacerabuntur, & congregabuntur contra eam omnes gentes terræ. Pugnabitur quidem aduersus ueritatem, dabiturq; quibusdam uictoria & successus tam foelix, ut prorsus uicisse uideantur & lapidem istum super uerticem capitis leuasse, sed uincet tandem pondere, illisq; ipsis illidet cerebrum uictoribus. Quod & Christus hisce uerbis significauit, Qui ceciderit super lapidem.

Semper
oppugnata ueritas,
oppressis
pijs: sed
semper uis
cit ueritas

illum confringetur, super quem uero ceciderit con-
teret eum. Nemo igitur prosperitate impiorum se-
ducatur. Aderit aī quando Deus ultor. Nihil in hoc
mundo stabile. Omnis caro scenum, & omnis gloria
eū flos graminis: exaruit gramen & decidit flos: at
uerbum Domini manet in aeternum. Proinde quisq;
euret ut omnibus diuenditis margaritam emat euan-
gelicam, atq; omni huius mundi securitate contempta
cōferat se in petram Christum lapidem uiuum pre-
ciosum & in fundamentis Zion firmissime fundatum,
cui qui nituntur aeternum non cadent.

Dilecti, obsecro, tanq; aduenas & pes-
grinos abstinete à carnalibus cōcupis-
centijs quæ pugnāt aduersus animam,
& conuersationem uestram habete hos-
nestam inter gentes, ut in hoc quod ob-
treçant uobis quasi maleficis, ex bonis
operibus æstimātes uos, glorificent
Deum in die uisitationis.

Cōtextus
& status
orationis.

Quæ hactenus ex prophetarū testimonijs de Chri-
sto lapide & populo sancto dicta sunt, aliena cuipiā
ab instituto Petri poterant uideri, sed propriissima
sunt. Institutum Petri est innocentiam sanctorū pe-
ctoribus inserere. Huc iam probe quadrabant testi-
monia de sancto populo super Christū fundato. Hos
enim in primis decebat innocentiam uitæ colere, ne
impij

impij & prophani sic aliquando abijcerentur, ut Iu-
 dei, in quorum locum subiere, erant abiecti. Verum
 istud iam clarissimis uerbis ingerit cum dicit, Obsecro
 ut abstinatis à carnalibus desiderijs, nimirum ut ue-
 rum Dei templum, gens sancta & sacerdotium san-
 ctum esse possitis. Pro more autē pristino passim non
 uulgaria miscet argumenta, quibus auditores ad san-
 ctimoniam trahat. Principio blandis eos uerbis com-
 pellans, monet meminerint sortis suæ, nempe quod in
 hisce terris non habeant manentem locum, sed uelut
 aduenæ sint & peregrini. Nostra enim conuersatio
 (ut Paulus ait) in caelis est. Cœlestia ergo nobis co-
 gitanda, animiq; ad æternam patriam alleuandi sunt.
 Si quid interim dum hic in exilio agimus sinisterior
 abstulerit fortuna, si raptores huius mundi nos spolia-
 rint facultatibus terrenis: aut si dexterior aspirans
 fortuna, mollius hic uiuere contingat, meminerimus
 semper nos peregrinos esse, qui etsi lautius uiuant in
 diuersorijs, desertis tamē delicijs ijs pergunt ad ueras
 patriæ delicias: etsi spolientur æqui boniq; cōsulunt,
 modo ad patrias ædes aliquando perueniant. Nobis
 itaq; pari ratione spernenda uoluptas, contemnendæ
 aduersariorum minæ, constanter per patientiæ cam-
 pum tendendum ad patriam cœlestem, sedes ubi fata
 quietas ostendunt, ubi et illorum (ut poëta dicit) me-
 minisse iuuabit. Per carnales uero concupiscentias

Christiani
 peregrini
 sumus.

intellexit totam scelerum & peccatorum uniuersitatem, quæ ex concupiscentia animi malorum omnium & fonte & fomite existit. De ea ad Roma. 7. Additur caussa cur carnalibus sit reluctandum affectibus. Militant enim aduersus animam. Anima uero accipitur hic pro mente religiosa & illuminata à Deo. Illam oppugnant concupiscentiæ carnales, ut uincant, occidant, in suas partes pertrahant, & in sempiternum demergant interitum. Tractus est metaphora à militia. Vsus est eadem Paulus ad Galat 5. & Romanos 7. atq; 8. cap. ubi de his plura annotata sunt. His iunguntur iam argumenta ab honesto & utilitudo. Pulchrū enim est ut coram ijs uiuamus sancte, qui uel odio uel ignorantia, maleficij nos insimulant. Utile quoq; quod inde glorificatur Deus et reluctantes pertrahuntur ad agnitionem ueritatis. Semper quidē male audijs Christiana religio; id quod uidere est in Apologetico Tertulliani, & in operibus Cypriani & Eusebij: nil ergo mirum si uel hodie male audiat. Verum innocentia uitæ & morum probitate semper superati sunt à Christianis aduersarij. Eadem ratione et hodie nobis uincendi sunt hostes euangelij, qui religionem nostram hæreseos turbarum & proditionis insimulant. Sancta & uera est doctrina nostra, sancta & uera sit etiam uita. Dies ἐπισκοπῆς inspectionis siue uisitationis hoc in loco in bonā partem

tem

tem usurpauit. Paraphrastes sensum sic reddidit. In-
tegritate morum et in omnes beneficentia comperta,
resipiscunt & illi agnoscunt errorem suum, afflati
misericordia Dei cum illi usum fuerit & illos attra-
here, qui uos delegit, iamq; glorificent eum ex pijs
uestris operibus quem ante ignotum detestabantur.

Proinde subditi estote cuius huma-
næ creaturæ, propter Dominum, siue
regi tanquam præcellenti, siue præsidis
bus, ut qui per eum mittantur ad uindis-
ctam quidem nocentium, laudem uero
recte agentium. Quoniã sic est uoluntas
Dei ut benefaciendo obduretis os ho-
minibus stultis & ignorantibus; tanq̃
liberi & nõ ueluti prætextum habentes
malitiæ libertatem, sed tanq̃ serui Dei.

Hactenus in genere de uera disseruit religione,
certitudinem fidei nostræ ostendens & summa qui-
dem eius fundamenta iaciens, præterea monens ut in
hac per patientiã uitæq; sanctimoniam cõstanter per-
seueremus in finẽ usq;: posthac speciatim ad præci-
pua Christianorũ officia descendẽs, ea ut in patientia
& uera sanctimonia præstanda sint præscribit. Pri-
mo autem disserit de obedientia magistratui & legi-
bus ciuilibus præstanda. In genere uero, Subiecti (ait)
estote cuius humanæ creaturæ. Id quod Lutherus

ad rom. 12.
ad rom. 13.
ad rom. 13.

Obedire
dicitis prin-
cipum.

COMMENT. IN I. EPIST.

uertit, Subiecti estote omni humano statuto. Græca enim ueritas sic habet, ὑποτάγητε οὐρ πᾶσι ἄνθρωπίνῃ κτίσει. Et sanè κτίσις potest significare ordinationem & constitutionē ciuilem, quam forsā dixit humanam, id est, ad res hominum conseruandas institutam. Cæterum uideri poterat Petrus suo quodam dicendi genere usus, nihil tamen dixisse aliud, quàm quod Paulus præcepit potestatibus supereminentibus obediendam esse. Nam statim subiungitur Siue regi, siue præsidibus: quibus exposuit, quid per humanam intellexerit creaturam, ordinationē uidelicet magistratus, quæ ad res humanas conseruandas sit instituta. Quod si priorem sententiam fueris sequutus, obseruabis duplices esse Constitutiones humanas: aut enim uersantur circa religionem, aut circa res ciuiles. Quæ circa religionem uersantur præscribunt cultū Dei, ceremonias instituunt, & extra uerbi Dei regulam uaria superstitionis instituta tradunt. Cuius generis sunt pleræq; patrū traditiones & constitutiones pontificiæ. De quibus in euangelio Dominus dixit, Frustra me colunt docentes doctrinas præcepta hominū. Porrò quæ circa res ciuiles uersantur, æquitatem pacem publicamq; honestatem instituunt, Cuiusmodi sunt leges Cæsareæ & ciuiles, de emendo, uendendo, locando, mutuo, hæreditatibus, idq; genus alijs ad religionē nihil pertinentibus innumeris. Quibus si

Humanæ
constitutions.
tiones.

bus si quis non obediat, nisi cum pietate & charitate
 prorsus pugnent, non uideo quomodo Christiano no-
 mine dignus esse possit. Nihil enim firmamenti habet
 quod tumultuosuli quidam subinde obijciunt, Frustra
 me colunt præceptis hominum. Neq; enim hæc à no-
 bis in cultum Dei fiunt, sed in emolumentum nostrum,
 nempe ut salua republica, nos quoq; salui esse possi-
 mus. Neq; uero Dominus istud uerbi (ut audiuimus)
 dixit de ciuilibus sed spiritualibus (ut uocant) consti-
 tutionibus quæ ad cultum Dei instituuntur. Quod si
 posteriorem amplectaris sententiam, iam sub regis
 & præsidum nominibus omnis generis magistratum
 intellige. De quo ad Roma. 13. copiosiora dedi. Iam
 uero quare obediendum sit, adiungit, Propter Domi-
 num. Non (inquit) hoc tantum nomine obediendum,
 quo supplicium deitemus quod sumit de inobedi-
 tibus magistratus, sed quod ipse quoq; Dominus obe-
 dientiam præcipit. Paulus enim dicit, Quisquis resi-
 stit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem re-
 siterint, sibiipsis iudicium accipient. Appenditur
 & aliud cur obediendum sit. Missi sunt ad uindictam
 nocentiũ, laudem uero recte agentium. Finis in quem
 (ait) institutus est magistratus, bonus est, ergo omni
 modo obediendum est. Hic aut est finis, ut supplicio-
 rum metu coërceantur scelerati, præmijs uero ad uir-
 tutes incitentur probi. Porro $\omega\varsigma$ $\delta\iota$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\upsilon$ $\omega\epsilon\mu$

Oportet
 Deo plus
 obedire
 quàm ho-
 minibus.

Cur insti-
 tutus ma-
 gistratus

COMMENT. IN L. EPIST.

δουλεύουσιν, id est, tanquam ijs qui per eum mittuntur,
 anceps & dubia est oratio. Ad regem enim & ad
 Deum referri potest, melius tamen ad Deum. Non est
 enim potestas nisi à Deo, qui in Psalmo si. dicit, lu-
 dicate pauperem & orphanum inopem & egenum
 iustificate. Eripite pauperē, & inopem de manu im-
 piorum liberate. Id demum est ad uindictam nocen-
 tium, laudem uero bonorū esse missum. Neq; nouū est
 quod laus ponitur pro assertionē defensionēq;. Vete-
 rum enim Leges, id quod & Eras. ex Platone anno-
 tavit, non solum minabantur pœnam male agentibus,
 uerum etiam præmijs inuitabant ad officia. Et Domi-
 nus apud Lucam in 22. ait, Reges gentibus imperi-
 tant, & qui potestatem habent εὐεργέται καλοῦνται,
 id est benefactores uocantur. Vocantur autem dixit
 ad morem Hebraicum pro sunt. Id est, in hoc instituti
 sunt reges, ut benefici sint. Plura de his ad Roma. 13.
 Præterea adiungitur aliud quod moueat ad obedi-
 tiam. Hæc enim est uoluntas Dei ut benefaciendo ca-
 lumnias ethnicorum eludatis, qui si æquum iugum
 detrectaretis legum, probabiliter dogma damnarent
 Christianum, quasi omni parte æquo & iusto repu-
 gnans, cum alijs mysteriorū Dei ignari, temerius &
 sinistrius iudicēt de religione Christiana: nolim ergo
 commodiorē ipsis præberi nostra inobedientia ansam
 damnandi sanctū & uerum dogmatis genus. D. P. 116
 116

lus alibi eandem hanc rationem clarioribus uerbis sic
 extulit, Subditi estote, ne nomē Dei & doctrina male
 audiat. Iam uero quod multi tum essent ut & nostris
 fuere seculis, qui libertatis Christianae praesidio se à
 magistratus & omnium legum iugo arbitrarentur li-
 beratos, non intelligentes uerē Christianorum liber-
 tatis naturam & genium, non citra increpationem
 tacitam dicit, Nec est quod quisquam uestrū se liber-
 tatis Christianae titulo obedientia magistratus iusta
 subducat. Liberi sanē estis, sed à peccatis ne illa uobis
 dominantur, à lege id est umbra & maledictione le-
 gis: nemo igitur maliciae suae aut instituto peruerso
 debet praetexere libertatem: quasi uero Christiana
 libertas licentia peccandi sit, quam mox titulo liber-
 tatis defendere liceat. Serui Dei sumus liberati à ser-
 uitate daemōnis mundi & carnis. Deo ergo posthac
 seruiamus. Deus praecipit Magistratui obediamus.
 Proinde seruiamus Deo obedientia. Copiosius de li-
 bertate Christiana disputatum est in Romanis.

Abusus
 libertatis
 Christianae.

Omnes honorate, fraternitatem dilis-
 gite, Deum timete, Regem honorate.

Rem copiosissimam uno iam uerbo breuiq; sen-
 tentia comprehendit, quid Christiani debeamus non
 modo magistratui, sed omnibus penē hominibus: id
 quod multi copiosissimis libris editis nondū asseque-
 ti sunt. Sententia Petri tripertita est. Primam sententiae

Scopus
 externarū
 functionū
 humanarū.

partem sic exponit Paulus, Reddite omnibus quod debetur, cui tributum tributum, cui uectigal uectigal, cui timorē timorem, cui honorem honorem. Germanice diceremus Thünd yederman was jr schuldig sind. Secundam partem idem Paulus hisce uerbis explanauit, Nemini quicquid debeatis, nisi hoc ut inuicem diligatis. Tertiam uero paribus penē uerbis annumerauit Christus, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Illud tamen obseruandum in primis quod Deo timorē, regi uult impendi honorē.

Famuli subditi sint cum omni timore dominis non solum bonis ac humanis uerum etiam prauis. Nam hæc est gratia si quis propter conscientiam Dei suffert molestias præter meritum affectus malis. Quæ enim est laus, si cum peccantes a lapide cædimini, sufferetis. At si cū benefacitis et tamen malis afflicimini sufferetis. Hæc enim est gratia apud Deum.

Serui. Instituit famulos. Græca ueritas οἰκέτας dixit, At Cælius Lectio. antiq. lib. 13. cap. 49. differentiā ponēs inter δουλορικὸν οἰκέτην. Δούλος (inquit) & οἰκέτης differunt, uti in secundo de Concordia prodit Chrysippus. Nam est οἰκέτης qui etiamnam seruitutem seruit. Δούλος autem ἀπελευθεροῦν dicat

dicat, id est libertum, & uniuersim ministrum quemlibet. Instituit ergo Petrus seruos qui seruitutem seruebant & sub infidelium dominorū iugo gementes, ^{1. Tim. 6.} indignum putabant ut liber populus, Christianorum uidelicet, tam indignis modis opprimeretur ab impiorum dominio. Habuere & uetera secula Iudam Galileum, Saduchum, Spartacum, & nostra tempora turbarum per uniuersam ferè Germaniam authores, qui eiusdem sententiæ cum his, libertatem Christianorum non intellexerunt. In 1. ad Corinth. 7. cap. dicit Paulus, Qui in Domino uocatus est seruus, libertus Domini est, ne ergo tibi sit curæ, attamen si potes liber fieri magis utere. Ita & Petrus ut seruorē & impatientiæ æstum restingueret, ait, Nolo ut serui ora sua herili subducant capistro, sed potius uolo ut subsint Dominis suis, adeoq; & cum timore ac reuerentia subsint. Timor supercilium contemptum & fastum deprimit. Eadem uerba legere est & apud Paulum in 6. cap. ad Ephesios. Iam ne responsarent, Obediremus si essent uiri boni & Christiani, at durum est tam misere excarnificari innoxios ab impijs: præuenit & ait, Non solum bonis ac æquis siue humanis, sed τοῖς σκολιοῖς etiam prauis ac asperis, siue difficultibus. Rationem addit, quam per Antistrephon quodpiam ipsorum opponit obiectioni. Hæc (ait) est gratia si quis præter meritum tantum propter conscientiam.

G

tiam Dei affligitur. Obscurior autem paulò est hæc
 sententia propter sermonem insolentiorē. Nam hæc
 est gratia, dixit pro eo quod est, illud demū meretur
 laudē. Germani contrariū scilicet enunciauerimus,
Su wirst des nit vil dancks haben. Et affligi
 δὴ αὐτὸν σωματικῶς θεοῦ, id est per siue propter conse-
 scientiam Dei, dixit pro eo quod est propter causam
 iustam pati, nempe cū affligitur sibi de innocentia sua
 coram Deo probe conscius, patienter fert iniuriam.
 Eam dixit Petrus conscientiam Dei. Sensus itaq; est.
 Illud demum Deo gratum est & summis uehendum
 laudibus, si quis iustus sit iustamq; causam habeat,
 interim tamen afflictionem perpetiatur atq; in hac
 patiens sit. Huic sententiæ addit cōtrariam, quam per
 interrogationem figurat, dicens, Quid autem laudis
 fuerit, si quis uestrum cum ob malefacta uapulat, sus-
 fert? Merito enim uapulant mali. Ceterū si quis cum
 benefecerit, illatas iniurias constanter toleret animo,
 id demum laudem & apud Deum & apud homines
 non prorsus stupidos, meretur. Additur enī per Pleo-
 nasmon serē aut repetitionem, Hæc enim est gratia
 apud Deum. Ex istis omnibus colligimus eos qui ob
 malefacta cæduntur aut puniuntur nequaquam mar-
 tyrū nobili dignos esse nomine. Exempla uerius sunt
 quàm Martyres. Nam qui meritis luunt pœnas exem-
 plum sunt aliorū, ut hi illorū calamitate territi minus
 peccent.

Martyres

peccent. Martyres uero in caussa uera iusta & bona afflicti celsiq; testimonium ferunt ueritati. Sed de hac re copiosissime simul & doctissime scripsit D. Aur. Augustinus aduersus Donatianos Petilium & Gaudentium. Plura dicit Petrus in cap. 4.

Siquidem in hoc uocati estis: quoniam & Christus afflictus est pro nobis relinquens nobis exemplū, ut insequeremini uestigia ipsius, qui peccatū non fecerat, nec inuentus est dolus in ore eius: qui cum maledictis incesleretur, non regeffit maledicta, cum malis afficeretur, nō minabatur, sed tradidit uindictam ei qui iudicat iuste.

A uocatione siue professione & exemplo Christi trahens argumenta euidentius rapit ad patientiam, ita tamen loquens Seruis, ut nemini nostrum nō com-
Christiani ad crucem baiulanda uocati.
 petant. Primo dicit, Religio Christiana non promittit in hoc seculo cultoribus suis opes amplas, uoluptates uarias honoresq; splendidos, sed crucem & afflictionem, contemptum & facultatū direptionem. Hae ergo lege in hoc uitae institutum à baptismo suscepti estis, ut patiamini. Proinde nemo caussari potest se sua spe frustratum esse. Secundo absolutum Christi exemplum proponit, qui cum innocentiissimus esset, afflictionem tamen sustinuit, nimirum ut eius exemplo

moniti nil aliud quam afflictiones assiduas nobis polliceremur, atq; in his exerciti ad quæuis mala faciem obfirmaremus. Cæterum uerbis Petri mira inest copia uis & maiestas, quam si quis pro dignitate persequi incipiat uix multis absolvere queat: nos summas rerum duntaxat perstringemus. Principio in genere dicit, Etiam Christus afflictus est pro nobis. Deinde ne quis hoc uerbi tantum ad redemptionis precium traheret, addit, Relinquens nobis exemplum, certè ut insequeremini uestigia ipsius. Vnde nos colligimus Christum non tam ad salutem et propitiationem, quam ad lucem & exemplum mundi missum esse mortalibus. In euangelio secundum Mattheum legimus dixisse Dominum, Si quis uult me sequi, abneget semetipsum, tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Illo autem uidetur allusisse Petrus, qui et metaphoram transumpsit ab ijs qui uestigijs quibusdam imprudentioribus uiam ueluti delineant. Hinc succisis membris quid aut qualia qualiter animo passus sit Christus enarrat, ut tacita quadam antithesi intelligamus quid nos quoque deceat. Christus (ait) peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, attamen afflictus est. Ea autem sunt Isaiæ uerba ex cap. 53. His iam opponere, Nos uero peccatores sumus adeoque non nisi ex dolis mendatio & hypocrisi consuti: minus igitur mirandum si & nos affligimur, multo minus etiam Deo respondendum

Christus
exemplum
uitæ.

Matth. 16.
Ioan. 12.

sanctum est quoties patimur. Item, cum dira in Christum congererent cōuitia Iudæi & horum primores Pharizæi & scribæ, ut extat apud Matth. in 27. cap. ^{Cōuitari,} ex Psal. 22. cumq; Dño nō deessent grauissima scelera quæ in aduersarios uere potuisset eiaculari, obticuit tamen, imò & pro hostibus suis patrē obsecrauit cæcitatatis eorum misertus. Hinc iam discite id quod Paulus ad Rom. 12. docuit, Bene loquamini de ijs qui uos insectantur: bene loquamini inquam, & ne male precemini. Rursum, Cum indigna pateretur Dominus, ^{Vindicta.} cum pro omnipotentia & diuina sua uirtute illos uel fulmine coelitus uocato, uel tellure iussa dehiscere semel potuisset omnes extinguere, deglutire & in æternum demergere interitum, nil tamen uel minabatur istorum, sed omnem uindictam patri reliquit, quem & iustum iudicem esse nouit, qui ut nemini irrogat iniuriam, ita nullam illatam iniuriam sinit impunitam. Discamus ergo & nos uindictam eidem tradere Deo iusto æquo uero & ultiore: id quod etiam Paulus in eodem cap. docuit, quod iam iam citauimus.

qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignū, quo peccatis mortui, iusticiæ uiueremus: cuius eiusdem uibice sanati fuistis. Nam eratis uelut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & curatorem animarū uestrarū.



Christus
satisfactio
pro pec-
catis nos-
tris.

Occasione accepta ex *Isaia cap. 53.* modice ab in-
stituto suo deflectens pro more apostolico scribit de
gratia et redemptionis precio, deq; iustificatione per
Christū. Pleraq; uero transcripsit ex *Isaia*. Breuiter,
Cum nos onere peccatorum grauati succubuissemus
turpiter & iam iam aeternum expectaremus suppli-
cium, Deus nostri misertus filium suum in mundum
misit qui ferendo oneri idoneus esset. Veniens ergo
in mundū filius Dei, hominis factus est filius, suscepta
carne peccati, id est suscepta natura humana in qua
in crucem adactus peccata nostra munda sua carne,
sancto inquam holocausto expiauit: quod quidē ho-
locaustum diuinæ literæ peccatū appellitant, ppter ea
quod pro peccatis sit oblatū. Aliās fidei syncera &
orthodoxæ mysterijs docti, credimus Christi carnem
de spiritu sancto cōceptam, & ex intemerata uirgine
natam, carere peccato labe seu macula. In crucē ergo
suscensus est Christus, ut peccata nostra portaret, id
est expiaret hostia corporis sui, itaq; nos mundaret à
peccatis: deinde ut innocentia uitæ cōmendaret nobis.
Debemus enim nos qui credimus Christum pro nobis
passum esse mortuū et resuscitatū, carnē nostram unā
cum cōcupiscencijs crucifigere, ut in nouā uitā spiritu
Dei resuscitati, Deū colamus nō mortuis operibus sed
uiuīs fidei sanctæ fructibus. De qua re egregie disputa-
uit Paulus ad Rom. 6. Ceterū operibus hisce sancto-

Galat. 5.

rum uiuis, iusticiæ inquã, nõ tribuenda peccatorũ expiatio, sed sanguini Christi. Petrus enim dicit, Cuius eiusdem uibice sanati sumus. Ambrosius alibi legit, Cuius uulnere plagarũ sanati sumus. Alij legũt, Cuius liuore sanati sumus. Est aut̃ liuor uestigium plage in cute, uel tumor ex plaga concretus, ein Blutmaaf. Intellexit autẽ propheta crucẽ & uerbera, uulnera, sanguinis effusionẽ et ipsam mortẽ, quæ uita et emundatio nostra est. Ex eiusdem prophetæ autoritate comparat genus mortaliũ ouibus palantibus, ut apta collatione, & miseriam notet mortalium, & gratiæ diuinæ erga nos magnitudinẽ. Eadem allegoria usus est etiam Christus apud Lucam in 15. Præterea ipsum saluatorẽ nostrũ (ut in allusione perstaret) ποιμὴν ἑνὸς κοίτης, id est pastorem & episcopũ, siue curatorem (Episcopi enim de rebus necessarijs prospiciunt) uocauit, id quod apud Ioan. in cap. 10. Lucam in 15. & Ezech. 34. cap. exponitur. Paraphra- ses, Christi (ait) uinculis, plagis, uulneribus, cruci et morti debetis, quod pristinae uitæ peccata non impu- tat Deus. Nam ante (nempe ante cognitũ Christum) uelut oues palantes absq; duce, alij aliõ aberrabatis, quo quemq; sua ducebat cupiditas, existimãtes licere quicquid liberet, sed ab errore pristino nunc cõuersi estis ad Christum Iesum, pastorem et curatorem ani- marum uestrarum. Hunc si sequamini ferendis præter

meritum afflictionibus malorum, illo duce peruenietis ad immortalitatis gloriam.

Cap. III. Similiter uxores subditæ sitis uestris uiris, ut etiam qui uerbo non obtemperant per uxorū conuersationem absq; uerbo lucrifiant dum considerant cum reuerentia coniunctam castam conuersationem uestram:

Verè bona opera.

Redit nunc in uiam, & officia Christiana describere pergit. Multum autem bonæ frugis in matrimonio est si recte institutum sit in timore Dei. Nam & calamitates uariæ & scelera innumera oriuntur ex coniugio malo. Qui hactenus de operibus bonis ex Pontificiorum parte scripserūt uere bona opera neglexerunt, fictitia quedam laudibus extulere. Nam monachismum, ceremoniarū studium, ieiunia stolidā, & preculas supersticiosas laudauere, interim uera Christianorum officia neglexere prorsus. Neq; putauerunt eos labores quos perferunt serui uel coniugati ullum inter opera bona habere locum. At D. Petrus

Impar cō nubium.

his primum assignat. In presentiarum eas primum uxores instituit, quæ incredulis iugatæ maritis imperium eorū hoc ferebant impatientius. Petrus autem, nibilo minus obediendum esse docet, nimirum in ijs quæ religioni Christianæ prorsum aduersa non sunt. Paulus enim in 1. ad Corinth. cap. 7. loquens de im-

pari

pari connubio, Si quæ mulier (inquit) maritum habet infidelem et is assentitur ut habitet cum ea, ne dimittat illum: item si quis frater uxorem habet infidelem & hæc assentitur ut habitet cum illo ne dimittat eam. Interim pulchre monet Petrus incredulos uiros non uxoribus rixis, sed cõuersatione sancta in consensum religionis pertrahi. Hortatur ergo castæ integræ atq; modestæ sint, ut integritate quæ nascitur ex fide permoti mariti istam quoq; fidem & doctrinam amplectantur quam uident tantarum uirtutum esse altricem. Et sanè per quàm acres stimulos habet sincera probitas, quæ plus ferè potest apud aduersarios non omnino peruersos, quàm docta disputatio. Sed et uita improba plus nonnunquã diruit, quàm sana doctrina edificari possit.

quarum ornatus sit nõ externus qui situs est in plicatura capillorũ & additione auri, aut in palliorum amictu, uerum occultus, qui est in corde homo, si is careat omni corruptela, ita ut spiritus placidus sit ac quietus, qui spiritus in oculis Dei magnifica ac sumptuosa res est. Nam hoc modo ornabant quondã se sanctæ illæ mulieres quæ spem suam in Deum collocabant, & subditæ erant uiris suis, quemadmodum Sara obedi-

uit Abrahæ, dominū illum appellans,
cuius factæ estis filiæ, dum benefacitis
& non terremini ullo pauore.

Interpres Erasmus ipse fatetur se hisce uerbis sen-
sum magis quàm uerba superstitiosius reddidisse.

Habitus
& uestitus
corporis.

Porro plurimū momenti habet qua quis sit ueste ami-
ctus. Neq; enim temerè apud ueteres & nostri æui
homines Adagiū increbuit, Ex ueste æstimari homi-
nem. Credimus enim pleriq; uarij & inconstantiore
animi indicium esse uestem uaricorem, corrupti aut
lacerandi cupidi laceratam siue conscissam, arrogan-
tis & impudentis plus nimio exquisitam & procacē.
Proinde Petrus aduersus muliebrem luxū quem sibi
uelut cognatum habent differit, modestiam & uitæ
sanctimoniam commendat. Precipuus autē foemina-
rum cultus consistit ἐν τῷ λοκῆς τριχῶν, id est in
contextu plicatura siue crispatura capillorū: cui ad-
dunt mitras tiaræ siue è bisso contextas & acu uarie
pictas, insertis passim auri & argenti gemmarumq;
pigmentis. Deinde in amictu palliorum. At sub pal-
liorum uocabulo complexus est Petrus omnis generis
omnium nationum ætatumq; preciosas & exquisitas
uestes, quas ætates uarie mutant, & regiones pro ua-
rietate morum diuersissimas habent. Hic uero, Non
externo cultu (ait Petrus) exornatur Christiana mu-
lier, sed animi bonis. Vnde iam externū cultū aspera-
nandum

mandum internum uero conſectandum docuit. Inter-
 num uero cultū dicit in homine interiore eſſe, nempe
 ſi ſcēmina ſit animo menteq; incorrupta, nil agat ex
 affectibus muliebribus, nil intemperantię, iracun-
 dię, rixis, ambitioni, arrogantię uel procacitati tri-
 buat, ſed mitis placida tractabilis & manſueta ſit. Id
 demum Deo probari. Hic ſpiritus, hic ornatus ma-
 gnifica inquit & precioſa res eſt in oculis Dei. Pro-
 phani homines precio & ſumptu æſtimant ornatum
 corporis, & hoc meliorem & ſpecioſiorem credunt,
 quò parant emertue carius: ſed Deus fidem mi-
 ratur, ex fide æſtimat omnia. Caterum ex hoc loco
 colligimus duplicem eſſe hominem Externum & In-
 ternum: magis tamen probari internum, qui ſi incor-
 ruptus ſit, ſanctiorem eſſe externum quoq;. Paulus in
 2. ad Corinth. 4. cap. utriuſq; mentionē faciens dicit,
 Externum corrumpi quidem, ſed internū renouari in-
 dies. Proinde qui ſapiūt momentanea relinquūt, per-
 manentię & æterna requirunt. Nec Petrus hæc pri-
 mum de uero corporis cultu protulit, ſed & Solomon
 Prouerb. 11. ait, Mulier quę honorem tuetur gratioſa
 eſt. Item, Mulier quę formoſa eſt, ſed immodeſta nō
 diſſimilis eſt porco naribus aureum torquem gerenti.
 Et iterum in cap. ult. Fallax uenueſtas eſt, & uana
 eſt forma, mulier timens Deum laudanda eſt. Et Pro-
 pertius, Ampla ſatis forma pudicitia. Paulus quoque

Animus es
 mens ho
 minis pia
 homo in
 ternus.

apostolus 1. Timoth. 2. cap. uelut Petri uerba exponens dicit, Volo mulieres in amictu esse honesto siue modesto, cum uerecundia & castitate ornare seipsas, nō tortis crinibus aut auro, aut margaritis aut uestitu sumptuoso, sed quod decet mulieres profitentes pietatem per opera bona. Fortassis hæc ipsa Pauli uerba mutuauit Petrus, et quod sanctos Dei uiros nunq̄ prauit, inter sua retulit. Accusanda igitur hoc in loco arrogans illa nostri sæculi superbia, inuehendū Oratori diuino in nimium istum & fatuum corporis cultum, quem & à prophetis uidemus accerrime fuisse increpitum. Certè ne in hac re quicq̄ negligeret Petrus, exemplum, at exemplis ad permouendum auditoris animum nihil euentius, proponit. Sic enim egere (ait) sanctæ quondam foemine quæ erant fideles. Nam uiris erant subditæ, deinde uarijs uirtutibus sese exornabant, externum & nimium corporis cultum negligebant. Idem itaq; & uos factitare decet, modo fideles estis. Atq; hic ex omni sanctarum mulierum turba protrahit Saram. Hanc matrem facit omnium fidelium foeminarū: sicut ex scripturis constat Abraham patrem esse omnium credentiū uiorum, eorum inquam qui exemplū imitantur patris & genium referunt paternum. Sara porro Abrahæ fuit subdita, & Dominū appellauit illum. Qua appellatione summus notatur honor, summa obedientia. Neq; enim

Gen. 16.

enim uerbis & blanda duntaxat appellatione exhibetur obedientia, sed magis ipsa re. Igitur si quæ gaudent Saræ dici filiæ, Saræ quoque imitentur exemplum. Sunt stolidi quidam qui loquutionis genus non intelligunt, et dominos se ab uxoribus saluari poscunt, abutentes auctoritate sua. Sunt alij qui sorditiem hic commendari credunt, ut illam putent mulierum esse integerrimam, quæ immunda ueste cincta tetrica sordidam simulat sanctimoniam. Sed modus est in re qualibet. At nil aliud quam modum docuit Petrus. Iam cum superstitiosulum quoque sit genus muliebri & iccirco in rebus nihili frequenter exanimetur timens sibi ubi nihil periculi, & credens quæ sunt superstiosa minimeque credenda, iubet ut posito illo inani pauore totas sese Deo dent. Hic locus est agendi contra inanes anilesque fabulas, contra benedictiones stultas, superstitionem foemineam, & si quid aliud est huius generis. Hæc demum uera sunt Christianarum mulierum officia, quæ et à Paulo in hunc prorsus modum exposita sunt in 2. cap. ad Titum & 1. Timoth. 5. Qui loci sic repugnant uitæ nomaticæ, ut nostro tempore scripta credere possis.

Viri similiter cohabitent secundum scientiam uelut infirmiori uasi muliebri impartientes honorem tanquam etiam coheredibus uitæ, ne interrompant preces uestræ.

Maritorū
officia.

Viris quoque quid factū opus sit præscribit. Sunt enim qui, ut iam iam dicere cœperam, abutuntur auctoritate sua putantes uiri in uxorem imperium esse tyrannidem. Hi clamitant, Scriptū est, Vxor caput est maritus. Equidem, sed nunquid caput in reliquum tumultatur corpus? an nō magis cæteris membris seruit omnibus? an non regit & consulit omnibus? Ita & maritus uxoris caput esse debet, id est iucundus conuictor, consultor & uitæ dux cōmodus. Id si negligat non magis titulo capitis dignus est, quàm caput illud quod, ut in fabulis est, uulpes inuentum isto notauit disterio, O quale sine cerebro caput. Petrus itaque importunam quorundam refrenans audaciam & intemperiem, unico uerbo istud negocium totum complectitur & dicit, Viri cohabitare uxoribus cum scientia. Id quod Germanice fœlicius exponere possumus, Sind vernünfftig vnd verständig gāgen inen. Scientiam opposuit affectibus, tyrannidi, iræ, morositati. Scientia solida & iusta facile restin-

Vernunft quit intemperiem animi. Contra uero tyrannidis arrogantiæ & iniuriarū causa est barbaries illa quæ nihil recte sinit sapere, imprudencia adeoque stulticia & stupiditas quæ facit ne ulla quidē beneficia agnoscamus, imò ne nos quidem nouerimus amplius. Hisce addit argumenta quæ elegantia, certè ut persuadeat. Primum ductum est ab imbecillitate muliebri. Hœ

(ait)

(ait) maiorem illis honore deferre & hoc promptius
 inseruite, quo imbecilliores esse uidetis. Qua parte
 alludit ad illud Domini dictum, In adiutorium uiri con-
 dita est mulier. Meminerimus ergo uxores nostras no-
 bis in solatium esse conditas: robur, sapientiam &
 affectuum moderationem uirorum esse: imbecillita-
 tem uero mulieribus quasi congenitam, ut posthac fe-
 ramus æquius si paulo sint imprudenciores, ut melius
 consulamus si affectibus deditiores. De qua re copio-
 sissime disseruit Erasmus in libello de Instit. Matrimo-
 nio inscripto. Disputatum est, fateor, hic à multis quis ho-
 nor uxoribus sit exhibendus, cur infirmitatis dixerit
 uasa Petrus. Sed paucis, Honoris uocabulo usus est ut
 in cap. 2. Omnes honorate, et ut nos dicimus, Er hat
 sy in eeren. Deinde uasculum dixit mulierem, ut apta
 similitudine imbecillitatem adumbraret muliebrem.
 At plerumq; usu uenit ut tenerrima quæq; & infir-
 missima uascula omnium sint utilissima magisq; neces-
 saria cæteris. Secundum argumentum duxit à digni-
 tate mulierum. Sunt etiam coheredes gratiæ. Proinde
 familiarius tractandæ. Huius generis sunt quedam &
 apud Paulum in 1. ad Timoth. 2. cap. Peccauit qui-
 dem mulier, & peccatum in mundum induxit, inte-
 rim tamẽ sanguine Christi mundata est. Non ergo est
 quod ob sexum contemnat uxorem aut lapsum impu-
 tet maritus. Tertium ab utili traxit, Ne interrompare

tur preces uestræ. Vbi enim iurgia lites uerba, ibi nulla preces puræ. Erasmus propè aliud uidetur sequutus. Sic enim scribit. Neq; enim Christiani mariti sunt, qui uxores tantum habent ad usum coitus, imò magis annitendum est, ut sociæ fiant ieiuniorū, eleemosynarū, uigiliarum, precationum, quò quæ uocate sunt ad commune præmium æternæ uitæ, communibus etiam studijs huc contendant.

Postremo sitis omnes unanimes, similitè affecti, fraternæ præditi charitate, misericordes affabiles, non retaliantes malum malo, aut conuitium conuitio, sed contra benedicentes, scientes uos in hoc uocatos esse, ut benedictionem hæc reditate possideatis.

Veluti pertes singulis ordinibus singula ac propria scribere officia, in fasciculū colligit generalia et summa quædā quæ si obseruentur accuratius nullum non ordinem rite instituunt atq; conseruent. Το δὲ τέλος, id est, In summa uero, siue, Postremo, que nota est isthæc generalem esse omnium officiorum institutionem. Primas hic obtinet Concordia siue Unanimitas. De hac et Paulus copiosius in 1. ad Cor. cap. 1. et Philip. 2. Sequitur *συνωστεις* mittlydig. Cum nos tangimur affectu alieni mali: ueluti membrorum mos est. Patientem enim uno compatiuntur reliqua. Et Paulus,

Paulus, Memores estote uinctorū, ait, tanq̄ unā cum illis uincti, eorū qui affliguntur, uelut ipsi quoq; uersantes in corpore. Additur φιλάδελφοι fraterna præditi charitate. Intelligit autem Christianam. De qua Dominus, Maiorē hac dilectionē nemo habet, ut quis animā suam ponat pro amicis suis. Accedit aliud ἐυωλαγγχοι misericordes uel ex uisceribus propensi ad benefaciendum. Hebræus רַחֲמִים uiscera siue miserationes uocat. Germanus uertit Hertzlich. Additur iterum aliud φιλόφρονες affabiles. Refertur ad uite consuetudinem, faciles commodosq; significans Fründtlich. Alij uerterunt studiosi accomodatiq; amicitie. Quæ hisce præterea membris iungitur, de eo quod etiam Christus Dominus docuit malum malo uel conuitium conuitio non esse repulandum, exposita sunt in cap. 2. Porro Epicheremate quod ad finem adiecit, afflictos cōsolatur. Id tale est. Scientes in hoc uos uocatos, ut benedictionem hereditate consequamini. Quasi dicat: Ut benedicatis ijs qui uobis maledicunt, in primis illud mouere debet, quod nemo hic ueram assequi potest benedictionem. Quoad in hisce terris reptauerimus subinde bella & malorū expectanda nobis cōuitia. Vbi uero hisce fuerimus exuti miserijs tum uerā benedictionē id est uitā sempiternam æterna hereditate possidebimus, modo filij benedictionis esse perrexerimus. Fortassis allu-

Iterum
de flectit
ad patientiam.

H

COMMENT. IN I. EPIST.

fit Petrus ad illam Abrahamæ factam pollicitationem;
In semine tuo benedicetur omnes cognationes terræ.

Nam qui uult uitā diligere & uidere
dies bonos, coërceat linguam suam à
malo, & labia sua ne loquantur dolum.
Declinet à malo & faciat bonum, quæ-
rat pacem, & persequatur eam. Quoniā
oculi Domini super iustos, et aures eius
ad deprecationē illorum. Rursus aspes-
ctus Domini super eos qui faciūt mala.

Vide Ias-
cobum in
3. cap.

Eandem serè rem dicit, sed alijs uerbis. Adducit
enim uerba Psalmi 33. ut simul illa quoq; quæ dixerat
plus authoritatis haberent. Caterū clariora sunt illa
quàm qd' multa egeāt expositione. Illud quoq; cōstat
uel prophanarū literarū testimonio plerasq; hominū
pestes ex uitio oriri linguæ. Vnde propheta pruden-
ter ait, Qui uult uitā diligere & uidere dies bonos,
id quod in utraq; partem & de fœliciore in terris
& beata uita in cœlis interpretari potes, coërceat
linguam suam, ita autem coërceat, ne uel dolum con-
cinnet, uel mendacia, conuicia, & calumnias effutiat.
Ceterū ut hoc præstare queat, declinet quisq; à malo
& faciat bonum, deserat lites & quærat pacem, nec
quærat modo sed et persequatur. Atqui ut hoc quoq;
gnauius perficiat illud maxime mouere debet, quod
Dominus ijs benignus est, qui iusti sunt, eosq; in suam

CUR AM

curâ recipit & clementer audit, qui iusticie & paci
ex animo bene uolunt: rursus illis iratus & præsen-
tissimus ultor est, qui faciunt mala. Itaq; si quis uelit
sibi Deum propitiû, si quis illius cupiat ultionē effu-
gere, ipse quoq; sit beneficus, neminem ledat, malum
malo non repellat.

Iam quis est qui sit afflictorus uos si
quod bonum est æmulemini? Imò si qd
etiam acciderit incōmodi, propter ius-
ticiam, beati tamen estis.

Pulchre ab innocentia delabatur ad patientiam.
Docuit hæctenus quàm sanctam esse deceat Christia-
norum conuersationē: iam infert, Quod si tales esse ^{Patientis.}
pergitis, quales esse debetis, Christiani, nempe qui
omnibus etiã hostibus benefaciunt, neminem ledunt,
quis obsecro inuadet atq; affliget bene meritos? Hic
adijciendum propter Eclipsim, Nemo. Est enim tacita
subiectio, cui protinus adiungitur correctio, Porrò si
qui sint tanta cæcitate attackti, ut immeritos, imò bene
meritos persequantur, memineritis uerborum Domini
apud Matth. in cap. 5. Beati qui persecutionem pa-
tiuntur propter iusticiam, quoniam illorū est regnum
coelorum. Que consolatio desumpta est à caussa &
premio, & cōmode & summa cum dignitate ad in-
stitutum præsens inserta.

Cæterum terrore illorum ne terreas

mini, neque turbemini, sed Dominum Deum sanctificate in cordibus uestris. Sitis autem parati semper ad respondendum cuilibet petenti, ut loquamini de ea quae in uobis est spe, cum mansuetudine & reuerentia.

Confessio. Confirmat afflictos uerbo Dei ne usquam in ueri confessione tyrannorum minis territi labascant aut nudent. Formidulosi, ait, sunt isti fidelibus, qui ut placidi & modesti sunt, ita isti saevi & truculenti nil aliud quam minantur & affligunt. Sed ipse Dominus in euangelio dixit, Nolite timere eos qui corpus tantum occidunt, animam occidere non possunt: sed illum magis timete, qui animam & corpus unam potest in inferos demergere. Et Isaias in 8. unde hic locus Petri uidetur desumptus, dicit, Ne timeatis neque paucatis, Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor uester & ipse terror uester.

Confessio. Vnde iam claret quod tum sanctificamus Dominum cum ipsum super omnia obseruamus, ipsi adheremus & ipsum confitemur, spretis mundi conuitijs minis & supplicijs. Proinde quoties ingruit persecutionis procella semper horum meminerimus. Huc refer Isaias cap. 49. & 51. Ceterum quod haec istum quem retulimus sensum habeant, conuincunt consequentia uerba de Apologia Christianorum. Ea ad uerbum sic habent ἵτοι μοι δὲ ἄλλοι
 ωρὸς

πρὸς ἀπολογίαμ παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λό-
 γον περὶ τῆς ἐμ ὑμῖν ἐλπίδος μετὰ ἠραι-
 νίας καὶ φόβου. Parati uero semper ad respon-
 sionem siue satisfactionem omni caussanti uos sermo-
 nem de spe illa quæ in uobis, cum mansuetudine et
 timore. Id est, Tum uere sanctificaueritis Dominum
 in cordibus uestris, cum parati fueritis placide de re-
 ligione Christiana quærentibus, ueritatem confiteri
 et exponere. Potest tamen non tam ad confessionem
 Christi quàm ad institutionem in religione referri.
 Erudite enim Paraphrastes, Christi hostes (inquit)
 non sunt exacerbandi conuitijs, uerum ubicunq; offe-
 ret se spes aliqua posse illos ad Christum pertrahi, si-
 tis faciles promptiq; ad respondendū quibuslibet cu-
 pientibus cognoscere, qua fiducia quæue spe contem-
 natis huius uitæ commoda, et incommoda toleretis.
 Idq; facite non indignabundi non contumeliose, uelut
 illis infensi, sed cū omni mansuetudine et reuerentia.
 Obseruanda autē Synecdoche in uocabulo Cuilibet. Respon-
 sionem enim iubet id quod uel Christus uel Paulus ue-
 rant, sanctum proijcere canibus et uerborum pugnis
 cum aduersarijs cōtendere: sed si quæ spes est de illo
 qui interrogat, uel ipsa Dei gloria asserenda, uel no-
 men Christi iustas ob causas confitendum est. Nam
 neq; ipse Dominus neq; prophætæ apostoliue semper
 responderūt aduersarijs. Iudicium ergo et delectus

Respon-
 dendum
 cuilibet.

Matth. 7.
 1. Tim. 6.

in responsione requiritur. Nihil interim hic spectandum est aliud quàm ut gloria Christi & utilitas proximi propagetur latissime. Damnatur hisce istorum uesania qui nusquam suauius de Christo & religione uera disserūt, quàm ubi in tabernis sese uino prorsus ingurgitarunt, aut ita de Christo disputant ut tandem à uerbis ad uerba deueniatur. Aut qui plus nimio amari nihil de religione uel scripto uel uerbo proferrunt quod non spinis & aculeis ita sit intricatum ac hispidum ut nulla ex parte citra periculum hauriri cōtrectariue queat. Id quod de importunis & intempestiuis quorundam conuitijs, non autem de iustis in impios et impietatem inuectiuis intelligi uelim. Nota satis seueritas prophetica, nota est & maiestas apostolica. Colligimus præterea ex hoc loco cognitionem atq; scientiã Christi et euangelij eius olim Christiano populo perspectiorem fuisse quàm sit hodie. Id quod debemus pontificijs indignum imò impium uel nunc quoq; post tot tantasq; admonitiones putantibus si lectione biblica exerceatur laicus. Verum nos apostolica autoritate aliud docti, scimus æquum & Christiana religione dignū esse, ut quotquot Christi nomen profitentur, rationē quoq; nominis Christiani teneant, quæ nõ nisi ex literis petitur sacris. Indignissimum enim est si eius nesciamus leges ac placita, cuius tamen nomine & professione censemur. Nemo se
Platonis

LECTIO
bibliorum
interdicitur
sue plebi.

Platonis censet esse discipulum, nemo Stoicorum aut Epicureorum agnoscit titulum, nisi prius placita et disciplinam istius professionis teneat adeoque ad unguem teneat omnem. Solis Christianis licet esse ignorantis legum et professionis suae. Atqui ista lege istaque ratione lupi isti rapaces ecclesiasticum ouile minore negotio potuerunt irrumpere. Cesis enim paucis quibusdam pastoribus in Lege Dei doctis, reliquam simplicis plebeculae turbam ad uotum ad libidinem ad rapinam et caedem habuere expositissimam. Nec hodie alia causa ita furunt et in pastores quos ipsi dicunt hereticos, et in artem impressoriam inque uulgatas Bibliorum interpretationes, quam quod oues sapere incipiunt, et illi pro sua libidine misera plebe ad questum nunc ut quondam abuti non possunt. Verum Dominus qui potens est uerus iustus et Deus ultor contereat sathanam istum sub pedes nostros breui. Fiat.

Et bonam habete conscientiam, ut in hoc quod uobis detrahunt tanquam scelerosis, pudeant, hi qui incessunt uestram bonam in Christo conuersationem. Praestat enim ut bene agentes, si ita uelit Dei uoluntas, malis afficiamini, quam male facientes.

Repetitur illud ipsum quod expositum est superius in cap. 2. Nec mirum nec inutile, maxime si res tanta

COMMENT. IN I. EPIST.

Consciens
tia bona.

honestā tamq̄; necessaria sæpe repetatur totiesque inculcetur. Meminerimus nos istud in primis obseruandum esse nobis, quod toties ingeritur. Equidem in rebus mortalium nihil melius nihil suauius aut iucundius illibata atq; integra conscientia. Sola mens sibi bene conscia totaque pendens à Deo potest alacriter ferre omnia. Illud quoq; egregium est, si quis hoc sibi persuadeat. Nemo in hoc mundo uiuit qui nō suo prematur infortunio. Quandoquidē ergo hic patendum est, satius est ut in caussa iusta & bona adeoq; propter Deum patiamur, quàm in negotio iniusto, quod ut laboris ac doloris multum ita nihil utilitatis habet. Qui patiuntur propter iusticiam, premiū sibi habent propositum uitam æternam: ad quam deuicta morte et temporarijs quibusdam cruciatibus modico momento exanulatis eluctamur.

Quandoquidē & Christus semel pro peccatis passus est, iustus pro iniustis, ut nos adduceret Deo, mortificatus quidē carne, sed uiuificatus spiritu.

Quemadmodū in fine cap. 2. ita & in huius calce exemplo Christi adhortatur ad patientiā, à qua item eidem hærens exemplo et ad innocentiam uitæ transit commendandam fidelibus. Ceterum id in præsentiarum nō absoluit. Digreditur enim in locum quempiam communem, redit autem ad initium capitis 4.

Quod

Quod attinet exemplum Christi quo commendatur
 patientia planū quidem hic, sed & 2 cap. expositum
 est. Ad digressionem explanandam accingimur, quæ
 ut plurimum difficultatis ita frugis uicissim multum
 habet. Magno enim et excellenti ingenio uiri admo-
 dum sese in hoc loco explicando torsere: nos pro in-
 genij nostri exilitate citra aliorum præiudicium ex-
 hibebimus Lectori æquo quod Dominus nobiscum
 communicauit. Duo in Christo nobis à patre cœlesti
 data esse nemo nescit. Habemus enim & redemptio-
 nem & exemplū uitæ in ipso. Itaq; Petrus producens
 exemplum Christi quo inhortaretur ad patientiam,
 per occasionem iam defertur ad redemptionem. Nam
 hic est scopus huius digressionis, Ostendit unica Chri-
 sti morte non tantum suo tempore superstitum, aut
 mortem Christi consequentium hominum duntaxat,
 sed & omnium à condito orbe defunctorum peccata
 expiari. Principio aut dicit, Christus semel pro pec-
 catis passus est. In quibus uerbis duo obseruanda cen-
 seo, quod semel passus est, et quod pro peccatis passus
 est. Peccatum expiari non potest nisi hostia munda
 & sancta adeoq; & effusione sanguinis. Sed passio
 Christi quæ uera est pro peccatis hostia nō nisi unica
 est. Sola ergo omnium seculorū peccata expurgat.
 Sed de hac re copiosius scripsit in Hebræis apostolus
 Paulus. Deinde addit, iustus pro iniustis. Iam uero sic

Christus
 omnium
 seculorū
 & ætatum
 salus.

Hebræ. 9.

H 5

COMMENT. IN I. EPIST.

colligere licet. Iniusti sese iustificare non possunt. Omnes autē homines iniusti sunt. Proinde nullus hominum sese iustificare potest. Vnus Christus iustus est. Solus itaq; Christus iniustos iustificat. Porro iniustorum uoce non tantum intelligo certæ ætatis sed omnium ætatum iniustos. Recesserat totum mortaliū genus à Deo, totum ergo ad Deum erat reducendum. Omnes enim tanq̄ oues errauimus, at Dominus Christo imposuit omnia peccata nostra. Atq; hic est fructus passionis Dominicæ, quod fugitiuos reduxit ad patrem & perditos in ædes beatas: id qd' Lucas per 15. cap. pulchris persequitur parabolis. Ad datur & modus & ratio redemptionis. Mortuus quidem carne, sed iustificatus spiritu. Quam sententiam pleriq; sic exposuerunt, Mortuus est Christus secundum corporis imbecillitatem, sed resurrexit uirtute spiritus. Ceterum uidetur loquutio resipere Hebraicum, ut sit sensus. Christus secundū assumptam naturam humanam, secundum carnem uidelicet ueram, declaratus est esse mortalis, adeoq; & hominibus uisus est omnino esse extinctus: at secundum spiritum declaratus est esse uita mortalium, quod uidelicet uiuificus sit omnibus credentibus. Proinde per spiritum intellexit uim & potentiam Christi diuinam atq; uitalem, pulchre asserens in morte Christi spiritū id est uitam consistere mortaliū. Poterat igitur uideri hæc esse

In morte
Christi ui-
ta est.

esset acita quædam Præsumptio, quasi dixerit, Scio equidem quod impij nobis Christi nostri obijciunt mortem, sed illud expendant uelim quod secundum carnem mortuus est. Sic enim uisum est Deo, ut per filij immaculatam hostiam purgaret peccata fidelium. Vnde illum quoq; corpus mortale oportuit suscipere, ut haberet quod pro nobis offerret: ceterum illud interim addendum erat, quod hæc ipsa mors uitam reparauit fidelibus. Tametsi enim carne mortalis fuit, spiritu tamen est uiuificus.

in quo etiã abiit et spiritibus qui erant in carcere prædicauit, qui inobedientes fuerant quondam, cum semel expectabatur Dei lenitas in diebus Noë, cum apparabatur arca in qua pauca, hoc est, octo animæ seruatae fuerunt per aquam.

Nunc uero palàm edicit Christi mortē profuisse ijs quoq; qui iam olim excefferant e uiuis, In quo, ait, abiit et spiritibus qui erant in carcere prædicauit. Diximus aut spiritum hoc in loco esse uiuificam illam uim Christi. Proinde sensus est, Vita quoq; et redemptio illa per mortem Christi parta, defunctis siue inferis nunciata est, id est mortuis quondam sanctis patribus profuit. Videntur enim hæc per Ethiologiam siue Prosopopœiam esse suffigurata, maxime cum in cap. 4. multò clarissima sequatur expositio. Nam in

Christus
descendit
ad inferos

hoc ait, mortuis annunciatum est euangelium. Atqui euangelium annunciari nil aliud est quam redemptionem nunciari. Proinde etsi Petrus in presentiarum de persona Christi uideatur loquutus quæ descenderit ad inferos, certò tamen de uita & redemptione Christi loquutus est, quæ defunctis quoq; profuit: id quod per abundi prædicandiq; uerba extulit. Sed plura de his annotauimus in 2. cap. Act. Pluscula forsàn dabimus in cap. huius epistolæ 4. Porro ubi nam locorum hic fuerit carcer nobis ignotum est. Nihil enim de hoc prodidere literæ sanctæ. Hoc certum est quod nil in eo fuit squaloris, nil tenebrarum aut cruciatuum: refrigerij locum nominat euangelica ueritas, deniq; et Sinum Abrahamæ. Interim uero carceris nomen obtinuit, quod eo in loco detinerentur beatorum animæ. Tertullianus 4. lib. aduersus Martionem putauit locum fuisse paulò æditorem inferis. Sed nescio num ita in rebus dubijs, quæ sibi reseruauit Deus, ita liceat coniectari. Satis sit fideli animæ id nouisse, qd' sanguine Christi omnes ab exordio mundi animæ sanctorum à peccatis sunt expurgatæ. Fortassis huc pertinuerit illud Zachariæ dictum, Etiam tu in sanguine testamenti tui dimisisti uinctos tuos ex puteo, in quo non est aqua. Iam uero diuerso quodam modo nunciatum est inferis euangelium. Credulis enim sanctisq; patribus salus, incredulis porro merita inuotuit damnatio.

Atqui

Carcer
sanctorum

Luce 16.

Zach. 9.

Atqui hic locus anantapodoto inabsolutus est. Desideratur enim ex membris alterum, id quod ex ipso sensu orationis ad fidei regulam atq; modum putauit restituendum sarcindumue. Sanctorum enim partes iam negligit, impiorum tantum perstringit, simul & iustum Dei iudicium indicat. Longanimis enim Deus diu dissimularat olim prioris seculi impietatē, si forte conuerterentur ad ipsum, uerum dum pertinaciter in impietate procaci pede pergerent, diluuiio impoenitentes iuste extinxit. Atq; hic per speciem genus intellexit. Vnius enim seculi homines nominauit, reliquos uero in his omnes inclusit impios. Iis uero omnibus nunciatus est Christus, non æquidem in uitam, sed in argumentum damnationis commeritæ, ut & pijs omnibus in argumentū uitæ æternæ. Quin et isthæc omnia etiam in Arca Noë & in Diluuiio significata sunt. Nam ut arca fidei Noë occasio fuit salutis, utpote per quam ex undarum ui ereptus est, incredulis uero argumentum cōmeriti supplicij. Nam Paulus ad Hebræos 11. Per arcam, ait, condemnauit Noë mundum. Item, Quemadmodum diluuium siue aqua credulos seruauit arcam in foelicitatis portum ferendo, incredulos autem extinxit: ita Christus Dominus qui lapis est positus in ruinam et resurrectionem multorum, inferis quoq; diuersa ratione prædicatus est, alijs ad uitam alijs uero ad interitum. Præterea ut pauca

tum seruabantur animæ, id est homines certi & destinati: sic nunc quoq; seruantur credentes duntaxat et ordinati ad uitam, qui contempto mundo, per patientiam expectant bona sempiterna.

cuius figuræ nunc respondens baptismus nos quoq; saluos reddit, nō is quidem quo carnis sordes deponuntur, sed cōscientiæ bonæ interrogatio in Deum, per resurrectionem Iesu Christi, qui est ad dexteram Dei, profectus in cœlum, subiectis sibi angelis & potestatibus ac uirtutibus.

Christus baptismus noster, id est ablutio peccatorū nostrorū. *Expositio est superiorū et cōprobatio quod Christus ut ueterum ita subsequentiæ sæculi id est nostræ quoq; salus sit. Græca plus habent lucis, ὁ ἀντίτυπος ὡς ἡμεῖς σὺν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ βαπτισμα.* Ostendit autem quod nos eadem uirtute seruemur qua patres uetustos constat esse seruatos, nempe ui redemptionis Christi siue per spiritū uiuificum Christi, quem nunc propter typū (perstat enim in allegoria cœpta) uocat baptismum. Per Christum enim abluimur à peccato. Nam ne quis de baptismo aquæ exponeret ipse præuenit & ait, Non is quidem baptismus nos saluat, quo abluimus sordes externas humani corporis: sed per baptismum intelligo illam uim fidei illum spiritum & uirtutē Christi adeoq; ipsum Christum, quo fit.

Varia baptismata apud ueteres.

fit, ut conscientia nostra pacata, secure agat coram oculis Dei. Nam idiotismū linguæ sanctæ clarius exponens pro eo quod Petrus dixit, Conscientiæ bonæ interrogatio in Deū, Erasmus uertit, Quo fit, ut bona conscientia bene respondeat apud Deum. Ad expositionem & sensum hunc nostrū faciunt iam ea quoque sequuntur de resurrectione Christi. Nam neminā obscurum est Resurrectionē apostolis, Petro in primis, usurpari pro uiuifica illa ui Christi & toto redemptionis negotio. Iam uero dicit Petrus quod conscientia per resurrectionem Christi bene sibi apud Deum respondeat. Dixerat præterea quod per baptismum aliud non intellexerit, quā illud per quod conscientia conciliatur Deo. Cum itaque per resurrectionem Christi conciliatur siue pacificatur, certē nihil uetat quo minus baptismum exponamus pro ipso Christo uiuifica ui eius, & aqua uitæ qua nos lauit à peccatis. Alij de baptismi sacramento exponūt, quibus ut non admodum reclamo, ita illos uicissim moneo ne plus nimium rebus tribuant creatis. Quæ ad finem de gloria Christi appenduntur, quod cælos ascenderit, ad dexteram patris cōsedeat, quin & angelos & omnes uirtutes sibi subdiderit, excitāt fidem nostrā in eum quem credimus totius mundi esse salutē, scandalum crucis extenuant, & potentiam uiuificam extolunt, ut maiore ipsum fiducia accedamus. Ceterum

Gloria
Christi.

non est quod propter hæc Petri uerba credas quicquid
 disidiij inter Deum & angelos esse obortum, cuius
 gratia illi per Christum sint sub iugum missi: sed isto
 loquutionis genere magis adumbratur gloria Christi
 qui super omnes caelos eleuatus regnum accepit æter-
 num, in quo omnibus imperitans creaturis angelis
 utitur ut creaturis. Vnde cõsequens est ipsum angelis
 esse maiorẽ. Id quod copiosius exponitur in epistola
 Pauli ad Hebræ. Breuiter. Hisce notatur illa filij Dei
 insignis gloria, de qua Paulus dixit, Deus filiũ in sum-
 mam extulit sublimitatem, ac donauit illi nomẽ quod
 est supra omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu-
 se flectat caelestium terrestriũ ac infernorũ, omnisq;
 lingua confiteatur quod Dominus sit Iesus Christus
 ad gloriam Dei patris. Errant itaq; turpissime qui
 Christum uel angelis æquant uel minorẽ esse censent.
 Nam Dominus angelorum et uniuersæ creaturæ est.
 Hæc uero habuimus in illam Petri breuẽ quidem sed
 utilissimam digressiõẽ, qua didicimus Christum Do-
 minum omnium sæculorum certissimam esse salutem.
 Id quod cum illorum sacrilego dogmate uehementer
 pugnat, qui docent Christum pro originali peccato
 duntaxat, uel pro ueterum qui ante Christi natalem
 uixere, non pro omniũ fidelium ad finem usq; mundi
 peccatis perlitasse. Atqui nostrum erit istorum nugas
 execrari & fideli mente mysterium fidei nostræ te-
 nere,

nere,

nere, ne sacrilega ingratitude uel redemptionis gloriam tribuamus rebus alijs, uel istam rapiamus in peccandi licentiam & omnium scelerum prætextum.

Cum igitur Christus passus sit pro nobis carne, uos quoque iuxta eandem cogitationem armemini: qui enim partiebatur in carne, destitit à peccato, in hoc ut iam non concupiscentijs hominum, sed uoluntati dei quod super est in carne tempus uiuat.

Hic demum absoluit quod in 3. cœperat cap. Quod autem dicit tale est, Cū dux et author uite nostre Christus per uarias afflictiones in regnum patris introierit, cumque tolerantie armis deuicerit aduersarios, æquum est, ut paribus ad hanc pugnam armis cingamini. Frequens autem est allusio in sacris ad militiam armaque militaria. Vita enim hominis aliud non est quam militia super terra. Quod uero dicit Christum carne passum, Christus carne passus. mysterio & ratione non caret. Constat enim unica Christi persona natura duplici, diuina et humana, quarum quæque suum retinet ingenium. Iuxta diuinitatem æternus & immortalis est. Iuxta humanitatem passibilis & mortalis est. Petrus ergo, Christus, ait, carne passus est. Sed ea de re exactius disseruere ueteres qui Nestorij & Eutychis blasphemijs responderunt. Cum uero in Christo omnes thesauros nobis dederit pater

cœlestis, non tantum ad patientiam hortatur Christi exemplo, sed et ad uitæ innocentiam, quo iam sequentia pertinere uidentur, Quod qui patiebatur in carne, desinit à peccato, in hoc, ut iam nō concupiscent. &c. Quæ sententiā ab alijs sic est exposita, Qui in carne affligitur cessat à peccato, ut Petrus hac exposuerit afflictionis et patientiæ fructum. Caterum ipse crediderim primum membrum adhuc referri ad Christum, Græcè sic legitur, ὅτι ὁ παθὼν ὑπὸ σαρκὶ πέναντος τοῦ ἁμαρτίας, id quod libentius interpretarer ad idoma linguæ Hebrææ, Quoniam qui patiebatur in carne quiescere aut cessare fecit peccatum. Ut intelligamus morte Christi deletū esse peccatū, nō ut non sit in carne nostra, sed ne reliquū gratiæ tēpus in quo nobis in hoc mortali uiuendū corpusculo carni et affectibus impenderemus, sed uoluntati dei. Opposuit itaq; pulchra antithesi cōcupiscentijs hominum, uoluntatē dei. Concupiscentiā uero hanc paulò post ethnicā uoluntatē uocat, et per partes siue officia ac fructus subiectos, qualis sit exponit. Et Paulus in 1. ad Thessal. 4. cap. Hæc ait, est uoluntas dei, sanctificatio uestra, ut abstinatis à scortatione, et sciat unusquisq; uestrum uas suum possidere cum sanctificatione et honore, nō cum affectu cōcupiscentiæ, quemadmodū et gentes quæ non nouerunt deū, &c. Plura ad Roma. 6. et 8.

Christiani
peccatis
mortui.

Sat enim est nobis quod antea cō
tæ

tā tempore uoluntatem gentium patra
uerimus, cum uersaremur in lasciuijs,
concupiscentijs, uinolentijs, comessa-
tionibus, compotationibus, & abomis
nandis simulachrorum cultibus.

A tempore & antea bti argumentans adhortatur
ad uitā nouitatem. Satis aliās ait, superq; satis flagitio-
rum designatum iam olim cum Christi synceram do-
ctrinam nesciremus: at posteaquā docti sumus ita nos
per Christum à peccatis esse lotos, ut posthac studea-
mus innocentiæ, æquum est ut uoluntatem ethnicam,
id est mores uitæ pristinae, hoc est impiæ abnegemus.
Simul autem per partes & synatrismon exponit quæ
sit uoluntas ethnica, quam nimirum antithesi quadam
opposuit uoluntati Dei: de qua supra mentionē fecit.
Reliqua omnia satis sunt exposita, nisi illud forsā uī
deatur annotandū, ἄσέλγησιν alibi poni pro ἀσέλ-
γεια, luxu & petulantia. Budæus in Com. ling. Græc.
ex Cyrilli & Aeschinīs authoritatē pro libidine &
obscenitate stuprorumq; flagitiosa consuetudine ex-
posuit. Breuiter per lasciuiā omnem intellexit Petrus ^{Ezech. 16}
luxum obscenitatem & libidinem procacem. Subiun- ^{& 22.}
guntur & alia tria insignia quidem uitia, ὅτι οἰνο-
φλυγίαις, κώμοις, πότοις. Ea interpres uertit, ^{Itaie 4.}
In uinolentijs, comessationibus, compotationibus. Pri- ^{Ephes. 5.}
mum significat morbum quendam & animum dedi-

tum uino nugis & petulantia, quae comitantur uini
 studium, ut est apud Plinũ in 14. cap. 22. Secundum
 significat uinolentiam & commestationem quidem
 sed multum quidem leuitatis habentem. Comus enim
 nocturnarum saltationum habetur Deus, cuius mysta
 probe poti & coronati noctu cum facibus & instru-
 mentis musicis ad amicorum fores prodibant saltatũ.
 Tertium inexhaustam illam notat ingluuiem eorum
 qui ad numerum bibunt. Foedum illud omnibus quidẽ
 seculis & apud omnes uitium, hodie apud Germanos
 miseris summo in pretio haberi coepit. Porro idolola-
 trie epitheton addidit haud suaue, nepharia enim illa
 siue abominabilem cognominauit. Rationem ostendi-
 mus in Act. apost. & 1. cap. ad Rom. adeoq; & in
 locis alijs multis, Lex ipsa Deut. 7. idola omnis gene-
 ris, quae uidelicet prostituuntur ad cultum, execrans
 habet: De idolo nil inferes in domum tuam, ne fias ana-
 thema sicut & illud est. Quasi spurcitiã detestabe-
 ris & uelut inquinamentum ac sordes abominationi
 habebis, quia anathema est. Multo igitur minus conue-
 nit, ut qui nomina Christo dedimus, idololatriam de-
 fendamus. Idololatriam uoco idolorũ siue simulachro-
 rum cultum. Iam uero nemo nescit quid ad cultũ perti-
 neat, & quanto studio quantis impensis à nobis colan-
 tur idola, sed de his alibi.

Idolola-
 tria.

Atque id absurdũ illis uidetur quod
 non

nō accurratis unā cū ipsis in eandem luxuriosam refusionem, quide uobis male loquuntur, sed reddent rationē ei qui paratus est iudicare uiuos & mortuos.

Occupatio est. Scio, ait, quid odij morum dissimilitudo uobis sit conflatu-^{Pœnitentē uitam irrident impij.} apud Gentes, quibus cum haetenus conuenit uobis, dum socij essetis turpitudinis sue: at nunc cum frugalitate & sanctimonia temperantiaq; uitæ illorum uidemini damnare luxum prodigalitatē & intemperantiam immundam, nil mirū si obtrectant uobis, turpiora impingentes scelera. Videas enim uel hodie helluones quosdam pœnitentibus nunc quidem & euangelicam sinceritatem profitentibus, olim uero crapulæ illorū socijs, impingere heresim, blasphemiam, Dei et fidei sanctæ odium atq; abnegationem, hoc duntaxat nomine quod pro more nolint posthac scortari, alea ludere, commessari, computare, stipendia ambitiosorum regum sequi. Notū enim est istorū dicterium, *Er was ouch etwan ein güt gsell / ietz hatt in dz nürw fäzzerisch ding ouch verfür.* Sed non est, inquit, Petrus, ut horum conuitijs aut odijs cōmoueamini, aut mutuis conuitijs calumniam à uobis repellatis. Habebunt enim iudicem suū, nempe eum qui aliquando iudicaturus est uiuos & mortuos, qui redditurus est unicuiq; secundum opera sua. Consolatur itaq; Petrus pœnitentes à pœna &

præmio. De iudicio futuro non est hic dicendi locus. Plura in prophetis, Daniele in primis, & in Paulo 2. Thes. 1. & 1. Thes. 4. item 1. Corinth. 15. Quod

Pœna im-
piorum, ad locum attinet præsentem, illud dicit: Impij iudicabuntur, id est æternis mancipabuntur supplicijs, uos autem si ita in fide cœpta & integritate ac temperantia uitæ perrexeritis ad finē usq; , à morte quidem corporea uiuent anime uestre in Deo, at ad iudicium futurum resurgent simul & corpora uestra, ut deinceps anima & corpore æternum uiuatis, illi porro anima & corpore æternum ardeant.

Daniel. 12.
Matth. 13.
& 25.

Nam in hoc mortuis quoque prædicatum est euangeliū, ut iudicentur quidem secundum homines carne, uiuant autem iuxta Deum spiritu.

Descendit
ad inferna

Alia est occupatio. Atqui Gentes iudicium fore nō credunt. Petrus itaq; probat Christum tam uiuos quā mortuos iudicaturum, Ad hoc enim mortuis quoq; annuntiatum est (sic enim interpretamur Græcam uocem εὐαγγελίου) ut iudicentur quod ad carnem attinet uulgari more, quo iudicabuntur omnes homines, spiritu uero per deum uiuant. Hic initio audimus Christum mortuis nuntiatū esse. Quod quid aliud est, quā illis innotuisse Christum, animarū salutem aduenisse, atq; mortis pretio eos quoq; redemisse, qui olim in fide & Abrahæ excedentes hætenas in beatorum carcere
sive

siue societate ad satisfactionem Christi domini deten-
 ti sunt? Ut nunc liquido uideamus Petrū superiori ca-
 pite profopopœia esse usum. Equidem nobis quoque
 indies nuntiatur Christus, imò ad nos descendit Chri-
 stus, interim nemo putat uel corpus, uel animam illius
 descendere. Spiritu enim descendit, spiritu & uirtute
 nobis adest: ita & ad inferos, id est, mortuos quondā
 descendit. Quocirca articulus ille fidei nostræ ex hoc
 Petri loco desumptus, alium sensum non habet quā
 eum quem hoc loco exponit Petrus: interim uero per
 eandem profopopœiam suffiguratus est. Cæterum si
 quis omnino contendat etiam animam Christi ad pa-
 tres descendisse sanctos, non magnopere (ut & in 2.
 Acto. cap. testabamur) reclamabimus: interim uero
 istam sententiā, ut quæ Petri uerbis eruta uidetur ex-
 pendendam propono lectoribus æquis, qui nescire nō
 possunt, animam Christi tutelæ patris creditā, in cœ-
 los isto triduo fuisse receptam. Id enim gaudij pollice-
 batur latroni dicens, Hodie mecum eris in paradiso,
 utiq; in cœlorum regia, ad quam simul omnes beato-
 rum animæ, hostia in cruce consummata, ilicò euola-
 runt, cum & corpora quorundam sanctorum in san-
 cta urbe resuscitata apparerent multis, atq; ea ipsa ho-
 Math. 27.
 ra apparerēt qua Christus expirauerat, in apertū pro-
 fecto argumentū, quod hac unica filij Dei hostia mor-
 tui iam iam sint uiuificati inq; sedes beatas unā cum

Resurrex-
tio mor-
tuorum &
iudicium.

Christo recepti. Et quia quæri poterat quomodo pro-
dierint ex carcere beatorum animæ, amicti corpore
an pura spiritus substantia? iterum per occupationem
dicit Petrus, Iudicabitur quidem & eorum caro, qui
Christo uictore liberati sunt, tunc cum omnis caro, id
est omnes homines iudicabuntur: interea uero animæ
eorum in Deo per Christum uiuunt & letantur. Quo
simul & rei summam probauit, nempe Christum iudi-
caturum uiuos & mortuos. Dixit enim beatorum car-
nem non resurrexisse. Quod si non resurrexit, con-
sectaneū est, quod publico iudicanda sit iudicio, pro-
inde sit futurum iudicium: & immortalitatem anima-
rum & corporum resurrectionem asseruit. Locus
est omnino egregius, qui summa religionis nostræ my-
steria, & consolationem fidelium maximam continet,
quocirca diligenter notandum censeo. Certè multæ
hoc confutantur hereses. Confutantur & illi qui ani-
mas corporibus exutas dormire somniant, & qui re-
surrectionem corporum floccifaciunt.

Anima im-
mortalis.

Omnium fi-
nis immi-
net.

Porro rerum omnium finis imminet.
Ne obijcerent, Ne tu Petre suavis es qui ad iudi-
cij diem, terminum sanè quàm remotissimum reijcis o-
mnia. Id plerique suscipient grato animo dummodo in
presentiarum uoluptate liceat uiuere. Respondet, Ut ut
illi presentibus afficiantur rebus, hoc tamen certum est
omnium rerum ut uicissitudinem esse, ita finem quoque
imminet

imminere. Peritura igitur ea sunt, quæ illi imprudenter sanè mirantur: at æterna sunt quibus nititur Christiani. Elegans huius generis extat Plutarchi sententia de pueris instituendis, ΕΙΣΥΜΗ ΧΡΟΝΟΣ ΠΑΡΕΣ ΟΣΙΩΝ Ο ΒΙΟΣ, id est, Temporis punctum est omnis uita. Item alibi, Cum exiguum uitæ tempus datum sit hominibus, somnus uelut fœnerator dimidium eius aufert. Plura de breuitate rerum omnium ipse Petrus dicet in 2. cap. 3.

Sitis igitur sobrii & uigilantes ad orandum.

Occasione accepta à iudicio, sicut Christus alias ^{Vigilia & oratio.} saepe, ita Petrus quoque ad sobrietatem uigiliam & orationem animat. Notissimus est locus Matthæi in 24. & apud Lucam in 21. de hac ipsa sobrietate uigilia et precibus, tam clare scriptus ut huius loci possit esse commentarius. Eras. in Annotationibus monuit uicq; Grecis utrunq; & uigilare & sobrium esse significare. Apostolos uero peculiariter ista tria coniungere, sobrietatem, uigiliam & orationem: ut sobrietas opponatur luxui & crapulæ, uigilia somnulentia & inertia, Vigilia tractæ sunt à re militari. Arma militie nostre spiritualia, aduersarij carnalia sunt, Ephes. 6. Victoria nobis confertur cœlitus, unde nobis indefessis precibus petendum auxiliū, ne hostis potentissimi strategematis delusi succumbamus: expellenda è pectoris nostri uallo, quæ ille ad expugnationem nostri arripere potest, ea sunt crapula, ira, libido, cogitationes uas.

nae et noxiae, et si quid aliud est huius generis. Sic enim uerum institueris ieiunium, ueras uigilias et preces, non eas quidem quas comenti sunt superstitiosuli harpygae, aut quibus monachi et sacrifici hactenus Antichristo duce penu nostrum granaria et arcas expugnauere nummarias, sed gratuitas Dei et integritatis nomine susceptas, non hypocriticas, sed ueras.

Ante omnia uero charitatem inter uos uehementem habetote. Nam charitas operiet multitudinem peccatorum. Hospitales estote erga uos inuicem, sine murmurationibus.

Quia Charitas uera innocentiae et omnium officiorum uita et spiritus est, in primis commendat Charitatem Petrus. Charitatem uero non quamuis, sed intentam siue uehementem ardentemue, quam alibi uocauit carentem furo. Est enim et simulata charitas, manifesta inuidia pestilentior. Paulus ad Colloss. 3. charitatem *σώσεσ μοι τελειότητος*, uinculum inquam perfectionis cognominat. Et Petrus uim et effectum eius non minori euidencia explicans, Charitas ait *καλύψει* operiet siue obteget atque sopiet peccatorum multitudinem. Nam sensus est, si charitatem seruaueritis inter uos mutuam, tum citra negotium totam euitaueritis scelerum turbam. Nam ut *φιλαυτία*, omnium scelerum parens est et uirtutum pestis, ita *ἀγάπη* omnium

omnium uirtutum origo, & uitiorum propulsatrix est. Paulus enim, Dilectio, ait, proximo malum non operatur, Consummatio itaque legis est dilectio. Alij hunc Petri locum detorsunt ad satisfactionem, quasi charitatis opera deleant peccata nostra: sed ea quidem expositio merito passionis dominicæ multum derogat. Si enim ex nobis est satisfactio, iam Christus frustra passus est. Charitati affinis est Hospitalitas, proinde hanc adiungit, & in hac comprehendit omnia alia Christianorum officia, siue misericordiae opera. De quibus Christus apud Matth. in 25. Illa porro omnia debent esse spontanea ac proficisci ex pectore non diffidit sed facili & beniuolo. Hilarem enim datorem requirit Deus 2. Corinth. 9. Plura ad Hebræ. 13.

Hospitalitas.

Metalepis. Nemo murmurat, nisi quid faciat inuitus.

Ut quisque accepit donum ita alius in alium illud ministrat, ut boni dispensatores uarię gratię dei. Si quis loquitur, loquatur ut eloquia Dei, si quis ministrat, ministret tanquam ex uirtute, quã suppeditat Deus, ut in omnibus glorificetur Deus per Iesum Christum, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

Iam cum uaria sint dona & in immensum se extendant charitatis officia, Petrus uno uerbo omnia complectens generalem tradit regulam qua singula digne

Scopus omnium satisfactionum.

COMMENT. IN I. EPIST.

administrentur, Vnusquisq; ait, donum sibi à Deo datum uelut dispensator bonus ac fidelis in gloriam dei, & utilitatem proximi distribuat. Pro in gloria dei et amor proximi scopus est omnium humanarum functionum. Multa in ecclesia oboriuntur dissidia ob donorum diuersitatem atque abusum, dum alter alterum superare contendit, dum id sibi quisque cum fastu & aliorum cōtemptu arrogat, quod re uera Dei est, ipsi uero in hunc usum à Deo collatum erat, ut prodesset plurimis. Petrus ergo donis excellentibus præditos, uocat dispensatores, nō dominos. Donaq; ipsa uaria esse dicit, ne quis sibi displiceat si minus uideatur assequutus, uel nimium tribuat si egregijs donis præcellat. Omnia enim dispensat dominus sapiens, ut ipsum agnoscamus, & ijs utamur ad ædificationem ecclesiæ sue. Copiosiora his habes ad Roma. 12. item 1. Corinth. 12. & Ephes. 4. Porro omiſſis donis & functionibus reliquis, ne lectorē oneraret grauius, duas præcipue per distributionem perstringit, prophetiam & magistratum, quod plurimum momenti habeant si hærite ad-

Prophetia ministrentur. Paraphraſtes prius illud de prophetia membrum breuiſſime ſimul et appoſitiſſime ſic exponit. Si cui contingit doctrina ſacra, ſi cui donum eruditæ linguæ, non abutatur ad queſtum, ad faſtum, aut inanem gloriam, ſed ad proximi ſalutem Chriſtiq; gloriam. Sentiant auditores eſſe dei ſermones, non hominum,

num, & eum qui loquitur nihil aliud esse quam orga-
 num diuinae uocis. Peccant igitur & multis nomi-
 bus execrandi sunt qui titulo Theologico gloriantur
 & doctores Christiani uideri uolunt, sed humana in-
 terim commenta imprudentioribus obtrudunt. Ni-
 hil in ecclesia aliud tradendū tractandūue erat quā Ioan. 10.
 uerbum Domini purum. Posterius membrum Græcè Magistratus.
 significantius est, ἡ τῆς διακονῆς, ὡς ἡλιού-
 τος, ἢ ἡ χορηγῆς ὁ θεός, id est, Si quis ministrat (ita anima-
 tus sit) ut ex ui ea (præsit aut administret) quam sup-
 peditat Deus. Id est, magistratus non suo robore niti
 debet, id quod tyranni solēt, sed meminisse debet quod
 minister Dei est, qui iustus est & iustitiam ac æquita-
 tem amat, in his ergo constans & fortis sit: præsit in-
 quam & imperitet uolo, sed secundum uoluntatē &
 robur Dei, nō secundum affectus humanos. Non enim
 terrori esse debent principes bonis, sed malis. Nam ul-
 tores sunt ad irā ijs qui male faciūt. Damnantur ergo
 hic à Petro qui uel fontes non plectunt, uel innoxios
 non asserunt de nocentium tyrannide. Præfuerūt po-
 pulo Dei Dauid, Ezechias, Iosias & multi alij uiri san-
 cti, sed in uirtute quam Deus suppeditat. Alij hunc lo-
 cum exposuerunt de quibusuis functionibus quas sic
 administrari uelit Petrus, ut nemo sibi uindictæ autho-
 ritatem, sed quisq; Deo transcribat, qui uim & robur
 suppeditet, ut efficaciter obeat quod agit. Breuiter, in

omnibus officijs ut proximi salus ita dei gloria in primis est spectanda. Deo enim per Christum omnis debetur gloria semper.

Charissimi ne miremini dū per ignē exploramini, quę res ad experimentum nostri fit, perinde quasi nouum aliquid uobis obtingat, imò in hoc quod cōsortes estis afflictionū Christi gaudete, ut in reuelatione quoque glorię eiusdem gaudeatis exultantes. Si probris afficiamini in nomine Christi, beati estis, quoniam gloria & spiritus dei super uos requiescit. Iuxta ipsos quidē maledictis afficitur, iuxta uos autem glorificatur.

Patientia. Cyprianus hunc locum in epistola 4. libri sexta, reddit ad hunc modum, Charissimi nolite mirari ardo rem accidentem uobis qui ad tentationem uestrā fit, ne excidatis tanquam nouum uobis contingat, sed quoties communicatis Christi passionibus per omnia gaudete ut & in reuelatione facta claritatis eius gaudentes exultetis. Si impropertur uobis in nomine Christi, beati estis, quia maiestatis & uirtutis Dñi nomen in uobis requiescit. Hęc ex Cypriano non abs re annotauimus. Sunt enim in hac uersione multa quę ad expositionem faciunt uersionis uulgatę. Iam uero transit ad Patientiam de qua per superiora sæpius dicere cęperat

perat, hic omni adhibito studio argumentis non contemnendis ad ipsam hortatur. Principio orationem figurat allegoria, dum nos auro, persecutionem siue afflictionem igni assimilat. De qua re dictum in cap. 1. Deinde argumentatur à causa, dum affligi nos docet, non ut perdamur, sed ut probemur. Cruce enim probantur corda & fides sanctorum, sicut eodem cap. 1. exposuimus. Porro ab exemplo et premio post hæc argumentans dicit, illud neque nouum neque durum uideri debet, quod in omnibus ab origine mundi sanctis uiderest, quod in ipso nuper Christo domino præcessit, quod denique in tantam subuehit gloriam. Omnes enim prophete sancti indigna ab impijs perpeſsi, ipsum dominum Iesum uerum dei filium, in passionibus habere consortem. Sed illud hic per amcenum est, quod quæ hic cum Christo patiuntur, cum eodem & glorificantur. Paulus enim, Certus sermo est, ait, si commortui sumus & conuiuemus, si sufferimus et conregnabimus. Tantum ergo abest ut propter afflictiones nobis dolendum aut metuendum, ut potius si sapimus, exultandum sit. Maximum enim est consortem esse afflictionem filij dei. Maximum est certum esse de uita beata, ad quam unà cum Christo rapiaris, ubi cursum huius uite breuem absolueris foeliciter. At durum uicissim est, ais, conuiujs proſcindi, probris affici & aeterna comaculari ignominia etiã apud posteros, idque propter

Roma. 7.

Roma. 8.

COMMENT. IN I. EPIST.

Christū, dum scilicet mihi de iusta causa bene cōsciū sum. Atqui hoc nomine maxime beati estis, respondet Petrus, modo non ob malefacta, sed ob nomen Christi affligamini. Nec enim est quod timeamus iniuriā aut ignominiā uel in nobis hæsuras uel in ignominiā Christi cessuras. Nam gloria & spiritus dei super nos requiescit. Id est, id quidem nobis in gloriam, Deo uero in laudem cedit. Sequitur enim sententia quæ hanc ita exponit. Tametsi enim & ipsa religio & nos ipsi maledictis afficiamur, attamen & nobis ipsis, utpote in quibus est spiritus ueritatis, & de religione ipsa nobis bene conscij sumus: ut nunc neq; pijs neq; pietati contumeliæ aut calumniæ impiorum quicquam officiat. Quibus interim peccant, nō modo in nos sed in ipsum Deum, cui suo tempore commeritis dabunt poenas.

Non ignominia, sed spiritus gloriosus super nos requiescit.

Ne uero quis uestrū affligatur ut homicida, aut fur, aut facinorosus, aut qui alienis inhiet. Porrò si ut Christianus affligitur aliquis, ne erubescat, imò gloriificet Deum in parte hac.

Affligi propter scelera:

Commodum afflictionis causas restringit, ne quis omnem protinus afflictionem crederet esse sanctam. Non omnis afflictio laudē meretur, nec cruciatus quis martyrem facit, sed causa iusta, æqua, uera & bona. Nolim ergo uos, ait, pati ob malefacta. Qui enim ob furtum, cædem, seditionem, rapinā, aut dolum malum,

tum, deniq; ob maleficium quoduis supplitio afficitur
 nil habet quod gloriatur. Nam commeritas pendit pœ-
 nas. Nemo tamen ei aditum ad æternas sedes præclu-
 dit, modo patienter ferat quod commeruit & in ue-
 ra in Christum fide excedat. Ceterum si quis Christia-
 nus cum sit, ob nomen Christi et iusta de causa affligi-
 tur ab impijs, non est quod pudeat supplitij, quin po-
 tius laudet Deum qui per hæc temporarias afflictio-
 nes ad æterna ducit gaudia, atq; ita quoq; in hæc ter-
 ris conformem reddit imagini filij sui, qui & ipse per
 multas afflictiones ingressus est regnum patris. D. Au-
 relius Augustinus huic Petri loco maxime innixus Do-
 natistarum martyrium miris uiribus expugnat, cuius
 uerba si ascripsero non ingrati me lectori rem spe-
 ro facturum. Ea uero contra Petiliani epistolâ cap. 17.
 ad hunc modum habent. De persecutione autem
 uestra querela sedabitur si cogitetis et intelligatis pri-
 us non omnem persecutionem esse culpabilem, alio-
 qui non laudabiliter diceretur, Detrahentem secreto
 proximo suo hunc persequer. Nam quotidie uide-
 mus & filium de patre tanquam de persecutore suo
 conqueri, & coniugem de marito, & seruum de do-
 mino, & colonum de possessore, & reum de iudice,
 & militē uel prouincialem de duce uel rege: cum illi
 plerunq; ordinatissima potestate sibi homines subdi-
 tos per terrorem leuiarum pœnarum à grauioribus

Aug. con-
 tra Donat-
 istas.

malis prohibeant atq; compescant: plerunq; autem à bona uita & à bonis factis minando & seuuendo deterrant. Sed cum à malo & illicito prohibent, correctores & consultatores sunt: cum autem à bono & licito, persecutores & oppressores sunt. Culpantur etiam qui prohibent à malo, si modum peccati modus coërtionis excedat. Item iure culpandi sunt qui turbide atque inordinate in eos coërcendos insiliunt, qui

**Hæc legis
te uos ana
baptistæ.**

nulla si bi lege subiecti sunt. Et paulò post, Si iam uos sine tumultu animi, sine turbulenta contentione, sine amaritudine odiorum consideretis diligenter ea, quæ contra uos reges nostræ cõmunionis constituunt, quæ causa patiamini. Et si uos in ecclesia Christi esse inuenieritis, gaudete & exultate, quia merces uestra multa est in cœlis. Vos enim tanquam martyres coronamini: illi autem tanquam persecutores martyrum iudicantur. Si autem uos contra ecclesiam Christi altare erexisse, & à Christiana unitate, quæ toto orbe diffunditur, sacrilego schismate separatos esse, et corpori Christi, quod est ecclesia toto orbe diffusa, & reba ptisando, & blasphemando, & quantũ potestis oppugnando aduersari sancta et canonica scriptura con-

**Canonica
scriptura.**

uincit, uos impij atq; sacrilegi, illi autem qui uos pro tanto scelere tam leuiter damnorum admonitionibus uel locorum, uel honorũ, uel pecuniæ priuatione deterrandos coërcendosq; decernũt, ut cogitantes quare

ista

ista patiamini, sacrilegium uestrum cognitum fugiatis
 & ab aeterna damnatione liberemini, & rectores di-
 ligentissimi & cultores pijsimi deputantur. Hacte-
 nus August. Illud quoque uidebatur annotandum & λ-
 λοῖσιος ἐπισκοπὴ composita esse uocem et de uer-
 bo ad uerbum significare alienarum rerum inspecto-
 rem. Eras. in Paraph. exposuit curiosum eorum quæ
 nihil ad nos pertineant. Cuiusmodi sunt seditiosi, ma-
 larum artium inuectores, ueteratores, rapaces, & si
 quid aliud est huius generis. Certè in uoce κακοποι-
 ὄς omnes generis facinorosos intellexit, quos iure
 diuino & humano supplicij afficere licet. Qui enim
 docent alienum à scripturis & uoluntate dei esse ho-
 mines noxios cedere, latronum sicariorum & prædo-
 num patroni sunt, indigni quibus respondeatur plu-
 ribus. Satis clara sunt, & hæc Petri & apostoli Pauli
 uerba ad Roma. 13.

August. de
 ciuitate
 dei lib. 1.
 cap. 21.

Tempus enim adest, ut incipiat iudis-
 cium à domo Dei. Quod si primū inci-
 pit à nobis, quis erit finis eorum qui nō
 credunt Dei euangelio? Et si iustus uix
 saluus efficitur, impius & peccator ubi
 apparebit?

Iam consolatur afflictos à comparatis ducens argu-
 menta, simul & ingenium Dei describens, qui omnium
 hominum peccata uisitans in primis tamen populum

Pij ac ima
 pij affli-
 guntur ius-
 xta.

COMMENT. IN I. EPIST.

suum affligit. Sic enim legimus apud Ieremiam in 25.
 Quod si reuerint Gentes bibere calicē, dices ad eos,
 Hæc dicit dominus exercituum, Omnino bibetis. Quo-
 niam ecce ego incipio affligere ciuitatem quæ uoca-
 tur nomine meo, & uos impunes dimitterem? Non fa-
 ciam, non eritis immunes. Ad hunc ergo locum allu-
 dens Petrus per collationem, Quemadmodum olim,
 ait, Deus Hierosolymitas & populum suum sanctum
 primo affixit, deinde uero reliquas Gentes funditus
 excidit: ita hoc quoq; nostro tempore, quod antiquis
 respondet, fit, ut fidelis ecclesia affigatur primum,
 deinde uero & impij puniantur. Atque istis simul &
 pios consolatus est, ne de uindicta dei in impios exer-
 cenda, aut de fœlicitate impiorum, infœlicitate uero
 & oppresse piorum sint solliciti. Quod autē Deus
 impios aliquando perditurus sit probat à comparatis.
 Si tantis malis affliguntur uiri boni, quid futurum cre-
 dimus hominibus impijs, hoc est dei osoribus & re-
 sponsatoribus, qui ut Deum contemnunt ita euangeli-
 um dei blasphemijs incessunt? Si inquā per uaria tor-
 menta, per famem, exilia et diras proscriptiones mise-
 re excarnificantur amici dei & euangelij eius officio-
 sissimi professores, quæ pœna putas illos manet qui
 uoluptatibus dediti, saginata carne omnem temperan-
 tiam irrident, & sanctos dei homines suggillant, pro-
 dunt, adeoq; & interimunt? Addit & aliud eiusdem
 generis

generis ex Prouerbij testimonium, quod extat in cap. 11. En iustus in terra retributionem accipit, etiã certè impius & peccator. Petrus sensum magis retulit, Si iustus uix (id est tanta difficultate & tantis exercitatus malis) saluus efficitur, impius & peccator ubi cõpare bit? Id est, quid obsecro is qui aliã omnium scelerum im munditia foetet posthac sperare possit? His adde 51. cap. Isaiã, & probe expende singula. Nã grauiã sunt hæc & imis recondenda sensibus.

Proinde qui affliguntur, iuxta uoluntatem dei, tanquam apud fidelem conditorem, deponant animas suas beneficiendo.

Illatio est ad superiorem de Patientia Christianorum disputationem. Colligit enim rem omnem in breuem summam, & ait, Proinde qui non ob scelera sed iuxta uoluntatem dei, id est propter nomen dei sanctum affligimini, omnem oro uindictam tradite iudici æterno, uero, sancto, iusto et incorrupto, interim ipsi beneficiis etiam hostes superare contendite, euentum uero rerum omnium diuinæ prouidentiae ac bonitati committite, in primis uero animas uestras ei Deo concredite, qui quæ condidit nimirum ut bonus conditor & pater clemētissimus perire nō finit, maxime cū ipsius nomine effundamus atq; efflemus animas nostras. Christi enim in euangelio, Si quis uult post me uenire ab

Math. 10.
Ioan. 12.

K 3

COMMENT. IN I. EPIST.

neget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me: Qui enim uoluerit animam suam seruare perdet eam: rursus, qui perdiderit animam suam me causa, inueniet eam. D. Aurelius Augustinus plurima ad hunc locum pertinentia disputat in lib. de ciuitate dei cap. 8. & 9. differens de commodis & incommodis quae bonis & malis communia sunt, item de causis correctionum quibus simul & boni et mali flagellantur. In 30. cap. eiusdem libri 1. et 20. cap. 2. lib. copiosissimis exponit quam pudendis prosperitatibus uelint affluere, qui de Christianis paulo durioribus conueruntur temporibus. Tractauit idem argumentum & D. Cecilius Cyprianus in Apologia aduersum Demetrianum, & in sermone de Patientia, è quibus petat lector, quod in hisce nostris desiderarit. Inueniet in ijs plurima quae mirum in modum nostris quadrabunt temporibus, quibus plerique ex fortuna et infortunio metiuntur omnia, adeo ut religionem Christi ueram hoc potissimum nomine execrentur, ac falsam credant, quod eius cultores affligantur et improspere semper fortuna utantur. Nihil enim nunc de ijs dicam qui euangelio acceptum ferunt, quicquid bellorum, turbarum, morborum & miseriarum calamitatumque miseros inuasit mortales. Non uident isti peccatis nostris maiora deberi. Experientur ergo propediem quod mature satis moniti poenitentia sancta propellere noluerunt.

Pre

Presbyteros qui inter uos sunt obsequi
 cro, qui sum & ipse presbyter ac testis af-
 flictionum Christi, atque idem consors
 gloriae quae reuelabitur, pascite quantum
 in uobis est gregem Christi, curam illis
 us agentes non coacte, sed uolentes non
 turpiter affectantes lucrum, sed animo
 propenso, neque ceu dominiū exercen-
 tes in clericos, sed sicut sitis exemplaria
 gregis.

Redit ad officiorum institutionem, ac excellentissi-
 mum prope officiorum breui quidem sed euentissimi-
 ma praescriptione informat. Ab episcoporum, hoc est
 praecōnū uerbi exemplo doctrina et auctoritate pen-
 det totus populus. Multum ergo refert qua sint erudi-
 tione, integritate uitae, & constantia praediti presby-
 teri, hoc est seniores ac consules, ut sic dicam, populi
 Christiani. Proinde maximam in his instituendis ope-
 ram nauat, suo primum exemplo proposito, ut ipsum
 imitantes contemptis afflictionibus temporarijs, con-
 tendant per ueritatis & integritatis professionem im-
 marcescibilem capescere coronam: siue se malorum et
 officij sociū presbyteris iungit, ut gratior illis sit in-
 stitutio. Praescribit autem formulas quasdam presby-
 teris uiuendi, quibus instructi feliciter possint suo de-
 fungi officio. Plurima eius generis uidere est & apud

Episcopa-
 lis digni-
 tas.

Apostolum Paulum in 1. ad Timoth. 3. ac 4. item ad Titum 1. & 2. cap. qui loci cum hisce Petri uerbis diligenter conferri debent: ut et prophetarum de hac eadem re non minus clari. Ex his enim pleraq; sua mutauit Petrus, qui se in presentiarum presbyterum appellat, non principem apostolorum. Atqui Budeus in Comment. ling. Græcæ ait, πρεσβύτερος antiquior ætate, ut apud Aeschinem, πρεσβύτεροι ταῖς ἡλικίαις ætate maiores dicuntur. Tales olim in Senatuum legebantur, utpote multarum rerum usu exerciti ac callidi. Transumitur autem uocabulum in religionem Christianam. In qua presbyteri dicuntur, qui in lege dei docti multa quoque exercitatione in rebus diuinis uersati ueluti senatores & legisconsulti sunt populi Christiani, apud quos uelut legis diuinæ interpretes καὶ νομοφύλακες inueniat quisq; quod ad institutionem pertinet religionis. Sic enim legimus apud Malachiam in 2. cap. Lex ueritatis fuit in ore Leui, et iniquitas non est inuenta in labijs eius, in pace & in æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab impietate. Quia labia sacerdotis custodient scientiã, & legem requirent ab ore eius: quia angelus domini exercituum est. Sed de functione & nomenclatura sacerdotis dictum est in 5. cap. ad Hebræ. Præterea se testem esse ait afflictionum Christi: id quod non modo de prædicatione crucis & redemptionis Christi, sed afflictio

Presbyteri qui sint.

afflictionibus quoque propter Christum perpessus, potest intelligi, sequitur enim, Atque idem cōsors gloriæ quæ reuelabitur. Innuit enim se spem habere, ut cum illum dignum habuerit Christus ut pro ipso pateretur aut deniq; ipsi compateretur, eundem sit ad cœlestis gloriæ consortium admissurus. Quo simul & presbyteros, uti in initio huius cap. monui, cohortatus est ceteros, ne quid metu pœnarū dissimulēt, sed libere Christum profiteantur, integritatem doceant, & ueritati, si sic res postulet, immoriantur. Qui hodie Vicarij Petri & apostolorum uideri uolunt successores, nō presbyteri sed principes & tyranni sunt, qui non tantum nihil patiuntur propter Christum aut ueritatis doctrinam, sed etiam tormentis conficiunt Christi & euangelicæ disciplinæ studiosos. Iam sequitur, Pascite quantum in uobis est gregē Christi. Singula hic uerba suū

Pascere est docere & reficere uerbo uis

habent pondus. In genere presbyterorum describens officium, ait, Pascite gregem Christi. Officium ergo episcoporum est pascere. Atqui figuram dicendi mutauit Petrus ex prophetis. Hi enim allegorijs utētes, ipsum Christum uocauere pastorem, ut Ieremias in 23. denique ipsos prophetas atque doctores, pastores, sicut Ezechiel in 34. Ad quæ simul ipse in euangelio dominus alluisse uidetur, cum in 10. Ioann. cap. ait, Ego sum pastor bonus: & in 21. ad Petrum, Simon Ioannis diligis me plus his, pasce oues meas. Habēt itaq;

K S

ista omnia collationē. Quemadmodū enim pastor ob-
 ambulat, uigilat, dispicit et curat ne quid desit ouibus.
 Quemadmodū p ratione ouiu, uictū siue pabulū pa-
 rat, morbidis curat, separat, reficit, omnesq; diligentia
 summa pascit, ducit & reducit: ita equū est ut anima
 rum pastor uerbo uitæ cibat, aqua sapiētiae potet, mor-
 bidis medetur, firmas conseruet, & omnē diligentia
 am adhibeat ne quid ex eo grege amittat p quo Chri-
 stus mortuus est. Pari tropo Homerus imō spiritus san-
 ctus in prophetis regem subinde appellauit ποιμαίνων
 λαόν, id est pastorem populorum. Plurima hic dici
 possent, sed remittimus lectorem ad prophetas. Breui-
 ter, Pascere est docere, hortari & consolari, adeoq;
 & uerbo ueritatis reficere. Neq; uero rei rusticæ scri-
 ptoribus quelibet probantur pabula, riui quilibet.
 Ergo & hic noster nullum paret ouibus dei pabulum,
 quā diuini uerbi cibū suauissimū animabusq; fideli-
 bus caelo demissū. Oues enim solius pastoris uocē no-
 runt, alienorū non norunt: at pastor cœlestis est. Cæte-
 rum cū hæc professio durior ac periculosior sit, ne q;
 resiliet, addit, τὸ ὅσον ὑμῖν, id est, quantū in uobis, id
 est, quantū gratiæ dederit dñs. Varia enim sunt talen-
 ta quæ in euangelio diuidit paterfamiliās: sed in singu-
 lis tamen probatur fidelitas, hoc est illud requiritur,
 ut id quicquid tandē sit fideliter dispensemus quod di-
 uina bonitas benigne nobis cōtulit. Alij legūt, Pascite
 qui

Ioan. 10.

Matth. 25.

qui in uobis est, aut, qui uobis subest, gregem Christi.
 Significanter autē additur Gregem Christi. Nos enim ^{1. Corin. 3}
 ministri sumus, Christi est ecclesia. Baptista enim, Qui ^{Ioan. 3.}
 ait, sponsam habet sponsus est. Amicus autem sponsi,
 qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter uocem
 sponsi. Proinde illius sunt oues non nostræ. Nemo no-
 strum dominus est gregis, sed ministri sumus omnes,
 dicente domino, Vter maior est, qui accumbit an qui ^{Luce 12.}
 ministrat? Nōne qui accumbit? Accumbit autem ec-
 clesia, ministramus nos. Maior ergo ecclesia. At ho-
 die uideas seruum super dominam exaltatum, miris
 modis fremere minitari & conscindere, adeoq; & in
 dignis modis tractare ipsam. De episcopis, Romanēsi
 in primis, & ecclesia Christi loquor. Illi enim ut uer-
 bo ueritatis miseræ oues nunquam reficiunt ita à bel- ^{In mores}
 ligerando & persequenda ueritate nunquam cessant. ^{nostrorū}
 Semper in procinctu Martis stant, semper noui ali- ^{episcopos}
 quid comminiscuntur, semper noua fœdera ambiunt, ^{rum.}
 redimunt, & artibus quibusdam pangunt, ut dominā
 opprimere et in imperio pessimis artibus parto, tyrā-
 nico & impio, securi agere possint. Sequitur iam ex-
 positio tropi superioris. Quod enim prius dixerat pa- ^{Cura epis}
 scere, id nunc exponit per curā agere, ^{scopalis.}
 ὠδισκοπῶντες, id est intendentes siue uigilum more inspicien-
 tes, aut si sic loqui liceat episcopantes, id quod multa
 in se continet, ut & hæc loquutio nostratiū, Thünd

ein ynsähen. Vel, Versähend sy. Vt cumq; uero res habeat, hoc iam certum est, quod pascentes exposuit per episcopantes: unde consequens est quod pascere & inspicere siue curam agere, & pastorem atque episcopum esse, idem sit. Adduntur conditiones certæ sine quibus pastorale officium prorsus languet, nempe ut uolentes ac libeter hoc quicquid est muneris suscipiant: ne priuatū ex eo quærant compendiū: neue ambitiosi dominium, imò tyrannidem sibi usurpent in clerum. Ea nos sigillatim prosequemur paulò copiosius. Primum constat eos qui metu aut necessitate quæpiam impulsī prouintiam aliquā subeunt, segnius administrare illā. Atqui socordia & negligentia in hac functione in primis pestilens est. Multa enim uigilia alacritate & indefessa opus est diligētia. Petrus ergo, Non coacte, ait, sed uolentes. Peccant igitur qui prophetiæ dono non uulgariter instructi, hoc uno nomine docendi prouintiam detrectant, quod plurimum laboris habeat aut molestiæ: aut qui ad hoc sanctissimū munus uocati, non strenue adeoq; & summa cum uoluptate negotium sacrosanctū alacriter peragunt. Tametsi non nesciam quosdam & indoctiores & obscuriores plus nimium promptos esse ad id muneris obundū. Aiunt illi Paulum scribere, Indubitatus sermo, Si quis episcopi munus appetit, honestum opus desiderat. Equidē, sed non est cuiusuis hominis adire Corinthum.

Officia boni pastoris & mali.

2. Timothei 3.

thum. Sequitur enim, Oportet autem episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris maritum, uigilantem, sobrium, aptum ad docendū, & quæ sequuntur. Deinde præcipua pestis huius functionis est auaritia ^{Munerum corruptis} munerūq; corruptela. Nō damnatur lucrū honestū ex re honesta. Ipse quoque in euangelio dñs ordinauit, teste Paulo, ut qui euangelium annuntiat de euangelio quoq; uiuat. Et idem ad Timoth. dixit, Quod si quis suis, & maxime familiaribus non prouidet, fidem abnegauit, & est infideli deterior. Damnatur ergo auaritia, & quod quidam faciūt qui uel lucri gratia prædicant, uel qui frusto panis conducti (ut apud Micheā est) quiduis dicere parati sunt. In hos acerbissime inuehuntur diuini prophetae, Ieremias non uno loco, Ezech. in 13. Micheas in cap. 3. & Isaias in 56. Christus istos mercenariorum nomine notat. Paulus in 1. ad Timoth. 6. cap. eosdē grauissime increpat: at Petrus paucis, *μη*, inquit, *ἀσχοκέρδως*, id est non turpiter affectantes lucrum, sed propenso animo, siue prompte synceriter & candide, non uestrum lucrū sectantes, sed ecclesie cōmodum. Budæus in Com. ling. Græcæ scribit, *φιλοκέρδῃ* dicuntur homines lucripetæ & quæstuarij. *ἀσχοκέρδεια* autē, est uita turpiter quæstiuosa, cui *πλεονεξία* cognatum est uitiū. Demosthenes *ἀσχοκέρδεια* de corruptis legatis à Philippo dixit. Proinde nō tam quæstiuosa uita, *αυτῶν*

Munerum
corruptis
12.

videtur
12.

ritia, q̄ munerū corruptela hic damnatur. Malè eue-
nit omnibus in religionis negotio cauponantibus. Tes-
tes sunt ex ueteribus pseudopropheta misere extin-
cti, lepra quoq; Iesi, et maledictio Simonis magi, Act. 8.
Christus dñs ementes et uendentes magna cū indigna-
tione eiecit è templo. At his omnibus cōtemptis noster
ille D. Petri, si dijs placet, uicarius, in tēplo Dei sedet
& nihil nō uenale habet. Venales sunt illi cōdonatio-
nes peccatorū, uenalia sacramenta, uenales episcopa-
tus, uenalia quoq; beneficia quæ uocant ecclesiastica.
Breuiter, oīa apud istū uenalia, adeò ut merito scribe-
re præ foribus palacij potuerit, Si nihil attuleris ibis
tu Petre foras. Porro tertia huius functionis pestis est
Ambitio. ambitio tyrannis aut dominādi libido, quæ si pastoris
incefferit animum, iam nō pastor sed prædo lupus &
Lucæ 22. latro futurus sit. Proinde dñs in euangelio, Reges, di-
xit, gentium dominantur, & qui præsumunt in hoc insti-
tuti sunt ut benefaciant. Vos autem non sic, nempè in-
stituti estis, ut dominemini, sed qui maior est inter uos,
fiat omnium seruus. Ad quæ uerba alludens Petrus,
καὶ ὁ ὢς ait, καὶ τὸ κυριεύοντες τῶν κληρῶν, id est,
neq; ueluti domino prementes clerum. Hic Erasmus,
Cleros autem uocat (inquit) non diaconos aut presby-
teros, sed gregem qui cuiq; forte contigit gubernan-
dus. Breuiter, Clerum dixit sanctum & delectum dei
populum qui Deo ueluti sorte obuenit, allusione facta

ad

ad diuisionē terrae sanctae. Nunc enim totus orbis est
 terra sancta. Nam per totū terrarum orbē est diffusa
 ecclesia Christi. Hic locus ex diametro pugnat cū con-
 stitutionibus Papalibus maxime cū ca. Constantinus,
 distinct. 96. In summa, Christus noluit apostolos esse
 reges, sed doctores, imò & exēplaria gregis. Nam et
 Paulus ait, Super oīa temetipsum praebe formā bono- Titum 2.
 rum operū, in doctrina grauitate integritate, doctri-
 na sit sana et irreprehēibilis, ut is qui repugnat rubo-
 re suffundatur nil habēs qd' de uobis male dicat. Et dñs
 in euangelio, Sic luceat lux uestra corā hominibus, ut Matth. 5.
 uideant uestra bona opera, glorificentq; patrē uestrū
 qui in caelis est. Hæc de officio Christianorū episcopo-
 rum, quæ in summā colligens Eras. ita scribit, Pascite
 gregē, nō opprimite, nō expilate: idq; nō coacte uelut
 ex officio, sed sincero affectu, tanquā patres: neq; tur-
 pis lucri gratia quasi præsentiētes ecclesiae pestē hinc
 oriturā: deniq; nō dominantes more regū, sed exēplo
 pascite, benefactis uincite. Tantū ille. Sed o deus bone
 quāta morū ueteris et nostrae ecclesiae disparilitas! Illa In Pontif.
 habuit episcopos sanctos integros doctos constantes Rom. &
 impigros & ad omnia pericula pro nomine Christi et praelatos.
 iustitiae subeunda fortissimos promptissimosq; illi pro
 ueritate & Christo sanguinē quoq; fuderunt ipsum,
 omne uero uitae tēpus lectioni sacrae precibus et prae-
 dicationi dederūt, sed et praeclara cōscripsere opera,

COMMENT. IN I. EPIST.

egregij, pij & docti animi monimenta. At nostri prorsus in alios mutati, ueluti in noua ecclesia, noua quoque functionem obierunt. Plerique enim indocti sunt, corrupti, impij, uoluptatibus dediti, sacrarumque rerum prorsus ignari, qui ut in uenatione, aulica ambitione & pompa, in alea, palaestra, equestri & militari disciplina absolutissimi, ita sunt in orationibus lectione biblica & predicandi euangelij sanctissimo ministerio, prorsus inexercitati. Neque uero tam foelices sunt, ut patrum sanctorum scripta legere possint. Consiliariorum ducuntur monitis, quibus uelut oraculis credunt, cum satis constet ipsos et falli & fallere sepiissime, quod unicam ueritatis cynosuram scripturam uidelicet canonicam in rebus omnibus non unice obseruent. An uero uel tu Romane pontifex, uel tu mytrata turba istud negare potes? Quid obsecro clarius hisce D. Petri uerbis, cuius uos uideri multis Vicarij? Sed quae illa impudentia? Proferte uel ex his omnibus unum quod Petri imitemini uel doctrinam, uel exemplum. Quando ergo uos illius uestrae pigebit sortis? Certè uel ad praescriptum uerborum Petri uobis uita uestra erit institutuenda, uel silendum nomen Petri. Aut si omnino, o infelix turba, Pastoris nomine gloriari uelis, ego non uideo quenquam prophetarum de isto pastore nouo quaequam dixisse, nisi is forsitan Zacharias sit, qui cap. 13. pastoris cuiusdam meminit stulti, qui derelicta non uisiter, dispersa

disperſa non colligat, neq; contrita ſanet, interim uero comedat carnes pinguium & ungulas fortium diſſoluat. Vnde & ipſi ceu ſtupido acclamans, ait, O paſtor ô idolum, & derelinquens gregem. Non audiemus poſthac minas ueſtras, qui hæcenus authoritate Petri & Pauli apoſtolorum miſeros excommunicabatis. Dicimus enim iſtos à noſtris ſtare partibus, unde et iſtorum uerbis & doctrina freti quoad uitam ueſtrã non composueritis ad inſtitutum apoſtolicũ, continuis incuſionibus impudentiam iſtam ueſtram oppugnabimus. Sed redimus iam ad Petrum.

Et cum apparuerit ille paſtorũ princeps reportabitis immarceſſibilem gloriae coronam.

Pæſtorum princeps ipſe eſt Dominus Jeſus qui animam ſuam poſuit pro ouibus ſuis, nõ myſtratus aliquis nedum Rom. epiſcopus. Pæmio autem propoſito laborantes in uinea Domini confirmat & conſolatur, metaphora ducta à pugilibus & more coronandis. ſed tropum exponit cum addit, immarceſſibilem. Paulus enim clarius in 1. ad Cor. 9. cap. ait, Omnis autẽ qui certat per omnia temperans eſt, illi quidem igitur ut perituram coronam accipiant, nos autẽ ut æternam. Idem apoſtolus de hac ipſa in 2. ad Timoth. 4. cap. diſſerens, iuſtitia coronam uocat, omnibus paratã à Deo qui bonum certamen certant, fidem ſeruant, curſum

Pæmium
paſtorum.

consumant, & aduentum Christi diligunt.

Similiter iuniores subditi estote senioribus, sicut oēs alius alij uicissim subijciamini.

Senioribus debetur honor.

Nunc pro more apostolico sub finem quasdam patreneses subijcit. In primis autem iuniores monet senioribus subditi sint. Seniorum est ut morum integritate & exemplo sancto ueluti patres multaq; rerum experientia prudentiores grauioresq;, iuuentuti praesint, & iuuentus uicissim illos obseruet ac ueneretur. Multum uero refert quo pacto adolescentū ingenia erga seniores sint animata. Hinc enim uel ingenium liberale & optimaē spei aut corruptum & omnino praui

Leuit. 19.

facile aestimaueris. Neq; enim frustra in lege sua praecipit Dominus, Coram cano capite consurge, & honora personam senis, & time Deum tuum, ego dominus. Et Paulus in 2. cap. ad Titum paulo copiosioribus Sennum officia describit. Fortassis ad Senij laudē, & cum illi praecipuū debeamus honorē, illa elegans Democ

Wyt
sumpt nit
voz jaren.

Terentiani sententia pertinuerit, Nunquam ita quisi quā bene subducta ratione ad uitā fuit, quin res, etas, usus, semper aliquid apportet noui, aliquid moneat, ut illa quae credas scire nescias, & quae tibi putaris prima, in experiundo repudies. His uero breuiter praescriptis in genere subdit, Omnes inuicem estote subiecti. Id quod Paulus ad Philip. 2. copiosius persequitur.

Humilita

Humilitatem animi uobis infixam habete, propterea quod Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliemini igitur sub potenti manu dei, ut uos extollat cum erit opportunum, omni cura uestra coniecta in illum. Nam illi cura est de uobis.

Præcipua pestis mutui consensu & obedientie mutue est arrogans superbia. Proinde ut hanc ex pectore eijceret fidelium, humilitatem quæ arrogantie & superbie contraria est, commendat. Humilitatem animi, dicens, uobis infixam habete. Animi inquam hoc est ueram. Simulata enim humilitas ipsissima est superbia, & hoc pestilentior quo tectior. *Ἐγκομιβω* (GOD) autem dixit pro eo, quod est innodatam habete. Sentit enim humilitatem arte retinendam esse in animo, ueluti nodis illigatam, ne usquam excutiat. Causa sequitur quæ permoueat, Deus enim superbis resistit, humilibus dat gratiam. Id quod paraphrastes exposuit, Humilibus libenter impartit suas dotes. Hoc uero tam uulgare in scripturis est, ut multis non sit opus. Multa enim habes in historijs sacris exempla quanta cum indignatione sæpius conuulserit superbiorum cristas altissimus, quam benignus & clemens fuerit humilibus. Vide Prouerb. 6. Isaiæ 14. Ecclesiast. 10. Esther. 5. 6. 7. Luce 14. cap. Maria uirgo cecinit, Deposuit potentes

De humilitate cõtra superbiã.

de sede, & exaltauit humiles. His omnibus ueluti in-
fert, Cum ergo tanta sit humilitas, humiliemini sub po-
tenti manu Dei. Quasi dicat, Nemo obijciat, cur me
ppudioso isti subderē homini: qui enim se subijcit alij
in timore domini, non homini sed Deo se subijcit. Nec
est quod quisquam caussetur oppressionem, quasi hu-
militas nostra iniuriam prouocet opprimentiū aut occa-
sio sit conculcationis. Qui enim se humiliant in ti-
more dei, hi sese sub potenti manu dei humiliant. Pro-
inde non est periculum ne conculcentur perpetuo: ille
cuius nomine humiliamur euehet in altum, ubi illi fue-
rit opportunū, qui sapientissime administrat omnia.
Nobis itaq; innocentiae studendum, Deo uero permit-
tendus rerum euentus. Nouit ille quando & quid quo

Omnis cu-
ra obijcis
enda in de-
um.

que agendum sit tempore. Ab his uero occasionem ac-
cipit docendi, quod omnis cura nostra in deum sit re-
ijcienda. Additur caussa. Nam illi cura est de uobis. Id
quod copiosissime exponūt Prophetae, Psalmi in primis
adeoq; ipse dñs noster Iesus Christus apud Matt. in 6.

Sobrii estote, uigilate, quoniam ad-
uersarius uester diabolus tanquam leo
rugiens obambulat quærens quem des-
uoret, cui resistite solidi fide, sciētes eas-
dem afflictiones in mundo uestre fras-
ternitati consumari.

Denuo commendat nobis temperantiā, integritate

tenis

Sobrietate
& uigilia
aduersus
diabolam.

tem & uigilantiam, quod hæc in rebus Christianis plurimum habeant momenti. Addit hic quod diligentiam excitet. Quoniam aduersarius noster nõ dormitat, sed leoni famelico similis obambulat undiq; captans occasionem perdendi uorandiq;. Imitatur Petrus diligentes duces, qui militum animos ad uigiliam & alacritatem per istud excitant, quod sibi negotium esse cum hoste strenuo docent. Proinde & aduersarium nostrum leoni confert: nec cuilibet, sed rugienti & famelico (aliis enim clementissimi ingenij est leo) oberranti, & querenti quod deuoret: quæ omnia suam habent emphasim. Leonibus comparauit Solomon tyrannos, dicens, Ceu leo rugiens & esuriens ursus est princeps impius pauperi populo. Prouerb. 29. Et Paulus de Nerone loquens, Eripuit me dominus, ait, ex ore leonis. Nec est quod plura ex Plinio Iul. Solino uel ipso Aristot. scribamus de leonibus. Breuiter ferotiam significare uoluit Petrus, qua hostis generis humani crudeliter in nos insurgit, ut deuoret, id est perdat. Sed uos (inquit) resistite illi: modumq; & resistendi uires aduersus tantum hostem indicans, addit, Solidi fide, id est si solidi fueritis in fide citra negotium uiceritis cruentam beluam. Nam erga diffidentes robur habet, erga fidentes imbellis est. Plura Diuus Paulus ad Ephesios sexto. Adijcit & aliud quo animet & consoletur tentatos. Neque uero illud nouum est quod tentat uos sathanas.

COMMENT. IN I. EPIST.

neque nouum quod per membra sua uos persequitur, nec solos uos persequitur, sed toti gregi Christi omnibus inquam Deo dilectis fratribus uestris infestus est. Caterum ista omnia temporaria sunt, & finem suum habebunt. Videtur autem ea consolatio esse ducta ab exemplo & breuitate malorum.

Sed Deus omnis gratiæ, qui uocauit nos ad æternam suam gloriam per Christum Iesum, parumper afflictos, idem instauret uos, fulciat, roboret, stabiliat. Ipsi gloria imperium in sæcula sæculorum, Amen.

- Epilogus.** Claudit epistolam sententia imprecatoria, qua simul maxima quædam religionis nostræ sacramenta perstringit. Deum enim deum omnis gratiæ uocat, hoc est eum à quo omne donum & beneficium deriuetur in nos. Ipse enim author & fons est omnium honorum. Hic uocauit credentes ad æternam suam gloriam, De
- Iacobi 1.** qua scriptum est, Quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, ea præparauit Deus diligentibus se. Vocauit autem illos non per uiam quamuis, sed per meritum & redemptionem passionis domini nostri Iesu Christi, & sub hac conditione, ut hic illi commorianur. Nec illud cuiquam graue uideri debet. Nam ad breue tēpus hic affligimur. Atqui in afflictione persistendum. Iam ergo imprecatur coetui fidelium

lium Petrus, ut Deus qui fidelibus suis aliás ad opitu-
landū promptissimus est, ipsos instauret, si uspiã cœ-
perit per negligentia carnis destrui institutū sanctum:
fulciat, si nutare incipiat: roboret, si infirmetur, &
stabiliat ne subsidat sanctū dei ædificiū, ut in petram *Matth. 7.*
firmissimā fundatū, perstet aduersus omnes tentatio-
nis procellas: ut in membris semp glorificetur Chri-
stus qui laudandus est in secula, Amen.

Per Syluanū uobis fidelem fratrem,
ut arbitror, paucis scripsi adhortans ac
testificans hanc esse ueram gratiam dei
in qua statis.

Alij putant D. Petrum de tertia quadam loquutiū
esse epistola, sed uidetur de hac ipsa esse loquutus,
quam uel Syluano tradidit Asianis perferendam, uel
ijsdem scribendam dictauit, pro more ueteri. *Scopus*
paucis hisce uerbis, quod & in argumento epistole *epistolæ*
adnotauimus, totum suum colligit institutum, nempe
cur scripserit, aut quid quibúsue de rebus scripserit.
Maximum porrò id argumentū est tam aduersus eos
qui putant non omnia ea quæ ad salutem necessaria
sunt, scripta esse, quàm aduersus illos, qui nullam re-
ligionem ueram, iustam & absolutam credunt, quàm
quæ secundum patrum traditiones sit instituta. Petrus
enim, Hac, ait, epistola illud obtestare uolui, hanc in
qua nunc statis esse ueram gratiam, id est fidem &

religionem ueram. Proinde constat iam omnes eos uerae religionis esse cultores quotquot Apostolicam amplectuntur doctrinam, etsi patrum constitutiones quae Apostolicae doctrinae uel aduersantur, uel conformes non sunt, neglexerint prorsus.

Salutat uos ea quae est in Babylone uestrae consors electionis ecclesia, & Marcus filius meus. Salutate uos mutuo charitatis osculo. Pax uobis omnibus, qui estis in Christo Iesu, Amen.

Quemadmodum Paulus ad finem omnium epistolarum salutationes uarias appendit, ita & Petrus facit. Contrauersum autem est inter doctos, de qua Babylone hic loquutus sit. Sunt qui Romam intellexisse putent, quod illa per omnia responderit Babyloni. Alij quorū sententia ueritati uidetur esse proximior, de Babylone exponūt, quae dicitur Aegyptia & alio nomine Chayrum, quam tamen Strabo Arabiae magis quam Aegypto inscribit. Marcum uero cuius hic fit mentio euangelistam illum esse uolunt, quem filium quidem uocarit spiritualem, sicut & Paulus Timotheum. De osculo diximus in caput Rom. 16. Iam ut Paulus epistolas suas hac sententia claudit, Gratia domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus uobis, ita Petrus suam hac concludit, Pax uobis omnibus qui estis in Christo Iesu. Quae tam de externa quam interna

pace

pāce intelligi potest, magis tamen de conscientiarum
pace. De qua Paulus ad Philipp. scripsit, Et pax dei
quæ superat omnem intellectum custodiet corda ue-
stra & sensus uestros per Christum Iesum.

Absoluimus his primam Petri epistolam, in qua
explananda fidei filum sequutus sum, ne alicubi gra-
uius impingerem. Nodos enim habet perplexissimos,
quos si infelicius p ingenij nostri tenuitate dissolui,
nihil tamen aduersus fidei canonē peccaui. Hæc uero
Christiano lectori exactius expendenda offero, ut ea
quæ pietatis sunt obseruet & teneat, à cæteris uero,
si quæ occurrant absurdiora & minus ad rem perti-
nentia, deficiat. Meminisse enim oportet uerborum
Pauli, Omnia probate quod bonum est tenete.

L S